

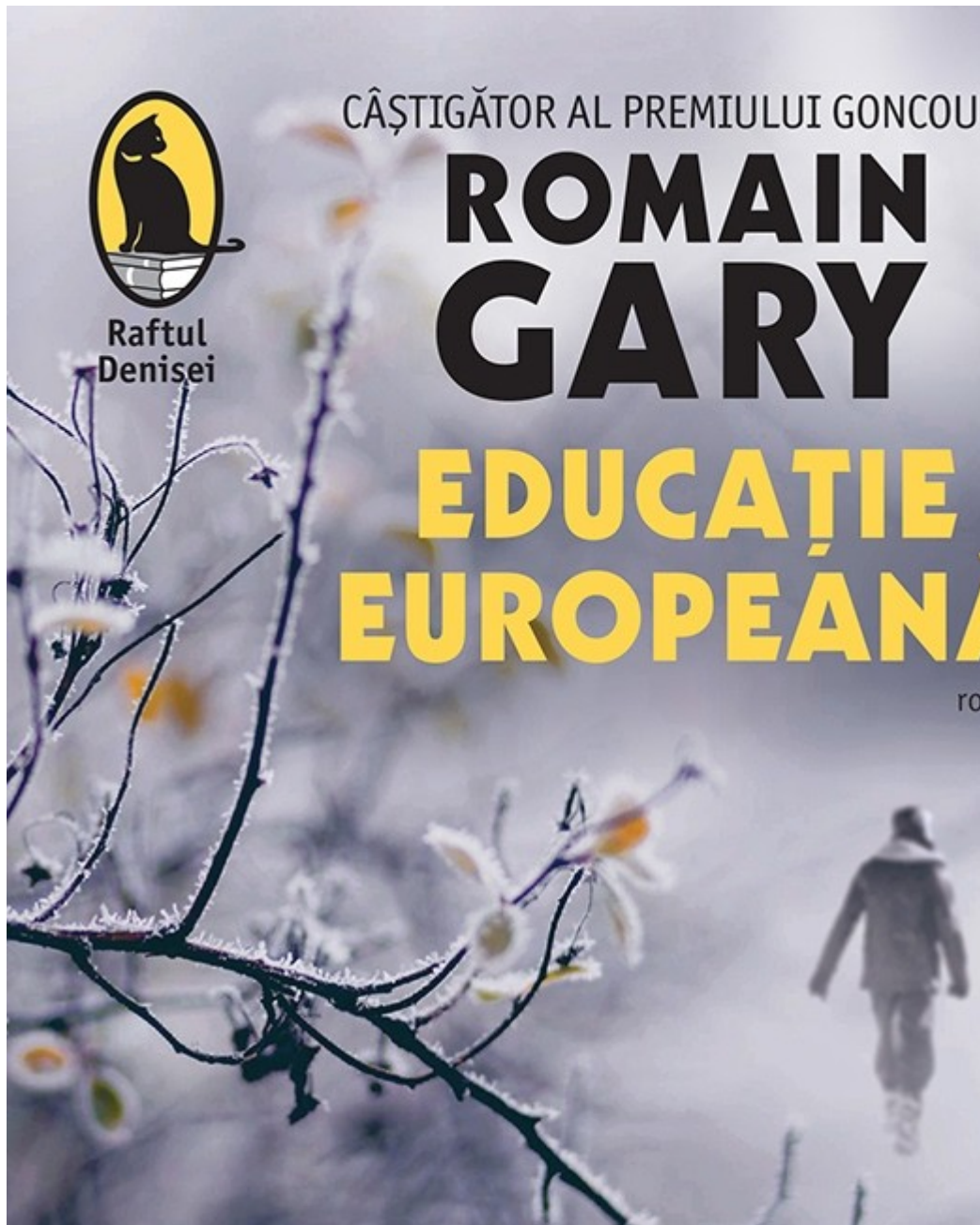
Raftul
Denisei

CÂȘTIGĂTOR AL PREMIULUI GONCOU

ROMAIN GARY

EDUCAȚIE EUROPEANĂ

ro

ROMAIN GARY

**EDUCAȚIE
EUROPEANĂ**

EDITURA HUMANITAS

2020

Colecție coordonată de

DENISA COMĂNESCU

**ROMAIN GARY
*ÉDUCATION EUROPÉENNE***

**Copyright © Éditions
Gallimard, 1956
All rights reserved**

© HUMANITAS FICTION, 2020, pentru prezenta versiune
românească (ediția digitală)

ISBN: 978-606-779-683-4 (epub)

EDITURA HUMANITAS FICTION

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

*În memoria camaradului meu
Robert Colcanap, francez liber*

1

Ascunzătoarea a fost terminată odată cu primele pâlپări ale zorilor. Era o dimineață urâtă de septembrie, îmbibată de ploaie: pinii pluteau prin ceață, privirea nu ajungea la cer. De o lună încoace, lucrau pe ascuns noaptea: după asfințit, nemții nu se încumetau s-o apuce pe drumuri, dar ziua patrulele lor cercetau adesea pădurea, în căutarea puținilor partizani pe care foamea sau disperarea nu-i siliseră încă să părăsească lupta. Scobitura avea trei metri adâncime și patru lățime. Într-un ungher zvârliseră o saltea și niște pături; zece saci de cartofi, de cincizeci de kile fiecare, stăteau îngrămădiți de-a lungul pereților de pământ. Într-unul dintre acești pereți, lângă saltea, săpaseră o vatră: hornul răzbea afară, la mai mulți metri de ascunziș, într-un crâng. Acoperișul era rezistent: folosiseră ușa trenului blindat pe care partizanii îl aruncaseră în aer, cu un an în urmă, pe calea ferată dintre Wilno¹ și Molodeczno.

---

¹ Numele polonez oficial al orașului Vilnius între 1920 și 1939, cât a fost capitala voievodatului cu același nume din spațiul celei de-a doua Republici Polone.

— Nu uita să înlocuiești zilnic măcăcinii, spuse doctorul.

— O să țin minte.

— Atenție la fum!

— Bine.

— Și, mai ales, să nu vorbești niciodată cu nimeni.

— N-o să vorbesc, a promis Janek.

Cu lopețile în mână, tatăl și fiul își contemplau opera. Era o *kryjówka*² strașnică, s-a gândit Janek, bine ascunsă sub tufe. Nici măcar Stefek Podhorski, mai cunoscut la colegiul din Wilno sub porecla de „Winnetou, nobila căpetenie a apașilor” – în cercurile pieilor-roșii, Janek însuși purta gloriosul nume de „Old Shatterhand” –, nici măcar Winnetou, deci, nu i-ar fi dibuit existența.

— Câtă vreme o să trăiesc așa, tată?

— Nu mult. Nemții o să fie înfrânți curând.

— Când?

— ... Nu-ți pierde nădejdea.

— Nu mi-o pierd. Dar vreau să știu... Când.

— În câteva luni, poate...

Doctorul Twardowski își privi fiul.

— Rămâi ascuns.

— Bine.

— Să nu răcești.

A scos din buzunar un revolver Browning.

— Uite.

I-a explicat modul de funcționare a armei.

— Păstrează-l cu sfințenie. Ai cincizeci de cartușe în punga asta.

— Mulțumesc.

— Și-acum o să plec. Mă întorc mâine. Cei doi frați ai tăi au fost uciși... Ești tot ce ne-a rămas, Old Shatterhand!

Zâmbi.

---

² Ascunzătoare. (N. a.).

— Ai răbdare. O să vină ziua când nemții își vor lua tălpășița... Cei rămași în viață. Gândește la maică-ta... Nu îți pierde busola. Ferește-te de oameni.

— Bun.

— Ferește-te de oameni.

Doctorul a plecat prin ceață. Se făcuse ziuă, dar totul rămânea cenușiu și aburos: brazii pluteau în continuare prin pâclă, cu ramurile desfăcute precum niște aripi prea grele, pe care nu le clinește nici o adiere. Janek s-a strecurat în desiș, a ridicat poarta de fier. A coborât pe scară, s-a aruncat pe saltea. În tainiță era beznă. S-a ridicat, a încercat să aprindă focul: vreascurile erau ude. A izbutit până la urmă, s-a lungit și a luat în mâini ditamai volumul *Winnetou*. Dar n-a fost în stare să citească. I se închideau ochii, oboseala îi picura plumb în trup, în minte... A adormit buștean.

2

Ziua următoare și-a petrecut-o în văgăună. A recitit capitolul din carte în care Old Shatterhand, legat de stâlpul de tortură, a reușit să înșele vigilența pieilor-roșii și să scape. Era pasajul lui preferat. Și-a copt niște cartofi în jărat și a mâncat. Hornul avea tiraj prost, fumul umplea ascunzătoarea, îl ciupea de ochi... Nu a îndrăznit să iasă. Știa că, afară, de unul singur, avea să fie cuprins de frică. Acolo, în văgăună, se simțea la adăpost de oameni.

Doctorul Twardowski a sosit când se lăsa noaptea.

— Bună seara, Old Shatterhand.

— Bună seara, tată.

— N-ai ieșit?

— Nu.

— Nu ți-a fost frică?

— Nu mi-e frică niciodată.

Doctorul a zâmbit trist. Părea bătrân și ostenit.

— Maică-ta a zis să te rogi.

Janek s-a gândit la cei doi frați ai lui... Mama se rugase mult pentru ei.

— Ce rost are să te rogi?

— Nici unul. Fă cum ți-a zis maică-ta!

— Bine.

Doctorul a rămas cu el peste noapte. N-au prea dormit. Dar nici n-au vorbit prea mult. Janek l-a întrebat doar atât:

— De ce nu vii și tu să te-ascunzi?

— Sunt o groază de bolnavi la Sucharki. Știi tu, tifosul... Foamea întetește molima. Trebuie să rămân cu ei, Old Shatterhand. Înțelegi, nu-i așa?

— Da.

Cât a fost noaptea de lungă, doctorul a ațâțat focul. Janek stătea cu ochii larg deschiși, privind cum gătejele devin roșii și apoi negre.

— Nu dormi, băiete?

— Nu. Tată...

— Da?

— Cât timp o să mai dureze?

— Nu știu. Nimeni nu știe... Nimeni.

Dintr-odată, spuse:

— Chiar acum se dă o mare bătălie pe Volga...

— Unde anume?

— Pe Volga. La Stalingrad... Oamenii se luptă pentru noi.

— Pentru noi?

— Da. Pentru tine, și pentru mine, și pentru alte milioane ca noi.

Lemnele ardeau, trosneau, se preschimbau în cenușă...

— Cum îi zice băătăiei ăsteia? Durează de mai multe luni. Nimeni nu știe cât o să mai țină și cine o să câștige...

Înainte să plece, în zori, doctorul a spus:

— Dacă ni se-ntâmplă ceva, maică-tii și mie, să nu te-ntorci cu nici un chip la Sucharki. Ai provizii pentru mai multe luni. Când n-o să mai ai de mâncare sau dacă o să te-apese prea tare singurătatea, du-te la partizani.

— Pe unde se află?

— Nu știu. N-au mai rămas mulți. Se-ascund prin pădure. Caută-i... dar nu le-arăta niciodată ascunzătoarea. Dacă se-mpute treaba, să vii să te pui la adăpost aici.

— Bine.

— Și nu te teme. N-o să pățesc nimic.

Doctorul s-a întors a treia zi. N-a zăbovit mult.

— Nu-mi vine s-o las singură pe maică-ta.

— De ce?

— A fost ucis un ofițer german la Sucharki. Iau ostatici.

— Întocmai ca la pieile-roșii.

— Da, ca la pieile-roșii.

S-a ridicat în picioare.

— Ai grijă de tine. Păstrează curățenia. Fă după cum te-a învățat maică-ta.

— Bine.

— Nu irosi chibriturile. Ține-le în preajma vetrei, la loc uscat. Altfel, o să mori de frig.

— O să țin seama. Tată...

— Da, flăcău...

— Bătălia aia?

— Nu mai am vești. Greu de știut ce se-ntâmplă acolo... Fii tare, Old Shatterhand. Pe curând.

— Pe curând, tată.

Apoi, doctorul a plecat. Iar a doua zi nu s-a mai întors.

3

Divizia SS „Das Reich” se afla de cinci zile în Sucharki, revenindu-și anevoie de pe urma celor cinci săptămâni petrecute pe frontul de la Stalingrad, de unde fusese în sfârșit rechemată grație grijii părintești a Führerului.

Divizia înfruntase focul pentru prima oară. Înaltul comandament zvârlise fără tragere de inimă această unitate de elită în confruntarea ucigașă; de obicei, opera îndărătul frontului, în teritoriile ocupate, unde era folosită pentru îndeletniciri speciale și delicate, pe care unitățile regulate ale armatei germane refuzau uneori să le îndeplinească.

La douăzeci și patru de ore de la pătrunderea diviziei în Sucharki, două camioane SS s-au năpustit pe străzile satului, în asfințitul cenușiu și tulbure, în care crengile desfrunzite ale copacilor, clopotnițele și acoperișurile păreau să aibă încremenirea lipsită de fum și de voci a cerului.

Nu prea a avut cine să se împotrivească: aproape toți bărbații în putere plecaseră ca partizani.

Doar câteva urlete sfâșietoare, niște focuri de armă, un zgomot de geamuri sparte și de uși scoase din țâțâni, și gata: camioanele goneau din nou, cărând cu ele vreo douăzeci de femei îngrozite spre reședința de vară a

conților Pulacki, aflată la trei kilometri spre sud de Sucharki, pe drumul spre Grodno.

Divizia „Das Reich” apelase în mai multe rânduri la acest șiretlic de război, pe teritoriile ocupate, și aproape întotdeauna cu succes. Potrivit cuvintelor memorabile ale *gauleiter*-ului Koch, care îl născocise, era vorba despre o manevră iscusită, care îmbina „utilul cu plăcutul” și care punea în evidență o „latură înaltă, o concepție idealistă” a firii omenești.³

Într-adevăr, de îndată ce partizanii aflau că ficele, surorile, soțiile, logodnicele lor fusese lăsate pradă poftelor soldaților germani, în ciuda eforturilor disperate ale șefilor lor de a-i ține în frâu, ieșeau din pădure și se repezeau să-și salveze femeile. Adică exact ce dorea dușmanul. Nu-ți rămânea decât să fumezi liniștit o țigară cu mitraliera în față, așteptând ca bărbații pe jumătate scoși din minți de disperare să dea buzna și să nimerească în linia de miră, exact în locul unde totul era pregătit să-i întâmpine. Planul acesta dăduse pretutindeni rezultate bune, iar la polonezi, care aveau un simț al onoarei bărbătești lesne de zgândărit, era, ca să zicem așa, infailibil.

Vila conților Pulacki fusese construită la sfârșitul secolului al XIX-lea de către un arhitect francez, vădit inspirat de palatul Trianon. Era o locuință de vară – un „cuib de nebunii”, cum încă se mai spunea la vremea aceea – cu saloane de recepție, un teatru, fresce și lambriuri din lemn. Luptele din 1939 n-o deterioraseră prea tare, însă lăsarea în paragină și jafurile își făcuseră între timp lucrarea. Aproape toate geamurile fuseseră sparte, iar câteva „pensionare” încercaseră să-și taie venele cu cioburile de sticlă; a fost nevoie să fie puși paznici în interior. Frigul și umezeala care domneau acolo

---

³ Aflu că aceste cuvinte au aparținut de fapt altcuiva. Le las totuși în gura *gauleiter*-ului Koch, din fidelitate pentru memoria lui. (N. a.).

le-au amortit până la urmă pe captive, făcându-le mai puțin sensibile la cazne. De-abia după două zile de la declanșarea operațiunii „Lupul din codru”⁴ – acesta era numele sub care figura în codul de misiuni al diviziei –, familiile au reușit să-i mituiască pe paznici și să le trimită tinerelor veșminte groase și pături.

În jurul palatului se întindea, până la liziera pădurii, un parc cu aer franțuzesc. În iazurile artificiale, crengile și frunzele uscate putrezeau pe cimentul din care se șteau țevi ruginite; aleile erau străjuite de Cupidoni, Venere și un întreg talmeș-balmeș de statui în stil 1900. Niște soldați stăteau de pază zi și noapte în chioșcurile încântătoare, unde, pe vremuri, oaspeții conților Pulacki se duceau să flirteze, să viseze sub clar de lună, să admire focurile de artificii sau să privească cu gândul aiurea spectacolele de la teatrul în aer liber unde, acum, fusese amplasat un cuib de mitraliere.

Cei din SS instalaseră o sobă în palat, dar nu se găsea niciodată îndeajuns cărbune ca să încălzească încăperile imense; era un strop de căldură doar în salonul cel mare de bal, bogat decorat cu lemnărie pictată în albastru și aur, al cărui tavan era ticsit cu amorași și zeițe, pictați în maniera lui Tiepolo. Femeile stăteau laolaltă în sala aceea, iar soldații veneau să și le aleagă. În primele patruzeci și opt de ore, aproape trei sute de soldați vizitaseră locul.

În zorii zilei următoare, un grup de doisprezece partizani a ieșit din pădure și s-a apropiat aliniat prin parc, trăgând focuri de armă; fără să producă vreo pagubă, au fost secerați de mitraliere și au pierdut șase oameni înainte să apuce să se retragă.

De-abia după acest incident, SS-iștii, mulțumiți că operațiunea „Lupul din codru” le izbutise din nou,

---

⁴ „Lupul iese din ascunziș mânat nu doar de foame, ci și de dragoste.” (*Gauleiter*-ul Koch) (N. a.).

instalaseră o sobă în salonul de bal și aduseseră o bucătărie de campanie ca să le ofere „pensionarelor” hrană caldă.

O fetiță foarte blondă, care n-avea probabil mai mult de șaisprezece ani, mergea fără să prididească de la o femeie la alta, cu o țigară în colțul gurii, încercând să le îmbărbăteze pe cele care nu reușeau să-și accepte soarta și nu știau cum să se adapteze împrejurărilor. Micuța avea o față subțire și palidă, plină de pistrui și destul de drăguță, în ciuda unui exces de ruj pe buze și a obrazilor prea pudrați. Nimeni n-o văzuse vreodată prin Sucharki; a explicat că soldații o ridicaseră din Wilno; părinții îi fuseseră uciși și, după cum ea însăși se exprimase, „mergea după soldați” de un an încoace. Purta o beretă, o haină militară, care-i era mult prea mare; ciorapii negri de lână, susținuți cu niște elastice, îi alunecau tot timpul și i se adunau la glezne; îi ridica îndoind piciorul, fără să se aplece, cu un gest copilăresc.

Atunci când vreuna dintre femei devenea isterică și se pune pe urlat, se repezea la ea, îi lua mâna și o implora: „Vă rog, să știți că nu-i chiar atât de grav. Nu-i un capăt de țară. Dacă vă mutați gândul, n-are cum să vă doară. E rău doar dacă intrați la idei.” Avea grijă, cu o atenție și o delicatețe ieșite din comun, de o femeie frumoasă de peste treizeci de ani, cu părul ușor grizonant, ai cărei ochi mari și negri păstrau o încremenire vecină cu nebunia – era soția unui medic din Sucharki, doctorul Twardowski. Micuța se lăsa adesea în genunchi lângă ea, o mângâia pe păr și îi spunea: „Haideți, nu vă mai gândiți. Doar n-o să ne țină mereu aici. Or să ne dea drumul curând. Va fi bine, o să vedeți.”

În palat nu exista mobilier. Femeile dormeau pe saltele de paie, puse direct pe dușumea. Pe pereți rămăseseră agățate câteva portrete de familie ale conților Pulacki,

sfâșiate sau ciuruite de gloanțe: curteni drapați în mătase albastră, cu pieptul înstelat cu decorații, mândri nevoie mare sub perucile albe, și doamne încărcate de bijuterii sau ținând un cățeluș cârlionțat pe genunchi.

Atunci când un soldat o alegea pe fetița blondă, care se numea Zosia, aceasta își stingea meticolos țigara, o așeza pe pervazul unei ferestre și urca după el. Când se întorcea, își lua din nou țigara și o aprindea. Părea că se gândește mai mult la țigară decât la ce i se întâmpla. Ba chiar lăsa impresia că nu i se întâmpla nimic, că toate lucrurile alea nu însemnau mare brânză.

Când zărea vreun ofițer printre vizitatori, dădea imediat buzna spre el și îl lua deoparte, cu voce plângăcioasă și ascuțită, cerând cărbuni de foc, pe lângă hrană, apă fierbinte, țigări și săpun. Se agăța de el ca un cățeluș înțărcat și izbutea aproape întotdeauna să obțină ce își dorea. Se calma apoi dintr-odată, zâmbea încântată și se ducea să le dea suratelor sale vestea cea bună.

— Cu nemții e cât se poate de simplu. Dacă vrei să obții ceva de la ei, trebuie să le spui: „*Schmutzig, schmutzig*”, care înseamnă „murdar”. Tipii nu pot suporta murdăria. Cu vorba asta, primești de la ei tot ce dorești.

Militarii SS amplasaseră trei automitraliere în parc, în fața pădurii, și stăteau îndărătul armelor, așteptând răbdurii; doar din când în când mai plecau să se încălzească în jurul unor recipiente metalice care dogoreau. În mai multe rânduri, au ieșit din pădure niște grupuri de partizani care au pornit la atac. După niște scurte schimburi de focuri, au fost uciși aproape toți. Au continuat însă să sosească, adesea nu mai mulți de trei sau patru, aproape mereu soți, tați sau logodnici.

În cea de-a patra zi, un bărbat înalt, cu un pardesiu croit elegant, având pe cap o pălărie de fetru și purtând un fular călduros în jurul gâtului, cu *pince-nez* și cărând o geantă

de medic, s-a înfățișat la intrarea principală a palatului, a prezentat la postul de gardă niște documente care păreau în regulă și a fost lăsat să pătrundă în parc. A ținut-o înaintea pe alee, a urcat încet treptele clădirii, și-a deschis geanta din care a scos brusc o mitralieră și a deschis focul de la câțiva pași asupra soldaților care stăteau la glume pe terasă, așteptând să le vină rândul. Fetița blondă, care, pe fereastră, observase scena cu satisfacție, sorbindu-și ceaiul fierbinte din gamelă, le-a povestit ulterior celorlalte că, înainte să fie răpus, bărbatul făcuse o treabă pe cinste. Era un medic din Sucharki, foarte cunoscut și respectat - doctorul Twardowski.

4

Preț de câteva zile, Janek a așteptat răbdător. Ieșea din când în când din ascunzătoare, asculta: pândeau, printre toate zgomotele pădurii, pașii tatălui său. Fiecare trosnet de arbore, fiecare foșnet de frunză îi redeșteptau speranța. A trăit așa timp de opt zile, în speranță și așteptare. Timp de opt zile a luptat cu dârzenie împotriva spaimei care creștea, împotriva singurătății și tăcerii, împotriva certitudinii care i se strecura încet în suflet, împotriva disperării care prindea să-i înghețe inima. În cea de-a noua zi, s-a trezit învins. A deschis ochii și, îndată, s-a pus pe plâns în tăcere. Nici măcar nu s-a ridicat în capul oaselor. A rămas toată ziua pe saltea, încovrigat sub pături, cu pumnii strânși, tremurând. Spre miezul nopții, a

ieșit din văgăună și a pornit spre Sucharki. A străbătut pădurea prin întuneric. Crengile brazilor îl sfichiuiau peste față, spinii îi sfâșiau hainele și pielea. S-a rătăcit în mai multe rânduri. A hoinărit așa toată noaptea dar, în zori, a dat peste un drum. Pe care l-a recunoscut. Era drumul spre Wilno. L-a urmat până la Sucharki... Satul era înfășat într-o ceață deasă. Dar ceața asta îți pișca ochii, ca acolo în ascunzătoare, când soba nu trăgea bine. Era de fapt fum. O parte din sat arsesese. Flăcările nu mai pâlpâiau, nu era decât fum, un fum gros, încremenit în aerul calm, și un miros rău care te zgâria pe gât. Puțin mai încolo, pe drum, se aflau două automobile blindate. Nemișcate, precum două carapace părăsite. Doar mitralierele din fața fiecărui vehicul se mișcau încet, ca niște ghimpi veninoși. Unul dintre acești ghimpi era îndreptat spre Janek, țintindu-i pieptul. Dintr-odată, carapacea s-a deschis, iar un soldat neamț foarte blond, cu obraji roz de fetiță, a ieșit pe jumate din gaură și a zberlat într-o poloneză stricată:

— *Poszedł, poszedł... Wzbronione, verboten!*⁵

Janek a făcut stânga-mprejur. La început a mers, apoi a început să alerge. Nu fugea de ceva: se grăbea să ajungă. Voia să intre sub pământ, să se ghemuiască în vizuina lui și să nu mai scoată niciodată capul de-acolo. A coborât în ascunzătoare, s-a aruncat în patul lui mizerabil. Nu se simțea obosit. Nu-i era frică. Nu-i era nici sete, nici somn, nici foame. Nu simțea nimic, nu se gândea la nimic. A rămas întins pe spate, cu privirea pustie, adâncit în tăcere și beznă. Doar spre miezul nopții l-a încercat gândul că avea să moară. Habar n-avea cum se moare. Fără doar și poate, omul moare când e pregătit să moară, și e pregătit atunci când e copleșit de amărăciune. Ori, cine știe, omul

---

⁵ Pleacă de-aici! E interzis! (N. a.) [Grafia corectă – *poszedł*. Autorul are ezitări și inexactități în redarea frazelor în polonă (mai ales în cazul diacriticelor), păstrate în traducere ca atare.].

moare atunci când nu-i rămâne nimic altceva de făcut. E un drum pe care omul o apucă atunci când nu mai are unde să se ducă... Dar n-a murit. Inima îi bătea, îi bătea continuu. Nu era mai simplu să mori decât să trăiești.

5

A doua zi, a luat revolverul, câțiva cartofi, niște sare, volumul cel gros cu Winnetou și a ieșit din bârlog. Pleca în căutarea partizanilor, așa cum îi spusese tatăl său. Nu știa unde să se ducă. Nu prea știa nici cine erau „partizanii”. După ce puteau fi recunoscuți? Purtau uniforme? Cum trebuia să le vorbească? Unde anume trebuia să îi caute? Colinda prin pădure, la nimereală, iar seara se întorcea în ascunzătoare. Timp de câteva zile, n-a întâlnit nici țipenie de om. Într-o dimineață însă, în timp ce străbătea un luminiș, doi bărbați au țâșnit dintr-un tufiș și l-au înconjurat. S-a oprit locului. Nu îi era teamă. Cei doi aveau un aer vrednic de milă, nu păreau primejdioși. Cel mai tânăr își îmbrobodise capul cu un șal, ca o țărancă. Unul din ochi îi clipea nervos, fără încetare. Cel mai vârstnic avea o enormă mustață sură. Părea mai rău decât celălalt. S-a apropiat de Janek și l-a percheziționat. L-a găsit imediat revolverul.

— De unde-l ai?

Janek n-a priceput din prima. Trebuia să facă un efort ca să înțeleagă. Nu era poloneză. Rusă nici atât. Janek chiar nu știa ce putea fi.

- Te-ntreabă... încep cu cel mai tânăr dintre bărbați.
- Lasă-mă să-l interoghez! mormăi vârstnicul.
- Nu pricepe ucraineana.
- Vorbesc în poloneză! a stăruit bătrânul furios.
- Se întoarse către Janek.
- De unde-l ai?
- Mi l-a dat tata.
- Unde e taică-tău?
- Nu știu.
- Ai auzit, Czerw? a spus triumfător bătrânul. Nu știe unde-i taică-său.
- Am auzit. Nu sunt surd.
- Da' poate că știe, ai? Poate că nu vrea pur și simplu să ne zică, ai?
- Lasă-l în pace, Savieli Lvovici, a protestat tovarășul lui, cu un aer iritat. Îl cunosc. E fiul doctorului Twardowski, din Sucharki. Taică-său m-a îngrijit.
- Sucharki, ai?
- Îl privi pieziș pe Janek.
- Păi, dacă-i pe-așa, pot să-ți spun ce i s-a întâmplat lui taică-tău...
- Ce i s-a-ntâmpat?
- Ciocu' mic, Savieli Lvovici! mârâi brusc tovarășul lui.
- Ciocu' mic, te rog!
- Ai? se miră bătrânul. Păi n-am zis nimic.
- Puse mâna pe cărțoi, îi privi titlul.
- Winnetou, buchisi el cu greutate. ... Ai?
- Închise zgomotos volumul. Îl privi pe Janek. Sudui, cu un soi de disperare.
- *Kurva ich mác! Kurva ich mác!*
- Nu mai ocărî așa, Savieli Lvovici. Ți-am mai spus, nu șade frumos la vârsta dumitale!
- Ce s-a-ntâmpat cu tata? repetă Janek.
- Ai? făcu bătrânul. Nu știu ce-a pățit. Naiba știe!

Apoi, aproape jelind:

— Winnetou... loi, loi...

— Vino-ți în fire, Savieli Lvovici!

— Nu mi-am ieșit din fire. Niciodată nu-mi ies din fire!

Îi înapoie cartea lui Janek.

— Ce faci în pădure, față-palidă?

— Aici locuiesc.

— Ai?

— Aici locuiesc.

— Auzi, Czerw? Cică locuiește aici.

— Îi caut pe partizani, zise Janek timid.

— Poftim, sări ars bătrânul. Fir-ar să fie... Ai auzit, Czerw? Îi caută pe partizani!

— Am auzit.

— Care partizani? dori deodată să afle bătrânul, curios.

— Nu știu.

— Cică nu știe! spuse triumfător bătrânul. Ai auzit, Czerw, nu...

— Tacă-ți fleanca, te rog, Savieli Lvovici!

Apoi îl privi o clipă pe Janek, grav.

— Poți să vii cu noi, spuse.

— Cine comandă aici? se mânie bătrânul.

— Nimeni. Nimeni nu comandă aici. L-am cunoscut pe taică-său și poate veni cu noi. Asta-i tot.

— Am zis eu cumva că nu poate veni cu noi? Poate că n-am inimă. N-am decât gura mare, ai?

— De bună seamă că ai gura mare, Savieli Lvovici!

— Știu, spuse bătrânul, mândru de el. Poți să vii cu noi, față-palidă! Fii bine-venit la noi în igloo...

— Wigwam, șopti Janek.

— Ai?

— La pieile-roșii e wigwam. Igloo e la eschimoși.

— Naiba le știe ce și unde! mormăi bătrânul.

Le întoarse spatele și începu să meargă grăbit. Îl urmară.

— Cum îl cheamă? întrebă Janek.

— Krylenko. E ucrainean. Bodogăne mult, dar nu e rău din fire.

— Știu, zise Janek.

6

Niște bărbați înfomețați și sleiți trăiau ascunși în inima pădurii. La oraș, li se spunea „partizani”, prin sate erau numiți „verzi”. De vreme îndelungată, bărbații aceștia nu se mai luptau decât cu foamea, frigul și disperarea. Singura lor grijă era supraviețuirea. Lâncezeau în grupuri mici de câte șase sau șapte, în ascunzișuri săpate sub pământ, camuflate cu rămuriște, ca niște jivine hăituite. Merindele erau greu, dacă nu imposibil de obținut. „Verzii” care aveau rubedenii sau prieteni prin împrejurimi erau singurii care izbuteau să se hrănească; ceilalți mureau de foame sau ieșeau din pădure ca să fie uciși. Grupul lui Czerw și Krylenko era unul dintre cele mai vioaie, mai puțin resemnate. Era condus de un tânăr ofițer de cavalerie, locotenentul Jablonski. Era un băietan blond și înalt, care tușea mult și scuipa sânge, îi intrase o schijă de obuz într-un plămân, în timpul campaniei din Polonia. Își păstrase mantaua militară și chipiul pătrășos de cavalerie; cozorocul prelung îi așeza mereu o umbră pe chip. Când i-a fost prezentat Janek, l-a întrebat:

— Câți ani ai?

— Paisprezece.

Locotenentul l-a privit îndelung, cu ochii lui adânciți în cap, dogoritori, căzniți de febră.

— Vrei să faci ceva pentru mine?

— Da.

— Cunoști Wilno?

— Da.

— Bine?

— Da.

Locotenentul șovăi, păru că luptă cu sine, privi de jur-împrejur...

— Hai în pădure.

Îl duse pe Janek într-un tufiș.

— Ia scrisoarea asta. Du-o la adresa înscrisă pe plic. Știi să citești?

— Da.

— Bun. Nu te lăsa prins.

— Da.

— Așteaptă răspunsul.

— Bine.

Locotenentul privi dintr-odată în lături. Spuse cu o voce șoptită:

— Să nu povestești nimănui de aici.

— N-o să povestesc.

Janek a vârât scrisoarea în buzunar și a plecat pe dată. A ajuns la Wilno când se înnopta. Străzile erau pline de soldați germani, camioanele treceau cu hurducături peste lespezile mari din pavaj, improșcând noroiul pe trotuarele din lemn. A găsit lesne casa, pe strada Pohulanka. A traversat o curte și a urcat o scară. La primul etaj, s-a oprit și a aprins un chibrit. Pe ușă era o carte de vizită. „Jadwiga Malinowska, citi el. Lecții de muzică.” Înăuntru, cineva cânta la pian. Ascultă o clipă. Îi plăcea mult muzica, dar

ascultase foarte puțină. În cele din urmă, ciocăni. Muzica se opri brusc și o voce de femeie întrebă:

— Cine e?

Se codi.

— Janek, zise el într-un sfârșit, ca nerodul.

A fost uimit să vadă cum se deschide ușa. Tânăra îl cercetă cu atenție. Ținea în mână o lampă: pe abajurul galben erau orezării, pagode și păsări. Umbrele lor se mișcau pe tavan și pe ziduri. Lui Janek, tânăra i s-a părut foarte frumoasă. Și-a scos șapca, politicos.

— Voiam să vă dau asta, spuse el.

Întinse scrisoarea. Ea o luă și o deschise imediat. În timp ce citea, o privi din nou. Cât era de frumoasă! Nu-i de mirare că știa să cânte atât de bine la pian... Muzica aceea i se potrivea, îi semăna. Tânăra isprăvi lectura.

— Intră, îi spuse.

Închise ușa.

— Probabil că ți-e foame, după atâta mers.

— Nu.

— Nu vrei niște ceai?

— Nu, mulțumesc.

Îl privi pe băiatul acela cu chip teribil de serios.

— Cum poftești. O să scriu un răspuns... Nu. Mai bine nu. Dacă vor pune mâna pe tine...

— N-o să pună.

Îl cercetă din nou.

— Ce vârstă ai?

— Paisprezece ani.

— Spune-i... Spune-i că e o nebunie. Spune-i să nu vină... Sunt ochi peste tot. Dar, dacă vine, zi-i că o să-l aștept...

— O să vină.

— Zi-i să nu vină.

— Îi zic.

S-a dus la bucătărie și s-a întors cu pâine și sare, pe care le-a învelit într-un ziar. Janek și-a vârât pachetul sub haină, lipit de piept. Nu pleca. O privea... Ea aștepta să zică ce avea de zis..

— Cântați, i-a cerut el din senin.

N-a zis nimic și s-a dus la pian. Nu părea nici uimită, nici curioasă. S-a așezat la pian și a început să cânte... Janek parcă uitase de câtă vreme i se mișcau mâinile pe clape. Nu mai știa. Niciodată nu simțise așa ceva. Deodată, ea s-a întors.

— E Chopin, spuse. Era polonez.

Și-atunci a văzut că puștiul plângea. Nici asta n-a părut s-o uimească sau s-o miște. De parcă i s-ar fi părut firesc să plângă la auzul acelei muzici... Când, în sfârșit, a terminat de cântat, tânăra a văzut că Janek plecase.

7

I-a găsit pe Jablonski și pe Krylenko șezând lângă foc. Bătrânul ucrainean citea cu ochelarii pe nas. La câțiva pași mai încolo, bărbații sforăiau în ascunzătoare: unul dintre ei gemea.

— Pe-amândouă! icnea el. Pe-amândouă!

Janek a fost străbătut de un fior.

— E Stanczyc, care visează, a spus locotenentul. Nu-l lua în seamă...

Se ridică, îl apucă pe Janek de braț și se îndepărtă de foc.

— Prin urmare?

— Vă roagă să nu veniți. O să vă aștepte...

— Mulțumesc, puștiule, spuse Jablonski.

Se apropie de ucrainean.

— Dă-i de mâncare.

Krylenko își scoase ochelarii și lăsa cartea din mână. Janek recunoscuse volumul roșu și gros: *Winnetou*.

— *Howgh!* rosti bătrânul. Bună seara, față-palidă! Pipa păcii te-așteaptă, în schimb haleala... *howgh!* Am zis.

— Dă-i porția mea, spuse Jablonski. Nu mi-e foame.

Bătrânul îi turnă lui Janek lichidul gălbui dintr-o gamelă și se întoarce la carte.

— Nemții n-au adus nimic nou, a comentat el. Sistemul cu ostaticii era bine știut și folosit de indienii sioux...

Îl privi pe locotenent cum se îndepărtează tușind și apoi scuipând.

— O să-l termine, scrâșni el.

A doua zi, Janek a făcut cunoștință cu ceilalți membri ai grupului. Adică șapte cu toții. Unul era Stanczyc, frizer din Wilno. Cele două fete ale lui, în vârstă de șaptesprezece și cincisprezece ani, fuseseră violate de soldații germani. Ca să înăbușe scandalul, autoritățile de ocupație le-au trimis să lucreze într-un bordel pentru trupeți din Pomerania. Stanczyc a primit o simplă înștiințare: „Fetele dumneavoastră au plecat să lucreze în Germania.”

Din când în când, frizerul cel micuț – un bărbat plăpând, cu aer inofensiv – era apucat de crize de demență. Începea să colinde prin pădure urlând: „Pe-amândouă! Pe-amândouă!” Apoi i se pierdea urma. Nimeni nu știa unde se duce. Într-o bună zi însă, Czerw a descoperit printre lucrurile nefericitului niște trofee sinistre. S-a albit la față, s-a năpustit afară din ascunzătoare și a prins să verse... Se povestea că Stanczyc mutilase așa vreo zece soldați germani. Nu-l aprobau, dar nici nu-i făceau vreo vină. De

fiecare dată când se auzea prin pădure strigătul hohotit „Pe-amândouă! Pe-amândouă!”, oamenii păleau și scuipau zicând: „*Tfou, sila nieczysta*”⁶ și se ocoleau din priviri...

Mai erau cei doi studenți la Drept de la Universitatea din Wilno, a căror misiune dificilă și primejdioasă consta în menținerea contactului prin radio cu postul de comandament al armatei „verzi”, care se deplasa tot timpul. Prezența lor îi indispucea mereu pe partizani, fiindcă nemții stăteau permanent la pândă și deveniseră maeștri în arta de a descoperi posturile de emisie prin mijloace tehnice noi; venirea celor doi tineri însemna deci un pericol crescut; mutrele se întunecau de îndată ce apăreau, ca niște cobe; arareori erau tolerați în același loc mai mult de câteva ceasuri. Aveau în rucsac un caietel, care conținea codul lor secret; filele erau pline cu fraze aparent lipsite de noimă, iar una dintre ele îl izbise în mod special pe Janek, atunci când ședea ciucit în tainița lui Czerw, iar acesta tocmai asculta transmiterea unui mesaj. Propoziția spunea: „*Nadejda va cânta mâine.*”

— Ce-nseamnă asta? întrebă Janek.

— Exact ce auzi, răspunse Czerw.

Janek se înfurie. Era luat drept un țânc, nu i se acorda niciodată încredere deplină.

— E cu siguranță un cod, spuse. Propoziția are desigur un tâlc secret.

Czerw păru că vrea să zâmbească. Dar nu zâmbea nicicând. Câteva clipe, lumina parcă dispăruse pur și simplu de pe fața lui. Atât.

— Nu-i nici un secret, spuse. E cât se poate de limpede. *Nadejda va cânta mâine.* Nadejda e numele de război al comandantului nostru suprem și are o voce foarte frumoasă. Cântă toată ziua, bună ziua. O să-l asculți și tu curând. Vine adesea să dea concerte aici, în pădure. Janek

---

⁶ „Lucrul dracului!” (N. a.).

auzise în repetate rânduri povești despre isprăvile acestui luptător misterios, care era poreclit „Partizanu Nadejda”. Nimeni nu știa cine e, nimeni nu-l văzuse vreodată, de fiecare dată însă când era aruncat în aer vreun pod, când era sabotată calea ferată sau, pur și simplu, când le ajungea la urechi ecoul vreunei explozii îndepărtate, „verzii” se uitau unul la altul, clătinau din cap, zâmbeau cu un aer resemnat și ziceau: „Iar a făcut Partizanu Nadejda un pocinog.”

Nemții știau de existența lui; celui care înlesnea prinderea acestui „bandit” enigmatic i se oferea o recompensă serioasă. În zonă, devenise o adevărată obsesie pentru cei de la *Kommandantur*, care cheltuiau o groază de timp și de energie încercând să pună mâna pe acest dușman fantomatic, dar căruia nici măcar nu reușiseră să-i afle identitatea.

Janek stătea adesea întins pe spate în ascunzătoare, în liniștea nopții, gândindu-se la Partizanu Nadejda, încercând să și-l închipuie. Există ceva liniștitor în ideea acestei prezențe enigmatice în pădure, în poveștile isprăvilor sale și în surâsul calm al partizanilor care vorbeau despre acest erou legendar, care-i scotea din sărite pe nemți și li se strecura mereu printre degete. De multe ori, când lucrurile mergeau rău, atunci când camarazii erau uciși sau arestați și schingiuiți, unul dintre „verzi” ofta, dădea din cap și întreba: „Da’ Nadejda ce-o fi făcând? N-am mai auzit de el de ceva vreme.”

Într-o noapte, pe când visa așa în ascunzătoare, i-a trecut prin cap un gând, care treptat avea să se preschimbe în certitudine, un gând atât de evident, încât l-a făcut să se ridice în capul oaselor pe saltea, cu inima bubuind: Partizanu Nadejda nu era nimeni altcineva decât tatăl lui. Iată de ce, de fiecare dată când pomenea de tatăl lui și încerca să afle ce i se întâmplase, „verzii” se

cufundau în tăcere și-l priveau în felul acela ciudat, cu vădită simpatie și chiar cu respect. Această speranță, despre care n-a vorbit nicicând celorlalți, i-a rămas îndelung tăinuită în suflet. Era convins că are dreptate, iar atunci când era atins de îndoială, știa că asta se-ntâmpla doar pentru că-i era frig, pentru că-i era foame sau pentru că era obosit. Știa de pe-acum că adevărul era ceva ce putea fi deslușit în elanurile fierbinți ale inimii și arareori în răceala rațiunii. Mai era Cukier, măcelarul evreu din Swiecyani. Era un *chasyd*⁷ evlavios, clădit ca un luptător de iarmaroc. Vineri seara mergea să se roage împreună cu ceilalți refugiați evrei în pădure sau printre ruinele vechii pulberării dărmate din Antokol. Seară de seară, își punea pe creștet *talit*-ul⁸ alb cu negru de mătase, se lovea în piept, bocea. Ceilalți îl priveau tăcuți, plini de respect. Mai era și „*pan mecenas*”⁹, un avocat din Wilno. Partizanii i se adresau mereu cu „*panie mecenasie*”, nimeni nu-l tutuia. Era un bărbat în vârstă, dolofan, cu sprâncene triste de clovn alb, incapabil să se adapteze vieții din pădure. Se numea Stachiewicz. Odată, pe când se plângea de frig și de foame, Janek l-a auzit pe Jablonski spunându-i:

— Nu mai oftați. Nimeni nu vă ține aici cu de-a sila.

Pan mecenas a clătinat mohorât din cap.

— Nu știi ce-nseamnă, Jablonski, să iubești o femeie când ești cu treizeci de ani mai bătrân decât ea...

Mai târziu, Janek a aflat că *pan mecenas* era însurat cu o femeie foarte tânără, al cărei frate fusese, se pare, ucis pe când era la partizani. „Nimeni nu-și mai amintește aici, dar la urma urmei nu-i poți cunoaște pe toți cei din pădure...”

---

⁷ Hasidim, adept al hasidismului, curent mistic mozaic, apărut în Polonia secolului al XVIII-lea.

⁸ Șal de rugăciune din ritualul israelit. (N. a.).

⁹ Maestru, adică avocat. (N. a.).

Pan mecenas se angajase în rezistență ca să-l răzbune pe adolescent. Privindu-l pe bietul om cum tremură în paltonul lui ferfenițit, lui Janek îi venea adesea să-i spună: „Hai, curaj...”

Era Machorka, un țăran grec ortodox din Baranowicze. Asemuia pădurea cu catacombele și pe partizani cu cei dintâi creștini. Aștepta Învierea. „Se-apropie clipa!” zicea. Trăia în așteptare. De fiecare dată când năștea o țărancă prin împrejurimi, se foia în jurul gospodăriei, bâiguind rugăciuni. Se-ntorcea apoi dezumflat, bălăngănind din cap, și zicea:

— Nu s-a arătat nici un semn.

Nimeni nu știa ce semn nădăjduia de fapt să apară; fără doar și poate, nu știa nici măcar el. Dar nu capitula niciodată. Era foarte iscusit când venea vorba să gâbjească rarele găini pe care le mai aveau țăranii din vecinătate prin bătătură... Odată, l-a întrebat pe Janek:

— Crezi în Dumnezeu?

— Nu.

— Prin urmare, n-ai avut mamă? a întrebat Machorka.

Mai erau, în fine, cei trei frați Zborowski. Toți taciturni, hotărâți, suspicioși. Nu se despărțeau niciodată, mâncau, dormeau și se luptau împreună. Erau, cu precădere, însărcinați cu relațiile dintre grup și lumea din exterior. Părinții lor aveau o gospodărie în Piaski, satul vecin. Din când în când, cei trei frați dispăreau noaptea și mergeau să-și vadă părinții... Se întorceau și mai tăcuți, și mai dârji, și mai bănuitori.

Jablonski îl trimitea adesea pe Janek la Wilno să ceară de la amanta lui o întâlnire. Janek se ducea cu dragă inimă. De fiecare dată când sosea, *panna* Jadwiga îi dădea să mănânce și cânta la pian. Ceaiul se răcea pe masă, Janek rămânea încremenit, cu mâna pe colțul de pâine neînceput. Tânăra nu-i zicea niciodată nimic. Cânta. Uneori, când întorcea capul, își dădea seama că Janek plecase. Alteori, dimpotrivă, rămânea multă vreme după terminarea pieselor, nemișcat, cu ochii împâcliți... Jablonski venea din ce în ce mai des să-și vadă ibovnica. Starea lui se înrăutățea. Obrajii scobiți îi ardeau, având o îmbujorare nesănătoasă, iar noaptea, în ascunzătoare, tusea îi împiedica pe ceilalți să doarmă. Se știa condamnat și vorbea împăcat despre alegerea celui care avea să-i urmeze.

— Czerw, o să-mi iei locul.

Czerw clipea nervos.

— Mai vedem.

Într-o seară, Jablonski s-a dus la o întâlnire cu *panna* Jadwiga și nu s-a mai întors. L-au așteptat ziua întreagă, cu îngrijorare. A doua, Czerw l-a tras deoparte pe Janek și l-a întrebat:

— Cunoști casa?

— Da.

— Du-te să vezi.

Janek a ajuns în Wilno la prânz. Ploua. La *panna* Jadwiga în fața casei fuseseră ridicate două spânzurători; trecătorii alunecau pe lângă ele ca glonțul, fără să privească; unii își făceau semnul crucii. În ștreanguri, atârneau Jablonski și amanta lui. Doi soldați stăteau de pază: sporovăiau între ei, râdeau, unul a scos un plic din buzunar și i-a arătat celuilalt niște fotografii.

Odată cu frigul și ploile din octombrie, situația micului grup a devenit critică. Țăranii, loviți de prăpădul german, refuzau să-i mai ajute. Cu atât mai mult cu cât niște „verzi”, îngroziți de venirea iernii, atacaseră și jefuiseră gospodăriile... Cei trei frați Zborowski au pus mâna pe vinovați și i-au spânzurat în văzul lumii în curtea uneia dintre gospodăriile prăduite, dar, cu toate astea, țăranii au început să se uite urât la partizani. Cu greu, frații Zborowski au obținut câțiva saci de cartofi... A avut însă loc un eveniment care le-a îngăduit să privească venirea iernii cu încredere. Într-o dimineață, grupul lui Czerw a primit o delegație de țăranii din Piaski. În pădure a sosit o căruță, trasă de un cal vânjos: îndărătul vizitiului stăteau șase țăranii. Își puseseră straiile de duminică, ciubotele, și caii străluceau, și mustățile le stăteau țepene, ferchezuite cu grijă. Aveau un aer demn, aproape solemn: recunoșteai îndată că e vorba despre niște oameni de vază veniți să negocieze chestiuni importante. În fruntea delegației se afla *pan* Jozef Konieczny. *Pan* Jozef Konieczny deținea un *szynek*¹⁰ în Piaski, pe care îl conducea chiar el: avea, de altfel, câte un *szynek* în aproape toate satele din regiune. Aceste *szyneki* erau niște bombe afumate și întunecoase, asortate sordid cu taburete, mese șubrede și subrete prăpădite, unde țăranii veneau să bea în zilele de târg și, uneori, să împrumute parale cu dobândă sau pe bază de ipotecă. Lui *pan* Jozef, afacerile îi mergeau strună. Era un țăran în floarea vârstei, cu aer nevinovat, cu niște ochi ușor holbați și un *czub*¹¹ grațios răsucit pe mijlocul frunții. A fost ultimul care a coborât din căruță. Tovarășii lui îl

¹⁰ Tavernă. (N. a.).

așteptau respectuoși, cu șepcile în mână, și scuipând din când, ca să-și dea aere.

— Toți îi datorează bani, i-a explicat lui Janek cel mai tânăr dintre frații Zborowski.

Pan Jozef a înaintat și i-a privit pe toți partizanii în ochi, îndelung, lipsit de fățarnicie.

— Păi ce se-ntâmplă, măi băieți? a exclamat el la sfârșit. Nu mai avem sânge-n vine? Dormim pe noi? Se împlinesc trei ani de când neamțul ne tot călărește satele și voi nu faceți nimic ca să-l alungați? Cine-ar trebui deci să ne apere womenile și copiii?

— Vorbește cu glagorie, a remarcat unul dintre țărani, scuipând cu satisfacție.

— Cine-ar trebui deci să ne apere womenile și copiii?

Vizitiul, pe băncuța lui, se juca cu biciul. Avea un aer plictisit. Nu-i datora bani lui *pan* Jozef; la drept vorbind, cârciumarul îi era dator cu zălogul pe o lună. Îl privea din spate pe *pan* Jozef și pocnea din bici.

— De-aș fi fost mai tânăr, a continuat cârciumarul, dacăș fi avut cu douăzeci de ani mai puțin...v-aș fi arătat eu vouă cum trebuie să-ți aperi pământul!

Întinse brațele.

— Hai, băieți, spălați onoarea fetelor noastre violate, a flăcăilor noștri deportați sau uciși!

Vocea îi era ușor plângăreață. Își șterse ochii cu pumnul. După care spuse:

— V-am adus de-ale gurii.

— Hmm... a zis Czerw, clipind din ochi. În ultima vreme, veștile de pe front sunt bune... Hmm?

Pan Jozef privi pieziș:

— Foarte bune, recunosc el cu mâhnire. Rușii par să țină piept la Stalingrad...

— Poate că o să înceapă să înainteze... Hmm?

---

¹¹ Șuviță de păr, meșă. (N. a.).

— Poate că da, își dădu cu părerea cârciumarul.
Un țăran mărturisi într-o izbucnire de deznădejde:

— N-avem de unde ști cum o să evolueze lucrurile, *psia krewi!*

Pan Jozef îl fulgeră cu privirea.

— Poate, continuă Czerw, o s-ajungă aici într-o bună zi.
Hmm?

— Se prea poate, spuse cârciumarul.

— După ce îi vor goni pe nemți...

— Cu toți ne dorim asta, strecură *pan* Jozef, iute.

— Și după ce îi gonesc pe nemți, poate că o să ne dea o mână de ajutor ca să-i spânzurăm pe colaboraționiști, pe profitori și pe ăilalți nemernici... Hmm?

Pan Jozef spuse pe un ton foarte firesc:

— Dacă aveți trebuință de ceva, dați-ne un semn!

— Desigur, desigur! mormăiră țăranii.

Czerw a pus să fie descărcată căruța. *Pan* Jozef făcuse o treabă pe cinste: cu tot ce adusesese puteai hrăni ceata timp de cel puțin o lună... Delegația s-a urcat la loc în căruță, vizitiul a spus: „*Wio! Wio!*” și cortegiul s-a urnit. Țăranii nu-și vorbeau. Ba chiar își ocoleau privirile. *Pan* Jozef era posomorât. Czerw nu-i inspira încredere. Un fățarnic, în mod vădit, un prefăcut. Nu te puteai bizui pe el, nu-i puteai citi gândurile tainice. „Genul de om, medită *pan* Jozef, care-ți strânge mâna, te privește-n ochi și care a doua zi trimite un partizan să-ți facă felul, la colț de stradă.” Se înfioră. Viața devenea din ce în ce mai grea! Nimeni nu-și mai plătea datoriile, toate afacerile erau primejdioase, învingătorul de azi putea fi învinsul de mâine. Mare încurcătură! Cu toate astea, de generații întregi, strămoșii lui știuseră să-și salveze pielea și hanurile, în ciuda tuturor amenințărilor, venite dinspre tătari și suedezi, ruși și nemți. Nu-i tratau ca pe niște cotropitori, ci ca pe niște mușterii. Într-un han, toată lumea

e bine-venită: asta le era deviza. Chestiune de stăpânire de sine, de fler, de piruete iuți, executate la momentul convenit... *Pan* Jozef oftă. Nemții pretindeau, în comunicate, că ocupaseră în sfârșit cartierele mărginașe ale Stalingradului: asta însemna că orașul nu se predase. Era din ce în ce mai anevoios să prevestești viitorul... Ceilalți ocupanți ai căruței nu se gândeau la nimic. Nu aveau păreri: aveau datorii. Îi cântau în strună, resemnați, lui *pan* Jozef.

10

Uite-așa, căruța s-a apropiat de sat.

— Dă un ocol! îi porunci *pan* Jozef vizitiului. Nu vreau să fim văzuți venind din pădure.

Au pătruns în Piaski pe drumul de Wilno. Căruța s-a oprit în fața fostei primării, pe care, acum, se afla steagul cu svastică și cuvântul „Kommandantur”, scris cu litere gotice mari.

Au fost întâmpinați pe trepte de un tânăr cu păr blond și rar, cu atitudine servilă: își dezgolea permanent dinții, într-un zâmbet curtenitor. Era un polonez care acceptase să fie informator pentru autoritățile germane și care, de-atunci, ieșea arareori singur pe stradă după asfințit. A făcut câteva plecăciuni, frecându-și mâinile.

— Vă așteptam, *panie* Jozef, vă așteptam!

Îi întinse mâna. *Pan* Jozef se uită chiondorâș în jur și nu răspunse salutului. Îl urmă în vestibul pe tânărul blonzii.

Acolo, la adăpost de privirile indiscrete, îi strânse mâna, cu efuziuni.

— Îmi cer scuze, *panie* Romualdzie, că nu v-am dat mâna în public...

— Nu insistați, *panie* Jozefie, înțeleg prea bine!

— Dar nu eram singuri și, înțelegeți dumneavoastră, în condițiile de față...

Stăteau în picioare, în mijlocul vestibulului, strângându-și călduros mâinile și privind-se în ochi fără prefăcătorie.

— Pricep, pricep, repeta *pan* Romuald, arătându-și dinții.

Continuau să-și strângă mâinile și să se privească în ochi.

— N-am absolut nimic împotrivă să dau mâna cu dumneavoastră, întări *pan* Jozef. Dimpotrivă, sunt foarte onorat, foarte onorat...

— Dragul meu prieten! zise Romuald.

— Nimeni nu poate cântări mai bine decât mine situația delicată în care vă aflați, precum și noblețea, curajul de care ați dat dovadă jucând... acceptând să jucați...

Se cam încurca.

— Mulțumesc, mulțumesc mult! se repezi Romuald.

— Adică pentru că v-ați înhămat la o asemenea treabă ingrată, dar necesară...

Tuși.

— O să aflăm mai târziu câte vieți ați reușit să salvați... Cine știe? Poate că și eu vă datorez viața!

— Cine știe, cine știe, răspunse tânărul cu modestie. *Pani* Frania e bine sănătoasă?

Cârciumarul era însurat cu una dintre cele mai frumoase femei din acel ținut, așa că era gelos nevoie mare.

— Foarte bine, răspunse el tăios.

Se întoarse către țărani.

— *Panie Witku*, porunci el, descărcați dar sacul acela de merinde pe care l-am adus pentru *pan Romuald*...

— *Herr Gauleiter* vă așteaptă! dădu de veste tânărul.

Delegația a fost primită. *Pan Jozef* și-a dus mâna la inimă și a deschis gura...

— Știu, știu! i-o reteză funcționarul neamț. Toți zic același lucru... El e soțul.

— *Jawohl*...

— Ce-a adus?

— Ouă, slănină și caș! spuse *pan Romuald*, dezvelindu-și caninii.

11

Janek stătea așezat lângă foc – ploaia încetase și toți profitaseră ca să iasă din ascunzătoare –, privind gânditor vreascurile jilave care şuierau și fumegau printre flăcări. Cel mai tânăr dintre cei trei Zborowski, șezând turcește, cânta la muzicuță, mai degrabă cu tragere de inimă decât cu pricepere.

— Sună urât ce cânți, spuse Janek. Groaznic!

Tânărul Zborowski s-a oțărât:

— E o melodie deosebită, a protestat el, nu pricepi nimic. Și cuvintele sunt drăguțe.

Începu să cânte:

Tango Milonga

*Tango mych marzen i snow...*¹²

— Și cuvintele sunt urâte! suspină Janek. Știi să cânti Chopin?

Tânărul Zborowski clătină din cap.

— Cine-i ăsta?

— Un polonez, zise Janek. Muzician.

Întinse mâna.

— Dă-mi-o.

— Știi să cânti?

— Nu.

Luă muzicuța și o zvârli scârbit în tufișuri. Tânărul Zborowski slobozi niște ocări, recuperează instrumentul și începu din nou să sufle în el.

— Unde-s frații tăi?

— La Wilno.

Frații Zborowski s-au întors spre sfârșitul după-amiezii. Nu erau singuri; aduseseră cu ei o fetiță. Să fi avut vreo cincisprezece ani. Avea fața plină de pistrui, erau foarte vizibili, deși se pudrase conștiincios. Purta o manta militară, prea mare pentru ea, și un chipiu: chipiul îi ascundea părul blond, ciufulit. Janek o vedea pentru prima dată.

— Cine e?

Cel mai tânăr dintre frații Zborowski privi spre fată.

— Bagă de seamă, rânji el. O să-ți dea boala aia.

— Ce boală?

— Boala. Știi tu...

— Ba nu știu deloc, spuse Janek.

O studie atent pe fetiță. Nu părea bolnavă.

Probabil că micuța a înțeles că era vorba despre ea. Îl privi trist pe Janek cu ochii ei mari și negri. Apoi îi zâmbi.

— Cine e? întrebă Janek în surdina.

---

¹² Tangoul Milonga / Tangou de vise și fiori... (N. a.).

— Asta-i acum! E Zóska, toată lumea de pe-aici o cunoaște. Lucrează pentru noi la Wilno. Se culcă cu soldații, care-i spun de unde vin, unde se duc, pe unde trec convoaiele... Și-i pricopsește cu boala.

O strigă:

— Zóska!

Fata se apropie. Continua să-l privească pe Janek, nu înceta să surâdă. Mantaua îi ajungea până la călcâie. Janek nu mai îndrăznea s-o privească. Îi ardea fața. Simțea un gol în stomac. Îi era rușine de el însuși, de valul fierbinte care-i urca prin trup, de pofta bruscă de a o lua pe fetiță în brațe, de a se lipi de ea. Cel mai tânăr dintre frații Zborowski se ridică, o apucă pe fetiță pe după mijloc, o pipăi de piept.

— Are boala aia! spuse el cătrănit. Păcat. Nimeni nu se apropie de ea pe-aici. Nu-i așa că ai boala aia, Zóska?

— Da, spuse fetița, nepăsătoare.

— Se moare de boala asta, spuse mezinul Zborowski, cu convingere. Nu-i așa că se moare din boala asta?

— Da.

Nu-l slăbea din ochi pe Janek. Dintr-odată, se aplecă și abia îi atinse fața, cu vârful degetelor.

— *Kocha, lubi, szanuje?*¹³

— Lasă-l în pace, spuse mezinul Zborowski. Nu știe ce-i aia. N-a făcut-o până acum. Nu-i așa, Twardowski, că n-ai făcut-o niciodată?

— Ce să fac? întrebă Janek.

— Vezi, spuse triumfător cel mai tânăr Zborowski. Habar n-are!

— *Nie chce, nie dba, nie czuje?*¹⁴ încheie fetița.

---

¹³ Echivalentul întrebării clasice: „Puțin, mult, la nebunie?” (N. a.).

¹⁴ „Un pic, mult, pătimaș, deloc?” (N. a.).

Janek se ridică dintr-un salt și se pierdu în pădure. Îl auzi pe mezinul Zborowski râzând în hohote... Merse o vreme, apoi se opri îndărătul unui brad: fetița o luase pe urmele lui. Janek a vrut să se miște... dar picioarele îi erau de cârpă.

— De ce ți-e frică de mine?

— Nu mi-e frică.

Zóska îi luă mâna într-a ei. El și-o trase înapoi.

— Ești drăguț. Nu ești ca ceilalți. Îmi place de tine...

— N-am nici un merit.

— Nu trebuie să ai un vreun merit... Îmi placi. N-ai părinți?

— Ba da. Nu știu unde sunt.

— Ai mei au fost uciși de o bombă, acum trei ani. Tata era inginer. Al tău cu ce se ocupă?

— Era medic.

Îi apucă din nou mâna.

— Unde pleci?

— Am o ascunzătoare a mea.

— Departe de-aici?

— Nu.

— Pot să vin cu tine?

Se auzi spunând, fără să vrea, cu o voce pe care n-o recunoștea:

— Da.

Au mers tăcuți. El se gândea la tatăl lui, la promisiunea pe care i-o făcuse, aceea că niciodată nu va dezvălui cuiva locul ascunzătorii... Se vede treaba că ea îi citise gândurile, pentru că îi spuse blând:

— Nu-ți fie frică. N-o să spun nimănui.

— Nu mi-e frică. Nu mi-e frică de nimic.

Zóska zâmbi:

— Atunci dă-mi mâna.

I-a simțit mâna mititică într-a lui, rece, firavă. A strâns-o, fără să vrea.

— Cum te cheamă?

— Jan Twardowski.

— Janek, spuse ea, Janek... E frumos. Pot să-ți spun așa?

— Da.

Ajunseră. El depărtă crengile, o ajută să coboare, încetă să vorbească. Rămaseră așa multă vreme, tăcuți... Apoi ea oftă, își desfăcu un nasture de la manta și spuse resemnată:

— Vrei?

— Nu, nu. Doar așa... Ca adineaori.

Se lipi din nou de el.

— Fiindcă, șopti ea, dacă vrei... Mi-e totuna. Sunt obișnuită.

— Nu vreau!

— Cum poftești. Sunt obișnuită. La început, mă durea rău. Acum, m-am obișnuit, nu mai simt nimic.

12

În zori, îl trezi cu blândețe.

— Mă duc.

— Rămâi.

— Nu, i-am promis lui Czerw. Trebuie să mă întorc în oraș.

— E important?

— Czerw crede că nemții o „să curețe” pădurea.

— Și?

— Trebuie să merg să mă-ntâlnesc cu niște soldați.

— Își vor ține gura.

— Ba nu. Bărbații spun mereu tot, numai să le faci pe plac.

Vocea îi era resemnată și tristă. Janek nu îi deslușea chipul pe întuneric.

— O să te-ntorci?

— Da.

— Mai găsești drumul?

— Sigur, fii fără grijă...

Îl sărută, rămase ceva vreme cu fața lipită de gâtul lui.

— Culcă-te!

— Întoarce-te cât mai curând.

— Când o să isprăvesc.

După ce a plecat, el a încercat să doarmă, însă, de fiecare dată când pune pleoapă pe pleoapă, auzea vocea Zosiei, în întuneric. „Când o să isprăvesc...” S-a îmbrăcat și a ieșit din ascunzătoare. Era vreme frumoasă, norii goneau pe cerul albastru, îți venea să te joci cu ei. A mers la întâmplare prin pădure, cu mâinile în buzunare, fluierând. Se simțea acasă: pădurea nu-l mai înspăimânta. La început, își închipuia câte o prezență dușmănoasă îndărătul fiecărui copac; acum, dimpotrivă, se simțea înconjurat de o nesfârșită prietenie. Susurul crengilor îi părea tandru, aproape patern. Și mai erau și vorbele pe care cel mai vârstnic Zborowski i le spusese într-o zi: „Libertatea e fiica pădurilor. Aici s-a născut, aici se întoarce ca să se ascundă, atunci când vremurile sunt tulburi.”

Îl se-ntâmpla adesea să-și sprijine mâna de scoarța aspră și liniștitoare a câte unui arbore și să ridice recunoscător ochii spre el, ba chiar se împrietenise cu un stejar foarte bătrân, cu siguranță cel mai frumos, cel mai

mândru din toată pădurea, ale cărui ramuri se deschideau deasupra lui Janek precum niște aripi păzitoare. Bătrânul stejar șoptea și bombănea fără încetare, iar Janek se străduia să înțeleagă ce voia să-i zică; trăia chiar și niște clipe de naivitate, de care îi era cam rușine, când aștepta ca stejarul să i se adreseze cu voce de om. Știa prea bine că erau niște copilării nepotrivite cu un partizan, dar nu se putea împiedica uneori să se lipească de străvechiul copac, să aștepte, să tragă cu urechea, să spere.

Simțea totuși că tatăl lui era mort. Partizanii ocoleau subiectul cu o stânjeneală vădită, iar el îi înțelegea. Nu le pune niciodată întrebări. „Verzii” nu vorbeau niciodată despre familiile lor, iar el încerca să facă la fel. Trebuia doar să nu se gândească. Încerca să pară nepăsător, dur, viril: încerca să fie bărbat. Dar îi venea foarte greu. Poate pentru că era prea tânăr sau pentru că nu fusese încă ucis. Încă i se întâmpla să se ridice în capul oaselor pe saltea, să pândească un zgomot de pași, să fie convins, dintr-odată, că era tatăl lui care se întorcea. Se năpustea afară, dar nu era niciodată nimeni, doar o ramură care trosnea. Frații Zborowski îi dăduseră o dată vești despre mama lui: era în viață, ușor suferindă, o îngrijeau niște prieteni, n-avea de ce să fie îngrijorat. Se gândea adesea la ce îi spusese tatăl lui atunci când se văzuseră ultima oară, iar fraza „nimic din ce e important nu moare” i se-ntorcea mereu în minte și o regăsea până și în murmurul veșnic al pădurii. În condițiile în care atât de mulți oameni erau uciși zilnic, părea o frază destul de ciudată.

Ajunsesse în preajma ruinelor unei mori vechi, în locul numit „Popasul cavalerului”; moara era de pe vremea regilor lituanieni; nu rămăsese mare lucru din ea, doar câțiva pereți, rămășițele putrezite ale unei roți în albia unui pârâu de mult secat, sub o încâlceală de tufe și mărăcini. Se pregătea să-și continue drumul, când auzi

deodată o voce bărbătească îndărătul hățișului. Se opri uimit: o voce tânără și cristalină recita versuri.

*Aștept aici, în vechea mea chilie,
Câți oameni or fi adăstat așa?
Ultima foaie să fie tipărită,
Ultima bombă să fie azvârlită...*

Janek tuși ușor; o siluetă înaltă de adolescent se ivi din desiș și înaintă spre el. Janek îl recunoscuse pe tânăr.

Îl chema Dobranski, Adam Dobranski. Făcea parte dintr-un grup de studenți de la Universitatea din Wilno, care luase drumul rezistenței de mai bine de trei ani.

Încă din 1940, organizaseră o rețea de partizani și izbutiseră, mai mult de doi ani la rând, să tipărească și să distribuie un ziar clandestin care purta numele rețelei, *Libertate*. În 1942, nemții au descoperit presa clandestină; căpetenia rețelei, marele poet și istoric Lentowicz, și fiica lui au fost arestați și împușcați. Câțiva studenți, printre care și Dobranski, reușiseră să scape și se alăturaseră partizanilor din pădurea Wilejka. Grupul își păstrase independența și era foarte criticat de „verzi”, care considerau că studenții erau tentați să-și asume prea multe riscuri și îi socoteau „romantici”.

Janek îi auzise adesea pe Czerw și pe Krylenko vorbind despre ei cu mânie. Li se reproșau ispita improvizației, isprăvile eroice, cu siguranță, dar inspirate cel mai adesea de elanurile inimii, iar nu de rațiune; așa încât Czerw rezuma situația spunând posomorât: „Nu sunt realiști.”

În mai multe rânduri, suferiseră pierderi serioase, pe care partizanii mai cumpătați le socotiseră zadarnice. Janek auzise mai cu seamă de un episod tragic care dezvăluia caracterul „sentimental”, cum spunea Czerw, al modului lor de a opera. Incidentul avusese loc la doar câteva zile după ce se alăturase partizanilor. Nu auzise

vorbindu-se despre el la vremea aceea, dar surprinsese ulterior aluzii frecvente și tăioase la adresa acelei nechibzuințe a studenților. Cei din SS răpiseră vreo douăzeci de tinere din regiune și le închiseseră în palatul conților Pulacki, unde fuseseră date pe mâna soldaților și tratate ca niște târfe. Era un vechi șiretlic pe care toți vârstnicii îl știau și care îngăduia inamicului să prindă doi iepuri deodată: ostoiiau poftele trupești ale soldaților și, în același timp, îi sileau pe partizani să scoată nasul din pădure, când încercau să-și salveze femeile. Firește, „romanticii” lui Dobranski au căzut în cursă. Sprijiniți de câțiva soți, frați și logodnici ai bietelor femei, au ieșit din pădure, săvârșind câteva atacuri împotriva palatului Pulacki, neizbutind însă altceva decât să-și piardă două treimi din efective.

„Porniri sentimentale, conchise Czerw indignat. Nu așa trebuie dusă lupta. Trebuie să lupți cu socoteală, după ce ți-ai măsurat grijuliu lovitura. Trebuie să-ți alegi momentul potrivit – nu să te lași dus de val și să mori eroic. Gândul la sărmanele fete mă înnebunea și pe mine, nu închideam ochii toată noaptea, mă dădeam de ceasul morții. Dar să te bagi așa în gura lupului nu-i decât o formă de a te împăca cu tine. Parcă ți-ai face un hatâr. Tot ce se cuvine făcut e să rezisti și să învingi. Trebuie să câștigi războiul, să-i spânzuri pe nemernici și să construiești o societate unde să nu se mai petreacă în veci astfel de lucruri.”

Janek nu era însă convins pe de-a-ntregul; nu era sigur că Czerw avea dreptate; și, aparent, nici Czerw nu reușise să se convingă pe sine; după ce tot mârâise și protestase, în ciuda tuturor excelentelor argumente pe care le invocase, luase și el parte la atacul împotriva palatului Pulacki.

Janek îl întâlnea pentru prima oară pe acel student. Era cu capul descoperit. Sub pletele ondulate, de culoarea

tăciunelui și stând în devălmășie, avea o frunte înaltă și lividă, ochi întunecați și veseli în același timp, râzăreți, arzători. Întreaga lui figură purta pecetea acestei veselii ciudate, a încrederii care îi preschimba paloarea în febrilitate: îl simțea în sufleteț de o profundă certitudine, de parcă ar fi știut că nu i se putea întâmpla nimic rău. Avea umeri înguști, prinși într-un surtuc militar și o bandulieră de care stătea atârnat un Luger. I s-a proțăpît în față lui Janek, cu mâna întinsă.

— Sunt cam nesocotit, zise el râzând. Când reciți poeme ziua în amiaza mare, în plin secol douăzeci, parcă ai cere să fii împușcat. Ești de-al lui Czerw, nu? Cred că te-am văzut cu el.

— Da, lupt împreună cu ei, spuse Janek.

— Te interesează poezia?

— Nu mă prea pricep, mărturisi Janek. Însă îmi place mult muzica.

Oftă.

Ochii veseli și vii ai tânărului îl priveau cu prietenie.

— Păi cu atât mai bine! Ia spune-mi ce crezi despre poemul meu. Tocmai l-am improvisat și e un prilej unic să aflu părerea cuiva lipsit de prejudecăți. Vrei să ascuți?

Janek a încuviințat din cap, cu gravitate.

Studentul îi zâmbi, scoase o coală de hârtie din surtuc, o despături și citi:

*Aștept aici, în vechea mea chilie,
Câți oameni or fi așteptat așa?
Ultima foaie să fie tipărită,
Ultima bombă să fie azvârlită...
Aștept să cadă victima finală,
Strigând „trăiască Libertatea”,
Iar statul suveran, cel de pe urmă,
Duhul să-și dea, lovit de patrioți.*

*Aștept ca marile orașe
Să se preschimbe-n urbe de județ,
Aștept în lume ecoul să se stingă
Al ultimului imn de țară.*

*Iar Europa măcar acum să se ridice,
Iubita mea călcată în picioare...
Aștept aici, în vechea mea chilie,
Câți oameni mai așteaptă așa?*

Tăcu și îl privi ironic pe Janek..

— Ei, ce părere ai? Nu-i așa că e nemaipomenită?

— Prefer muzica, spuse Janek politicos.

Tânărul se puse pe râs.

— Ei bine, uite o persoană onestă. Adevărul e că poezia nu e punctul meu forte. În schimb, sunt prozator înnăscut. Acestea fiind spuse, mă cheamă Adam Dobranski. Ție cum îți zice?

— Jan Twardowski.

Tânărul încremeni dintr-odată, iar chipul său își pierdu aerul vesel.

— Ești fiul doctorului Twardowski?

— Da.

Studentul îl privea țință. Șovăi, apoi păru că vrea să spună ceva, apoi zâmbi din nou.

— Ursul ăla bătrân de Krylenko mi-a vorbit despre tine.

— Ce-a zis? Întrebă Janek bănuitor.

— Mi-a zis: „Am adoptat un indian.”

Janek zâmbi. Se gândi la Winnetou... Ce departe îi păreau lucrurile astea!

— Dacă ești liber diseară, îi propuse Dobranski, vino la noi în vizuină. Citim, comentăm veștile... Știi, Stalingradul încă rezistă.

— Și americanii?

— O să deschidă curând un al doilea front în Europa.

— Nu cred, zise Janek calm. Nu vor veni aici. E prea departe. Nici măcar nu au habar de existența noastră. Ori nu le pasă. Tata spunea și el că vor veni și apoi a dispărut. Nu știu ce s-a întâmplat cu el.

Dobranski schimbă îndată subiectul.

— Atunci vii diseară, ne-am înțeles. Dacă ai noroc, o să avem iepure la cină. Pare incredibil, dar am impresia că a mai rămas un iepure în pădurea asta.

Râseră.

— Te-așteptăm diseară. Așa rămâne?

— Așa. Unde anume?

— Trebuie doar să ajungi aici, vine cineva să te ia. E mereu câte unul de gardă.

— O să vin, a promis Jan.

13

Când s-a lăsat întunericul, a zvârlit câțiva pumni de cartofi într-un sac gol, l-a luat în spate și a pornit la drum. Luna strălucea. Era frig, dar un frig uscat, purificator. Dantela neagră a frunzișului se decupa pe un cer aproape luminos, stelele scilipeau; Ursa Mare dănțuia cu norii. A mers până la iaz și a apucat-o pe un drumeag. Se gândea la Zosia. Se întreba dacă disciplina militară îl obliga să ceară autorizația partizanilor ca s-o ia de nevastă. Probabil că aveau să-l ia peste picior și să-i spună că era prea tânăr pentru căsătorie. Părea prea tânăr pentru toate cele, cu excepția foamei, a frigului și gloanțelor.

— Pe-aici, îl chemă o voce.

Janek tresări.

— Da, e o noapte frumoasă, zise Dobranski, și ne e îngăduit să visăm.

— Am adus niște cartofi, spuse Janek ușor jenat.

— Doamne-ajută! exclamă studentul. N-am avut noroc cu vestitul iepure. Continuă să alerge. Credeam că vom fi nevoiți să ne mulțumim cu hrană spirituală. Au înaintat vreo sută de metri prin desiș, apoi Dobranski și-a vârât două degete în gură și a fluierat. Prin hățiş s-a strecurat o lumină: ascunzătoarea era chiar la picioarele lor. Au coborât.

Se aflau acolo cel puțin douăzeci de partizani, atât de înghesuiți unul într-altul, încât doar fețele le puteau fi deslușite, în paloarea lămpii cu ulei. Janek vedea pentru prima oară unele dintre aceste chipuri. Altele îi erau familiare: Puciata, fostul campion la lupte, care acum comanda un grup deosebit de activ din regiunea Pobrdzie; Galina, despre care se zicea că poate face o bombă dintr-un pantof scâlciat și care purta cu el atât de mulți explozibili de toate felurile, încât partizanii începeau să boscorodească și-și stingeau țigările de îndată ce le ajungea prin preajmă. Era un bărbat cu păr alb, subțire, musculos și sprinten, în ciuda celor șaiszeci de ani ai lui; întotdeauna avea un surâs în colțul gurii; trăia singur în ascunzătoare, făcând experiențe cu mașinării explozive din ce în ce mai sensibile și mai anevoie de detectat. Îl apuca întotdeauna râsul atunci când oamenii, la vederea lui, se ridicau și se îndepărtau prevăzători.

Mai era și o tânără, îmbrăcată în haină militară, cu o căciulă de schi pe cap și cu un palton greoi de soldat german zvârlit pe umeri, al cărei chip, de intensă și meditativă frumusețe, l-a izbit pe Janek. Ținea pe genunchi

niște discuri și, la picioare, un patefon vechi cu manivelă, așezat printre cărți și ziare.

— Ce-i chestia asta? a întrebat o voce batjocoritoare. Un copilaș? Dacă pricep bine, vrem să ne transformăm comandamentul în *kindergarten*?

Janek nu vedea din el decât un cap învelit în bandaje, un nas vulturesc pe un chip scobit.

— Țsta e Pech, a declarat Dobranski. Nimeni nu-l bagă în seamă aici, nimănui nu-i pasă de el!

— Toată lumea o s-o mierlească!

— Termină odată, Pech, a zis Dobranski. E fiul doctorului Twardowski.

S-a lăsat tăcerea și Janek a simțit că toate privirile erau ațintite asupra lui. Fata s-a înghesuit ca să-i facă loc, iar el s-a așezat între ea și un tânăr care purta pe cap cascheta albă a studenților polonezi, care fusese interzisă de nemți. Avea în jur de douăzeci și cinci de ani, iar pe pomeți îi apăruseră două pete roșii pe care Janek le-a recunoscut îndată: le zărise pe obrajii locotenentului Jablonski. Tânărul i-a zâmbit și i-a întins mâna:

— *Servus, kolego*, l-a salutat, în stil studențesc. Mă numesc Tadek Chmura.

Tânăra a așezat un disc pe patefon.

— *Poloneza* lui Chopin, a spus ea.

Mai bine de o oră, partizanii, dintre care unii merseseră peste zece kilometri ca să ajungă aici, au ascultat muzica, adică tot ce poate fi mai bun într-un om, vrând parcă să scape de îndoieli: preț de mai bine de un ceas, niște oameni istoviți, răniți, înfomețați, hăituiți, și-au sărbătorit credința, cu gândul la o demnitate pe care nici urâtenia, nici crimele nu puteau s-o știrbească. Janek n-avea să uite nicicând acest moment: fețele aspre și virile, fonograful minuscul dintr-o scobitură în pământ, mitralierele și puștile ținute pe genunchi, tânăra care-și închisese ochii,

studentul cu caschetă albă și privire febrilă care-o ținea de mână; neobișnuitul, speranța, muzica, nesfârșirea.

Apoi un partizan, Hromada pe numele lui, a înșfăcat un acordeon, iar vocile s-au împletit încă o dată, în felul acela în care își dau curaj oamenii înghesuindu-se unul într-altul – ori, poate, ca să se legene pe-o iluzie.

Dobranski a scos atunci un caiet de sub manta.

— Îi dau drumul! anunță el.

Partizantul cu țeasta acoperită cu bandaje spuse grav:

— Vom fi necruțători, dar drepți.

Dobranski deschise caietul.

— Se numește: *Poveste simplă din ținutul deluros*.

— Kipling! zbieră partizantul Pech triumfător.

— E-o povestire pentru puștii europeni... Un basm.

Începu să citească:

Un cotoi miorlăi, un șoarece chițăi, un liliac își luă zborul... Luna urcă pe boltă. Cele cinci colnice ale Europei ieșiră încet din umbră, se dezmoțiră, căscară și își urară seară bună pe limba colnicelor:

— Mă-ntreb, Bunicule, zise uimit cel mai tânăr colnic, poreclit Mucosul, cum se face oare că luna alege mereu greabănul tău bătrân ca să se cațăre pe cer și niciodată pe al meu?

— Păi, copile, dacă s-ar sui pe spinarea ta, n-ar ajunge prea sus și n-ar vedea mare lucru!

— He, he! râse cu voce behăită foarte bătrâna colină numită Bunica Gârbovită. I se zicea așa unei coline ale cărei povârnișuri, tocite de vânt și ploaie – această mare suferință a colnicelor –, aminteau de formele unei mămăițe împletind țesături. He, he!

— Du-te de-aici, capră bătrână! bodogăni Mucosul, scoțând limba la ea.

— Din păcate, oftă Bunica Gârbovită, e o vreme pentru toate: ca să iubești și să fii iubită, un timp ca să trăiești și-un timp ca să mori...

— Cum oare, draga mea, de poți vorbi despre moarte? strigă cu voce vioaie bătrânul și mereu curtenitorul *pan* Wladyslav.

Era un muncel stâncos și pipernicit, înfipt de-a dreapta Bunicii Gârbovite și aplecat asupra ei curios la culme, de parcă s-ar fi străduit să afle ce tot tricota ea de mii de ani. Râpele lui aminteau de profilul unui moșneag caraghios și plin de riduri, iar printre colnice, gurile rele - există pretutindeni așa ceva! - spuneau că legăturile între Bunica Gârbovită și *pan* Wladyslav au un caracter mai puțin platonice decât se credea îndeobște și că, la ceas de noapte, distanța dintre cele două colnice... he, he!

— Cum poți vorbi de moarte? Dumneata, cea veșnic tânără între colnice?

— He! He! behăi Bunica Gârbovită, profund flatată.

Deodată o apucă o înfiorătoare criză de tuse, scuipe praf, alungă doi corbi adormiți pe coasta ei, iar ultimul stejar care-i mai creștea pe vârful trebuia să se agațe cu toate rădăcinile ca să nu se prăvale, apoi se întoarse neliniștit spre colina Noianului de Voci:

— Vrei, rogu-te, să fii atât de bună și s-o liniștești oleacă, soră colină! o imploră el pe limba arborilor, care este aceeași cu a colinelor. Bătrânele mele rădăcini se mai țin doar într-un fir... Nu mai sunt ce eram pe vremea tinereții mele, când cele mai strașnice furtuni din Europa veneau să se măsoare cu ramurile mele și plecau cu coada între picioare!

— Hai, Bunico, se băgă în vorbă colina Noianului de Voci, domolește-te și continuă să...

Acum însă s-a petrecut un lucru ciudat. Fără nici un motiv vădit, colina Noianului de Voci a părut că-și pierde șirul cuvintelor și a început să urle cu voce tunătoare:

— Rusie, hai încoace! Și tu, Anglie! Pe ei, pe toți dușmanii! Îi vom nimici!

A urmat un moment de încurcătură, iar colina Noianului de Voci a început un dialog bizar cu sine însăși:

— Ține-ți gura! a spus ea, cu vocea cea normală. Tăcere! Vrei să mă omori?

— Refuz să tac! a urlat apoi, cu voce isterică. Sunt vocea popoarelor europene! Pe ei, pe toți dușmanii!

— Ține-ți gura!! Nu vezi că bătrânele colnice numai ce-aud numele Rusiei și încep să tremure de frică? Vrei să se preschimbe-n colb?

— Cu cât mai repede, cu-atât mai bine! își răspunse ea cu un glas mitocănesc din cale-afară.

— G... g... gă... gă...! găngăvi bietul Bunic necăjit, tremurând și învelindu-se în atâta praf, încât Mucosul strănută puternic de trei ori. Pe forța care m-a făcut colnic! Hap...ciu! strănută el, iritat de propriul praf.

— Îmi cer scuze, zise grabnic colina Noianului de Voci. Îmi pare rău... Ecoul meu iar s-a-mbătut!

— Pe bună dreptate! strigă îndată ecoul și un puternic miros de Pernod¹⁵ se răspândește în aer. Un nemernic de neamț m-a pus azi dimineață să repet de o sută de ori *Heil Hitler!* Am crezut că dau în primire... Pentru un ecou european, vai și-amar de o astfel de viață... Buhuhu! boci el.

— Buhuhu! se tângui, spre surprinderea generală, și colnicul Țăranului.

Purta acest nume un colnic de înălțime potrivită, cu aspect oarecare, cu greabăn rotunjit, burtă scobită, piele aspră, șolduri zdravene și tăcere suspicioasă.

---

¹⁵ Varietate franțuzească de absint, cu aromă de anason.

Stătea mereu la oarecare distanță de celelalte coline.

— Să-i venim de hac dușmanului! zbieră pe dată ecoul.

— Să-i venim de hac dușmanului! se manifestă, cu sfială, Țăranul.

Privi de jur împrejur, făcându-se că plouă.

— Îmi cer iertare! se scuză el.

Pe vremuri, colina Noianului de Voci era foarte mândră de ecoul ei. Veneau la poalele ei și-i vorbeau oameni din toate ținuturile Europei. Îndrăgostiții șovăielnici șopteau: „Te iubește!”, iar ecoul repeta necontenit: „Te iubește, te iubește...” Ba chiar, odată, într-un exces de afecțiune, adăugase: „Dar ce spun eu că te iubește, dragul meu, te adoră de-a dreptul!”, iar îndrăgostitul, terorizat, și-a luat picioarele la spinare. Într-o zi, un cavaler, cu căciulă de blană, i-a aruncat într-o doară: „Trăiască împăratul!” Ecoul a repetat urarea și uite-așa a aflat colina că se născuse un împărat. După ceva vreme, a vizitat-o un omuleț îmbrăcat caraghios: „O să devin stăpânul lumii!” i-a strigat piticul în nemțește, ridicând brațul. Ecoul rămase tăcut. „O să devin stăpânul lumii! zbieră mititelul, bătând din picior, o să devin stăpânul lumii, o să devin...” „Stăpânul lumii pe dracu’”, își dădu drumul ecoul, complet scos din fire. „În primul rând, cine e ecoul aici? Dumneata sau eu?” Și uite-așa, ecoul a fâlfâit drapelul revoltei. Acum, striga:

— Cutremură-te, pământ european! Îngroapă-l pe cotropitor! Suflă, vânt...

O adiere puternică a scuturat vârfurile copacilor.

— Fac și eu ce pot, oftă vântul. Tot umflându-mi foalele, mi s-a învinețit fața. Mai dă-mi o iarnă... Ca să-mi fac treaba, am nevoie de prietenul meu, omătul!

— Înainte, păduri ale Europei! se rugă ecoul. Să-i venim de hac dușmanului, să-i venim de hac dușmanului!

— Va fi anevoios, au mugit pădurile. Dar fiecare arbore al nostru își dorește cinstea să aibă un soldat german spânzurat de crengi!

Ecoul, cam istovit, s-a clătinat îndelung. Bunicul a prins momentul și-a strecurat ce-avea de zis:

— N-asculta ce spune, Mucosule! a poruncit el. Astupă-ți urechile! Noi, colnicele, îi lăsăm pe oameni să-și rezolve între ei disputele. Hai mai bine să vedem dacă ți-ai învățat lecția... Să începem cu limbile moderne. Ți-ai făcut tema la engleză?

— Se-nțelege! a zis Mucosul și a început să recite fără să mai fie rugat: *We shall fight on seas and oceans, we shall fight with growing confidence and growing strength in the air*¹⁶...

— Cu... cum? Cu... cum? s-a bâlbâit Bunicul, mai mult mort decât viu.

Câțiva cuci adormiți i-au răspuns, crezându-se chemați pe nume.

— *We shall defend our Island, whatever the cost may be*, a continuat Mucosul. *We shall fight on the beaches, we shall... we shall*¹⁷... eh?

— *We shall fight in the fields!*¹⁸ i-au suflat câmpurile, pline de mândrie.

— *We shall fight in the fields and in the streets, we shall fight in the hills.*¹⁹

---

¹⁶ Vom lupta pe mări și oceane, vom lupta cu mai mare încredere și putere sporită în aer... (engl.).

¹⁷ Ne vom apăra insula cu orice preț, vom lupta pe țărmuri, vom... vom...

¹⁸ Vom lupta pe câmpuri.

¹⁹ Vom lupta pe câmpuri și pe străzi, vom lupta pe coline.

— *In the hills!*²⁰ au şuierat colinele, evlavioase.

— *We shall never surrender.*²¹

A urmat un scurt moment de tăcere. Apoi ecoul a izbucnit în plâns, doar un ecou european știa să hohotească așa, și a intonat înălțătorul cânt:

*Allons, enfants de la patrie
Le jour de gloire est arrivé.
Contre nous de la tyrannie
L'étendard sanglant est levé*²².

Dobranski își isprăvi textul. Închise caietul și îl dosi sub veston.

A fost aplaudat, dar unul dintre partizani a spus, cu o voce în care amărăciunea și furia cu greu erau ascunse sub pudoarea ironiei: „Oamenii își spun povești frumoase, apoi se duc la moarte pentru ele – închipuindu-și, astfel, că mitul va deveni realitate. Libertate, demnitate, fraternitate... onoarea de a fi bărbat. Și noi, în pădurea asta, ne ducem la moarte pentru un basm de adormit copii.”

— Într-o bună zi, copiii europeni vor învăța pe de rost această poveste la școală! spuse Tadek Chmura cu multă convingere.

---

²⁰ Pe coline.

²¹ Nu ne vom preda nicicând. (Toate aceste fraze sunt preluate din faimosul discurs ținut pe 4 iunie 1940 în Parlament de premierul britanic Winston Churchill.).

²² Prima strofă din Marseieza (*La Marseillaise*), cântec patriotic din timpul Revoluției franceze (versuri și muzică de Rouget de Lisle), adoptat ca imn național al Franței în 1795.

Târziu în noapte, Janek a apucat-o pe drumul de întoarcere. Dobranski îl însoțea. Vântul gâfâia prin pădure, crengile cântau. Janek asculta visător acest murmur; îl puteai face să spună orice. Era nevoie doar de un strop de imaginație. Se lăsase un ger uscat, înghețul primelor nopți de iarnă.

— Miroase a zăpadă, spuse Janek.

— Se prea poate. Nu te-ai plictisit?

— Nu.

O vreme, Dobranski a mers tăcut.

— Sper că n-o să mă împuște înainte să-mi termin cartea.

— Cred că e greu să scrii.

— Uf! totul e greu acum. E mai puțin dificil decât să rămâi în viață, decât să continui să crezi...

— Care-i subiectul?

— Oamenii care suferă, luptă și se apropie unii de ceilalți...

— Sunt și nemți printre ei?

Dobranski nu răspunse.

— De ce ne fac nemții asta?

— Din disperare. Ai auzit ce-a spus Pech adineaori? Că oamenii își spun povești frumoase și că apoi se lasă uciși de dragul lor, închipuindu-și că, astfel, mitul va deveni realitate... Și el e în pragul disperării... Nu doar nemții. De când e omul pe lume, disperarea dă târcoale peste tot... De îndată ce se apropie prea tare, de îndată ce te cuprinde, devii neamț... chiar dacă ești patriot polonez. Problema e să știi dacă omul e neamț sau nu... sau dacă i

se-ntâmplă să fie doar uneori. Asta încerc să spun în carte. Nu mă întrebi ce titlu are?

— Spune-mi!

— Se numește *Educație europeană*. Tadek Chmura mi-a sugerat titlul. Îi dădea, evident, un înțeles ironic... Pentru el, educația europeană înseamnă bombe, masacre, ostatici împușcați, oameni siliți să trăiască în vizuine, ca animalele... Eu însă accept provocarea. Degeaba mi se spune că libertatea, demnitatea, onoarea de a fi om nu sunt decât un basm de adormit copiii, un basm pentru care ești gata să mori. Adevărul e că există momente de-a lungul istoriei, momente precum acesta pe care îl trăim, când tot ce-l împiedică pe om să fie năpădit de disperare, tot ce-l îmboldește să creadă și să continue să trăiască are nevoie de o tainiță, de un refugiu. Iar acest refugiu e, uneori, doar un cântec, un poem, o melodie, o carte. Mi-aș dori ca volumul meu să fie unul dintre aceste refugii, mi-aș dori ca, atunci când războiul se va încheia, oamenii care îl vor deschide să-și regăsească trecutul neștirbit, să afle că am fost siliți să trăim ca niște jivine, dar că n-am putut fi obligați să cădem pradă deznădejzii. Nu există artă disperată - disperarea înseamnă doar lipsă de talent.

Deodată, dinspre mlaștini, a urlat un lup.

— Tadek Chmura e tuberculos, spuse Janek. O să moară pe-aici.

— Știe și el. L-am îndemnat adesea să plece. Ar trebui să meargă să trăiască în Elveția, într-un sanatoriu... Chiar ar putea: taică-său se are foarte bine cu nemții. De-asta...

— Ce vrei să spui?

— De-asta stă cu noi, de-asta preferă să moară aici, pentru că taică-său se are bine cu nemții.

— Tot nu s-a terminat bătălia de la Stalingrad?

— Nu. Totul depinde de lupta asta. Totul. Dar dacă nemții câștigă războiul, asta va însemna doar că, într-o zi,

vor fi nevoiți să facă un efort mult mai mare, mult mai istovitor decât dacă l-ar pierde. Nu diferă prea mult de noi, n-o să ajungă cu adevărat la disperare. Vor izbuti. Când e vorba să se adune laolaltă, oamenii arareori dau greș.

A șovăit o clipă, și apoi s-a oprit locului.

— O să-ți povestesc ceva. O să-ți demonstrez cât de mult seamănă cu noi. Cu aproximativ un an în urmă, teroarea germană atinsese apogeul. Satele erau incendiate unul după altul, iar locuitorii... Of! dar mai bine să nu vorbim de ce păteau locuitorii.

— Știu.

— Mă întrebam pe-atunci: cum poate poporul german să accepte așa ceva? De ce nu se revoltă? De ce se complăce în rolul de călău? Există cu siguranță conștiințe germane rănite, umilite în ceea ce au mai fundamental uman, care se indignează și care refuză să mai asculte. Când vom vedea oare semnele acestei revolte? Ei bine, în aceste împrejurări, un tânăr soldat german a sosit aici în pădure. Dezertase. Venise să ni se alăture, să se pună de partea noastră, cu sinceritate și curaj. N-aveam nici o îndoială: era un tip curat. Nu făcea parte din *Herrenvolk*²³: era pur și simplu om. Urmase chemarea omenescului din el, smulgându-și eticheta de soldat german. Pe noi însă ne preocupa doar asta, eticheta. Știam cu toții că era curat. Când întâlnești curățenia, o simți! În toată bezna asta, îți sare în ochi. Băiatul ăla era de-al nostru. Dar avea eticheta.

— Așa, și?

— Și l-am împușcat. Pentru că purta pe spate eticheta pe care scria german. Pentru că noi purtam alta: polonezi. Și pentru că dușmănia pusese stăpânire pe inimile noastre... Cineva îi spusese, în chip de explicație sau de

---

²³ Rasa superioară (germ.).

scuză, nu mai știu: „E prea târziu.” Se înșela însă. Nu era prea târziu. Era prea devreme...

Apoi îi zise:

— Acum o să te las. Pe curând!

S-a îndepărtat în noapte.

15

Zosia s-a întors a doua zi seara. El își petrecuse ziua colindând prin pădure și nu se întorsese în sânul grupului decât după asfințit. A găsit-o pe Zosia cu Czerw. Îi adusese fără îndoială vești bune. Czerw, care de câteva zile era copleșit de neliniște, părea acum împăcat.

— Vii diseară?

— Da, așteaptă-mă.

Puțin mai târziu, a sosit la el în ascunzătoare. Avea un pachet la subraț.

— Ce-ai acolo?

Zosia îi zâmbi.

— O să vezi.

Janek a făcut focul. Lemnele erau uscate, flăcările s-au aprins grabnic. Era aproape plăcut. Vreascurile trosneau zglobii. Zosia s-a dezbrăcat și s-a strecurat sub pături.

— Nu ți-e foame? Aș putea să arunc niște cartofi în apă, o să fiarbă repede.

— Mi-au dat să mănânc în oraș.

Janek a oftat. Fata i-a așezat o mână pe umăr.

— Nu te mai gândi la... N-are rost. Nu contează.

- Îi urăsc. Aș vrea să-i omor pe toți.
- Nu pot fi omorâți toți.
- Aș vrea să-ncerc. La început doar cu unul.
- Nu merită. O să moară toți de la sine.
- Da, dar nu vor ști de ce. Aș vrea să moară știind de ce. Înainte să-i omor, le-aș spune de ce o să moară.
- Nu te mai gândi la asta. Dezbracă-te. Vino lângă mine. Aici... Te simți bine?
- Da.
- Te-ai gândit la mine?
- Da.
- Mult?
- Mult.
- Tot timpul?
- Tot timpul.
- Și eu m-am gândit la tine.
- Tot timpul?
- Nu. Nu și când mă culcam cu ei. Atunci nu mă gândeam la tine. Nu mă gândeam la nimeni, nu mă gândeam la nimic.
- Cum e, Zosia?
- Ca atunci când ți-e foame, ca atunci când ți-e frig. Ca atunci când mergi prin ploaie și prin mocirlă, ca atunci când nu știi încotro să te duci când ți-e foame și ți-e frig... La început plângeam, apoi m-am obișnuit.
- Sunt răi din cale-afară?
- Sunt foarte grăbiți.
- Te bat?
- Arareori. Doar când sunt beți. Sau prea supărați.
- De ce?
- Habar n-am. De unde vrei să știu?
- Să nu ne mai gândim la asta!
- Să nu ne mai gândim. Janek...
- Da?

- Nu ți-e silă de mine?
- Vai, nu!
- Vino mai aproape.
- Cât de aproape pot...
- Și mai aproape.
- Și mai aproape....
- Așa.
- Zosia!
- Nu-ți fie teamă!
- Nu mi-e teamă.
- Poate că n-ai chef de mine?
- Ba da. Ba da.
- Nu mai tremura.
- Nu mă pot stăpâni.
- Lasă-mă să te acopăr. Uite-aici...
- Nu mi-e frig. Nu-i vorba de frig.
- Și-atunci ce e?
- Nu știu.
- Știu eu...
- Zi-mi și mie, te rog.
- Nu.
- De ce?
- Nu ești îndeajuns de mare.
- Ba da.
- Când te faci mai mare.
- Acum sunt destul de mare pentru orice.
- Nu.
- Suficient de mare ca să îndur și să mă lupt.
- Ești încă un copil.
- Nu sunt copil. Sunt bărbat.
- E-adevărat. Nu te supăra!
- De ce mă iei peste picior?
- Nu te iau. Ești bărbat. De-asta tremuri.
- Explică-mi.

— Nu pot să explic.
— De ce?
— Mi-e rușine. Din pricina cuvintelor. Sunt grosolane.
— Nu-i nimic. Dă-le drumul!
— Mi-e jenă. Dar o să pricepi. Rămâi o clipă așa cum ești. Aproape de mine. Foarte aproape. O să înțelegi de ce tremurai... înainte.
— După aceea n-o să mai tremur?
— Nu. O să fii împăcat și fericit. Foarte împăcat și foarte fericit.
— Sunt deja fericit.
— Dar tremuri. Și-ți bate inima să-ți iasă din piept. Și ai un nod în gât: ți s-a schimbat până și vocea, Janek... Cred că pot să-ți spun. Cred că ești îndeajuns de mare. Cred că pot.
— Spune-mi repede.
— Ai chef de...
— Nu zice așa ceva. E un cuvânt spurcat. Așa înjură bărbații. Te rog să nu-l mai spui niciodată.
— Alt cuvânt nu există.
— Ba da. Cu siguranță există. O să mă interesez. O să-l întreb mâine pe Dobranski. Trebuie să știe.
— Acum te-ai supărat. Ești nefericit. Nu mă mai iubești.
— Te iubesc. Te iubesc. Nu mai plânge, Zosia. Nu se cade. Avem timp să-nvățăm. Avem timp să uităm. O să ne deprindem cu vorbele frumoase, o să le uităm pe toate cele urâte.
— Oamenii n-au un cuvânt frumos pentru așa ceva.
— O să născocesc unul. O să născocim unul împreună. Tu și cu mine. Doar noi o să-l știm. Nu-l vom spune nimănui niciodată. O să-l ținem secret, pentru noi. Nu plânge, Zosia. Într-o zi, n-o să mai fie nemți. Cândva, foamea și frigul vor fi interzise. Nu plânge. Te iubesc atât de mult.

- Mai spune-mi o dată!
- De câte ori vrei. Îmi place s-o spun: Te iubesc. Te iubesc...
- E un cuvânt frumos.
- Atunci nu mai plânge.
- Nu plâng. S-a stins focul.
- Lasă-l să se stingă.
- Janek...
- Te iubesc...
- Ești de treabă. Nu ești precum ceilalți.
- Precum ceilalți?
- Nu mi se face silă când mă atingi. Dimpotrivă. Atinge-mă. Pune-ți mâna aici, la mine pe piept. Ține-o așa, te rog.
- O s-o țin așa toată noaptea.
- Janek!
- O s-o țin așa toată noaptea...
- Janek, Janek...
- Vino mai aproape, Zosia.
- Poftim.
- Și mai aproape. Cât poți de aproape. Așa, da, așa!
- Janek!
- Nu plânge, nu mai plânge...
- O! nu, nu plâng, o! nu, o! nu...
- Nu mai tremura.
- Nu mă pot abține, nu mă pot ab...
- Zosia...
- O! nu te-ndepărta, rămâi așa, nu te mai mișca... dragul meu. Așa, stai liniștit, nu te mai mișca. Lasă-ți inima să bată, e fericită.
- Și ție îți bate inima.
- Și inima mea e fericită.
- Bat împreună. Își vorbesc.
- Sunt fericite împreună.
- Nu, nu-și vorbesc, cântă. Știi, Zosia...

— Da?

— Parcă e muzică.

— E mai frumos decât muzica.

— E la fel de frumos.

— N-am întâlnit ceva atât de frumos. Dacă ai ști ce fericită sunt.

— Nu te-ai oprit din tremurat.

— Cred că n-o să mă opresc niciodată. În schimb, tu, tu ești atât de liniștit acum, atât de împăcat.

— Sunt fericit.

— Să nu mă părăsești niciodată, Janek. Și să mă ierți... cu orașul.

— Îți iert totul. O să-ți iert mereu totul.

— Nu știam ce-nseamnă. Nu știam ce fac. Janek...

— Spune-mi până la capăt.

— Nu mai vreau s-o fac cu ei.

— Nu o s-o mai faci.

— Nu mai vreau s-o fac cu nimeni în afară de tine...Doar cu tine. Promite-mi!

— Îți promit.

— Nu cunoșteam decât cuvântul ăla scârbos și suferința. N-o să mă mai lași să merg la ei, nu?

— N-o să te mai las.

— O să-i spui lui Czerw?

— Măine.

— O să înțeleagă.

— Puțin îmi pasă dacă o să înțeleagă sau nu.

— O să înțeleagă. Încă dinainte nu mai îndrăzneam să mă privească în ochi. Aș putea veni să stau aici, cu tine?

— Te rog, stai cu mine, Zosia.

— Și să îți seamă că nu sunt bolnavă.

— Mi-e totuna.

— Doctorii nemți mă controlează adeseori. Czerw a scornit asta, ca să fiu lăsată în pace aici.

- Bine a făcut.
- Ar fi trebuit să te întâlnesc mai demult.
- N-ai nici o vină. E ca atunci când ești ucis, când ești bătut, când ești înfometat de ei. Nu-i nici mai bine, nici mai rău; e tot aia, adică nemții.
- Nu-i nici vina lor. Nu e vina lor că sunt oameni. Mâinile lor se întind singure.
- Nu e vina oamenilor. E vina lui Dumnezeu.
- Nu spune asta.
- E neîndurător cu noi.
- Să nu mai spui niciodată așa ceva.
- I-a pus pe nemți să-mi ardă satul.
- Poate că nu-i vina lui. Poate că n-are încotro.
- Ne-a pricopsit cu foamea și cu frigul, cu nemții și cu războiul.
- Poate că e tare amărât. Poate că nu ține de el. Poate că e foarte slab, foarte bătrân, foarte bolnav. Nu știu.
- Nimeni nu știe.
- Poate că ar vrea să ne ajute, dar i se pune cineva împotrivă. Poate că se străduiește. Poate că o să reușească într-o bună zi, dacă-l ajutăm un strop.
- Poate. De ce oftezi?
- Nu oftez. Sunt fericită.
- Hai încoace, pune capul aici.
- Poftim.
- Închide ochii.
- Poftim.
- Dormi.
- Dorm... Ghici ce am în hârtia asta?
- O carte.
- Nu.
- Ceva de mâncare.
- Nu, privește.
- E un urs de pluș. E drăguț.

— Nu-i așa?

— Când eram mic, aveam și eu unul. Îi ziceam Wladek.

— Al meu se numește Michas. Îl am de multă vreme. Când eram mititică, dormeam mereu cu el. Doar el mi-a rămas de pe urma părinților mei. Dorm și acum cu el... Nu-i așa, Michas?

În beznă, vocea ei pe jumătate adormită spuse molcom:

— E talismanul meu.

16

Se strânseseră în ascunzătoarea studenților. Pe foc, ceainicul începea să șuiere zglobiu: Pech se oferise să le facă o infuzie. Tocmai o pregătea, cu gesturi de vrăjitor, urmând o formulă magică, pe care o deținea, zicea el, de la un ghiuj trecut prin ciur și prin dârmon, care trăia în pădure. Altfel, Pech își divulga formula fără să-l fi întrebat nimeni. „Luați un morcov, spunea el, îl uscați, îl dați pe răzătoare, îl lăsați să stea trei sau patru minute în apă clocotită.” „Și e bun?” îl întreba. „Nu, recunoștea Pech sincer. Dar e o chestie caldă și culoarea e frumoasă.”

Tadek Chmura stătea lungit pe un pled, cu sacul de dormit înfășurat sub cap, privind focul. Prietena lui ședea lângă el, ținându-l de mână, cu ochii închiși; Janek îi vedea fața frumoasă, profilată pe fundalul puștilor și mitralierelor sprijinite de peretele din humă.

Îi cunoștea bine, de-acum. Tânăra Wanda și Tadek Chmura se cunoscuseră la Universitate, unde urmaseră

cursurile de istorie; Pech, tânărul partizan rănit la cap, era student la Drept. Universitatea, examenele, cariera în învățământ pe care își doriseră pe vremuri s-o urmeze reprezentau o altă lume, o lume dispărută, scufundată, stinsă. Cu toate astea, bârlogul lor era plin de cărți, iar Janek a fost surprins să afle că-și petreceau ceasuri în șir aplecați peste cursurile de istorie și de drept, că nu încetau să studieze. Janek apucă un volum gros de drept constituțional, îl deschise la pagina cu „Declarația drepturilor omului – Revoluția Franceză din 1789”, apoi îl închise cu mic zâmbet zeflemitor.

— Da, știu, spuse Tadek Chmura blând. E greu să iei asta în serios, nu-i așa? Europa a avut dintotdeauna cele mai bune și mai frumoase universități din lume. Aici s-au născut ideile noastre cele mai îndrăznețe, care au inspirat opere capitale: noțiunile de libertate, de demnitate umană, de fraternitate. Universitățile europene au fost leagănul civilizației. Există însă și o altă educație europeană, cea pe care o primim în clipa de față: plutoanele de execuție, sclavia, tortura, violul – nimicirea tuturor lucrurilor care fac viața frumoasă. E vremea tenebrelor.

— O să treacă, spuse Dobranski.

Promisese că o să le citească un fragment din cartea lui. Janek aștepta nerăbdător, cu gamela fierbinte așezată pe genunchi. Obținuse din partea studenților o invitație pentru Czerw și, în acel moment, Czerw stătea discret într-un ungher, cu genunchii aduși sub bărbie și spatele lipit de peretele din pământ. Ca să audă mai bine, își scosese șalul: Janek îl vedea pentru prima oară cu capul descoperit. Părul negru, foarte ondulat și lucios, dădea chipului său un aer sălbatic. Nu spunea nimic, își bea ceaiul, clipea grav din ochi și părea mulțumit că se află acolo. Tadek Chmura tușea zdravăn: o tuse ușoară, benignă... De fiecare dată, își punea mâna în fața buzelor,

părând că-și cere scuze. Dobranski îl privea adesea cu îngrijorare.

— Dă-i drumul! i-a zis Tadek.

Dobranski s-a scotocit pe sub haină și a scos caietul cel gros:

— Dacă vă plictisiți, n-aveți decât să-mi faceți semn să mă opresc.

Cei din jur au protestat. Pech, în schimb, i-a zis fără înconjur:

— Las' pe mine, camarade!

— Mulțumesc! Pasajul pe care o să vi-l citesc se petrece în Franța. Se numește: *Burghezii din Paris*.

— Burghezii, a subliniat Pech, sunt la fel peste tot. La Paris, la Berlin sau la Londra.

Apoi a declarat, astupându-și demonstrativ nările:

— Miros la fel, în toate țările lumii!

— Gura, Pech! I-a rugat cuviincios Tadek. Ești comunist, foarte bine, ține-o tot așa, vedem noi mai încolo! Deocamdată, mai slăbește-ne.

— Încep, a spus Dobranski și a prins să citească:

Domnul Karl pătrunde în imobil și-și șterge grijuliu încălțările, cu un gând respectuos îndreptat către portăreasă, doamna Laitue. „Gesturile mărunte cimentează marile prietenii...” Cu mutra strălucind de cordialitate, ciocănește la ușa oficiului și intră rostind un: „*Bonjour, m'ssieurs, dames*”²⁴ cât se poate de franțuzesc.

— Domnule Karl! strigă doamna Laitue. În sfârșit, ați apărut... Îmi puteți traduce ce spun domnii ăștia?

Domnul Karl își pune tacticos ochelarii și se întoarce către cei doi tineri cu impermeabile care stau în picioare, morocănoși, în mijlocul biroului. „Niște confracți!” îi recunoaște el pe dată. O nouă privire îi e îndeajuns ca să

---

²⁴ Bună ziua, domnilor, doamnelor.

își dea seama că vizitatorii sunt situați mult mai sus decât el în ierarhia Gestapoului.

— *Meine Herren?*²⁵

Pocnet din călcâie. Schimb politicos de sunete guturale, scurte. „Dă, Doamne, tu, Dumnezeu al francezilor, să izbutim! gândește doamna Laitue. Fă în așa fel încât să iasă totul bine!” Inima ei se poartă ciudat, acolo în piept, ca acum doi ani, când a primit prima veste de la soțul ei. „Sunt prizonier. Mă gândesc la tine. Nu fi deznădăduită.” Alte pocnete din călcâie.

— *Aber natürlich!*²⁶ zâmbi domnul Karl.

Se întoarce către doamna Laitue, patern.

— O formalitate, scumpă doamnă! Domnii de față cred că un parașutist dușman s-a ascuns aici în casă.

la cheia de pe tablou.

— *Ausgeschlossen!*²⁷ spune el tăios. Știu tot ce se întâmplă în imobilul ăsta. *Aber natürlich...* vedeți-vă de treabă!

Le răspunde la salut și iese. Domnul Karl e însărcinat de autoritățile germane să aibă grijă de „liniștea” cartierului. E un post de încredere. Metoda lui e simplă. Blândețe, tact, îndemânare. Să afle tot, fără să întrebe nimic. Să se dea prieten, aliat de nădejde. Răspândește, într-adins, tot soiul de povești despre el. De pildă, cum a ascuns în propria-i casă un tânăr student vinovat că împărțise manifeste. Sau cum, altă dată, a pedepsit cu asprime un ofițer german prea cutezător. Burghezii din Paris sunt naivi. N-au habar ce înseamnă lupta subterană. E floare la ureche să le câștigi încrederea.

— Domnule Karl!

---

²⁵ Domnii mei (germ.).

²⁶ Dar desigur (germ.).

²⁷ Afară! (germ.).

Doamna Laitue urcă scările câte patru o dată, în ciuda inimii ei amplasate aiurea.

— Am uitat cu desăvârșire... Pentru țeava aia spartă din baia dumneavoastră... Am chemat un instalator, tocmai lucrează.

— Vă mulțumesc din suflet! a spus domnul Karl, ridicându-și pălăria.

Însă doamna Laitue aleargă deja spre oficiu.

— Numai de-ar merge totul bine...

Se împiedică de o siluetă plăpândă, care-și cere timid scuze.

— Am venit să-mi iau rămas-bun, șoptește domnul Lévy.

„Ce treabă o fi având cu mine? se gândește doamna Laitue, storcându-și creierii. Ah, da, pleacă. Ieri seară, domnul Karl i-a poruncit să părăsească imobilul în douăzeci și patru de ore. S-ar cuveni să-i spună ceva drăguț... Bietul de el! Dar nu în clipa asta, nu în clipa asta!” Împinge ușa de la oficiu și înaintează, cu un zâmbet pe buze, spre cei doi tineri ursuzi. Pe scară, domnul Karl îl întâlnește pe Grillet. Grillet se află mereu în preajma domnului Karl, bălângănindu-și brațele de boxer, ca un animal de casă credincios, iar domnul Karl e tare mândru de acest devotament nătâng. Îi strecoară adesea plocoane, țigări. „Micile atenții cimentează marile prietenii!” În clădirea aceea, Grillet e om bun la toate. O ajută pe doamna Laitue și face tot soiul de trebușoare pentru locatari. Domnul Karl îl bate prietenește pe umăr și continuă să urce scările, fluierând *Cântecul lui Horst Wessel*²⁸. Din tot cartierul, aceasta e casa lui preferată. Nu tu necazuri, nu tu probleme. Relațiile cu locatarii sunt plăcute și cordiale. Respect reciproc și încredere mutuală. Politețe. Sinceritate deplină. Întrajutorare. Curtoazie. Într-

---

²⁸ *Horst-Wessel-Lied*, numit și *Die Fahne hoch!* (*Sus drapelul!*), a fost imnul oficial al partidului nazist NSDAP din 1930 până în 1945.

un cuvânt, colaboraționism! În alte imobile, a fost nevoit să amenințe, să întemnițeze, în câteva rânduri chiar să împuște. S-a izbit de manifeste, de presă clandestină, de adăpostire a unor agenți din Anglia. Ba au fost chiar și atentate. Casa asta însă e cât se poate de liniștită, de ascultătoare, e o casă de treabă. Cu una sau două excepții, de bună seamă. E vorba despre domnul Honoré, un bătrân de șaptezeci și doi de ani, care nu răspunde niciodată la salutul domnului Karl, nu vorbește cu el și pare să nici nu bănuiască, măcar, că există. Mai e și domnul Brugnon, negustor de brânzeturi. De fiecare dată când îl întâlnește pe domnul Karl, îl bate mitocănește peste foale, zbierându-i, între două hohote deșănțate de râs: „Stalingrad, Stalingrad, câmp posac... ha! ha! ha!” Domnul Karl aude zgomot de pași și ridică fruntea: e domnul Honoré care coboară scările. Nu privește la domnul Karl, ci prin el. „Ca de obicei!” Și, de fiecare dată, domnul Karl se simte umilit; acceptă să-l urască lumea, dar nu să-l ignore. Când se întâlnește cu franțuzul ăsta țicnit, are impresia că încetează să mai existe. Așa încât, tocmai ca să-și marcheze existența, pune mâna pe pălărie și salută rapid. Firește, domnul Honoré nu-i răspunde. Privirea lui continuă să nu se împiedice de mutra domnului Karl, trecând prin ea ca printr-un geam nu îndeajuns de curat.

— Știți ce, spune dintr-odată domnul Karl, cu voie bună. Hai să ne lămurim odată. Am venit aici în calitate de prieten, de aliat, nu de învingător.

Domnul Honoré se oprește în loc. Se întoarce spre domnul Karl. Îl privește. Da, îl privește. Domnul Karl nu are doar impresia că este privit, ci de-a dreptul văzut.

— Trăiască Rusia, domnule! strigă domnul Honoré. Trăiască Rusia!

Așteaptă o clipă, cu privirea pironită pe domnul Karl, își ține strâns bastonul sub braț și coboară mai departe... La etajul de dedesubt, doamna Laitue, însoțită de cei doi tineri morocănoși, e primită de doamna de Melville. Doamna de Melville e o femeie foarte bătrână, cu păr coliliu. Îi primește în anticameră și își dă imediat drumul la gură:

— Dacă stă cineva la mine? Nu, sunt singură. Soțul meu a fost ucis în timpul celui alt război – cel adevărat! –, iar fiul meu e în Anglia. Da, domnilor, nu se află aici, e în Anglia. În Anglia. Ați auzit de țara asta, nu-i așa? De-acolo au plecat avioanele care au distrus Berlinul. Fiul meu e aviator. Luptă împotriva voastră. Noapte de noapte, aruncă bombe peste orașele voastre. Nu pricepeți franțuzește? Păcat. Fiul meu... Aeroplan... Bombe... Berlin... Priceput?

Doamna de Melville vorbește domol, surâzând. Nu se înfurie. Încearcă doar să câștige timp. „Numai să reușească Grillet mai repede! De-ar izbuti să ia coșul la timp!” Cei doi tineri o privesc fix pe doamna de Melville.

— Eu l-am ajutat să plece. Nu-mi pasă că am rămas singură. Sunt fericită. Sunt fericită că fiul meu luptă împotriva voastră. Vă face cunoscută nenorocirea care o să vă învețe să fiți oameni...

Tinerii schimbă sunete guturale și încep să scotocească prin apartament. Cineva bate la ușă și doamna Laitue se duce să deschidă. Nu e decât domnul Lévy, cu pălăria în mână.

— Voiam să-mi iau rămas-bun de la doamna de Melville, a zis el sfios.

Doamna de Melville merge din încăpere în încăpere, pe urma celor doi tineri. Trebuie să-i întârzie. Se cuvine să câștige timp. Trebuie să-i dea lui Grillet răgazul să scoată coșul afară din casă.

— Scormoniți. Holbați-vă. Călcați totul în picioare. Dacă aveți chef, sunteți liberi să dați foc, să prăduiți și să ucideți. Puțin îmi pasă. N-o să-i puteți împiedica pe englezi să vă bombardeze orașele, stradă cu stradă. Köln, Hamburg, Berlin... o să înțelegeți. Englezii o să vă deschidă ochii. O să pricepeți văzându-vă orașele în ruină, mormintele propriilor copii. Ați început să pricepeți de pe-acum... Se-apropie ziua când veți spune: „Ajunge!” Dar va fi prea târziu.

— *Die alte Schickse ist verrückt!*²⁹ a zis apoi cel mai nevrinos dintre tineri, ridicând din umeri.

Dobranski se întrerupse și se întoarse către Tadek.

— Ce părere ai?

— Poate că-i adevărat. E fără îndoială adevărat. Nu știu însă ce să cred și nu-i admir deloc pe burghezii din Paris. Au studiat la școală fabulele lui La Fontaine, au reflectat la Montaigne, au construit Notre-Dame și au oferit lumii ceea ce acum lumea încearcă să le dea înapoi: Libertatea. N-avem motive să-i admirăm și nici să le mulțumim.

— Dacă mă-ntrebi pe mine... începu Pech.

— Culcat! Culcat!

— Propagandă! scrâșni totuși Pech. Agheasmă! Spălare pe creier!

Dobranski continuă:

Domnul Karl a ajuns în fața ușii de la apartamentul său. Vără cheia în broască... Chiar atunci se deschide ușa din față și ies pe palier domnul și doamna Chevalier.

— Domnule Karl! Ce surpriză plăcută!

Domnul Chevalier se năpustește peste domnul Karl și îi strânge mâna călduros, de parcă ar fi întâlnit în sfârșit un vechi prieten. Domnul Karl consimte cu plăcere. Chevalierii

---

²⁹ Bătrâna e nebună. (N. a.).

sunt cei mai devotați prieteni ai lui, oițele cele mai supuse din turmă. Domnul Chevalier nu spune niciodată „Germania”, ci „nobila și generoasa noastră aliată de peste Rin”; nu zice niciodată „Führerul”, ci „Geniala călăuză a Noii Europe”; în gura lui, armata germană este „armata disciplinei”, iar atunci când vorbește despre „colaboraționism”, chipul său capătă o expresie adânc emoționată, vocea îi tremură ușor și, uneori, chiar i se umezesc ochii. Doamna Chevalier nu vorbește niciodată, se mulțumește să-și împreuneze mâinile ca în fața unei icoane și-l privește pe domnul Karl cu un aer de mută și, din când în când, de tâmpă venerație. Uneori, fiindcă are și el momente de îndoială, ca toată lumea, domnului Karl toate astea i se par prea frumoase ca să fie adevărate. Uneori, are impresia că e victima unei odioase mascarade, a unui aranjament minuțios. Dar pune acest sentiment pe seama firii lui bănuitoare și a nervilor lui osteniți de cei zece ani de serviciu în poliție. N-ai decât să asculți tremurul lăcrimos din vocea domnului Chevalier atunci când pomenește de „perechea Franța-Germania”. N-ai decât să-i privești mutra ca să fii pe deplin împăcat. Domnul Chevalier are o mustăcioară periuță și își lasă pe frunte o şuviță de păr rebelă de care e mândru nevoie mare. „Nu vă amintesc de cineva anume?” pare să zică fața lui, cu o fermecătoare timiditate.

— Domnule Karl, spune domnul Chevalier, suntem întotdeauna încântați să vă putem strânge mâna...

Se întrerupe. Tocmai a sosit Grillet pe palier, cu brațele spânzurând și cu un chiștoc lipit de buza de jos. Cu ochii stinși, își împinge înainte fața de pugilist bumbăcit.

— Am venit după rufe! mormăie el.

— Rufe? spune domnul Chevalier. Rufe? A, da... desigur, rufele murdare... În baie, prietene!

Apucă mâna domnului Karl și o scutură violent, cu fața scâldată în sudoare. „Rufele” sunt de fapt ultimul număr din ziarul *Libération*, pe care domnul și doamna Chevalier îl imprimă cu o tiparniță minusculă în baie și pe care Grillet îl distribuie noaptea prin cartier. Numai să izbutească doamna de Melville să-i mai întârzie pe polițiști câteva minute... Numai să reușească Grillet să se strecoare. Apartamentul doamnei de Melville se află la etajul de dedesubt. În curând, cei doi tineri vor ajunge acolo, și-atunci... tiparnița e bine dosită, dar coșul cel mare e cu neputință de ascuns. Ar fi îndeajuns să ridice cearșaful și ziarul *Libération* va înceta să existe... Și, odată cu el, domnul și doamna Chevalier.

— Vă mulțumesc! zice cu ton solemn domnul Karl.

Doamna Chevalier, cu capul ușor aplecat, cu gura întredeschisă și mâinile împreunate, îl privește cu încântare... Grillet iese din apartament. Cară coșul acoperit cu un cearșaf murdar. Cu chiștocul lipit de buze și chipul zăpăcit, începe să coboare încet scările... Domnul Chevalier continuă să scuture mâna domnului Karl, ca un automat. „Un etaj... două... A trecut!”

— Vă mulțumesc, spune domnul Karl, și vă rog să mă scuzați. Am de făcut un raport...

Domnul Chevalier duce un deget la buze.

— Ssst! șoptește el. Am priceput!

Își scutură șuvița, repetă: „Ssst, lacăt la gură!” și pleacă în vârful picioarelor, urmat de nevastă-sa. Închide ușa chiar la timp, ca să-și prindă în brațe soția, care leșinase în tăcere... Pe palier, domnul Karl așteaptă răbdător, cu ochii închiși. Domnul Brugnon năvălește peste el, cu o față fericită. „Poate că azi o să schimbe placa?” se gândește domnul Karl, cu mutră chinuită, de parcă l-ar durea măselele. Dar râsul tâmp al domnului Brugnon se aude

deja. „Măcar să nu mă bată pe burtă...” Prea târziu, a primit deja cea dintâi pălmuță.

— Stalingrad, Stalingrad... câmp posac! Ha! ha! ha!

Domnul Karl răsuțește furios cheia în ușă și intră în casă. I s-a șters buna dispoziție, se simte iritat și întors pe dos.

„Hai, hai... un pic de tact! S-o luăm blând!” Se aude apa curgând. „Ah, da... instalatorul!” Se duce la baie. Un tânăr în salopetă albastră stă aplecat asupra căzii, cu sculele împrăștiate pe dușumea.

— Mai durează mult?

— Vreo jumătate de ceas, domnule.

Cineva sună la ușă. „De data asta, m-am ars!” își zice tânărul. Nu e înspăimântat. Însă niște informații importante nu vor ajunge la Londra, iar Rezistența își va pierde încă unul dintre agenții de legătură de mare preț... Domnul Karl merge să deschidă și se trezește nas în nas cu doamna Laitue și cu cei doi tineri ursuzi. Doamna Laitue e palidă și trasă la față. Dar domnului Karl puțin îi pasă de doamna Laitue.

— Ce naiba vreți? zbiară el în nemțește. *Das ist aber unerhört, unerhört! Glauben Sie vielleicht, dass ich einen englischen Spion unter meinem Bett verstecke?*³⁰

Pocnet din călcâie. Scuze.

— Le-am spus că e apartamentul dumneavoastră, explică doamna Laitue. Dar tipii nu înțeleg franceza.

Apoi închide ochii. „Dă, Doamne, Dumnezeule al francezilor, să ne trântască ușa-n nas!” Aude o bufnitură și deschide ochii: ușa e închisă.

Dobranski a dat pe gât o înghițitură de ceai. Pech a profitat ca să atace.

---

³⁰ E incredibil! Aveți impresia că ascund un agent englez sub pat? (N. a.).

— Camaradul trudește de pomană, întreabă el, sau felul ăsta de prostituție îi aduce vreun câștig?

— De pomană! a mărturisit Dobranski trist.

Și a continuat să citească din caiet:

E seară. În imobil e liniște desăvârșită. Tânărul cu salopetă albastră a plecat, cu sculele la subraț. Cei doi tineri ursuzi au plecat și ei, în altă direcție. La el în mansardă, Grillet se gândește la ziua de mâine. Când va trebui să schimbe locul postului de radio clandestin... Mâine va mai trebui să facă rost de documente pentru aviatorul englez ascuns la Issy... Alte primejdii, alte eforturi. Își aprinde o țigară și zâmbește. Cât de îndepărtați i se par acum Spinoza și Bergson, cursurile de filozofie pe care trebuia să le pregătească, lucrările pe care trebuia să le corecteze! Elevii lui s-au împrăștiat care încotro. Unii sunt în Anglia... Alții au murit sau sunt prizonieri. Alții, în sfârșit, se ascund ca și el și muncesc... ca și el, împreună cu el. „Mâine, își zice, va trebui să ne ocupăm de familiile celor doi muncitori împușcați la Renault!” Domnul Karl, instalat confortabil la el în apartament, cu picioarele la căldurică în papuci, lucrează la raportul săptămânal pentru șefii lui. „Pot afirma, fără să mă laud, scria el, că în sectorul meu domnește o pace desăvârșită. Burghezii din Paris sunt persoane ușor de strunit. Cu un strop de tact, de iscusință, de finețe... Trebuie luați în stil franțuzesc, de asta e nevoie. Trebuie să ți-i faci prieteni, să le cucerești stima, încrederea. O vorbă bună, un mic serviciu la timpul potrivit... se cuvine să instaurezi o atmosferă de înțelegere, de cordialitate. Parisul e un oraș care cedează în fața unui dram de curtoazie...”

Mulțumit de sine, își ridică stiloul în aer și visează. Rapoartele lui vor fi cu siguranță apreciate și transmise mai sus... mai sus și mai sus... mereu mai sus vor ajunge

rapoartele lui. „Herr Lokalgauleiter Ober e un om valoros” se va zvoni în curând. I se vor încredința noi funcții... Mai sus, mereu mai sus! Cu stiloul suspendat în aer și picioarele în cipici, domnul Karl visează... La el în cameră, domnul Chevalier își scrie articolul pentru următorul număr din *Libération*. În baie, soția lui stă aplecată asupra tiparniței minuscule. „Aveți răbdare, scrie domnul Chevalier. Nu vă dați de gol. Nu dați lovituri decât noaptea, fără riscuri. Nu vă expuneți familiile, copiii. Mergeți înainte. Nu vă pierdeți cu firea. Nu strângeți din pumni. Brațele voastre să fie relaxate, fețele împăcate. Zâmbiți. Să nu aveți îndoieli. Și să știți: vor veni, se pregătesc. Vor veni, așa cum va veni ziua de mâine. Și-atunci, vă veți zvârli masca. Veți pune mâna pe arme. Veți da frâu liber mâniei... Atunci va sosi Eliberarea!”

Asupra doamnei Laitue se abate o nouă și tragică încercare. Cât de cât întremată, urcă la domnul Lévy să-și ia rămas-bun cum se cuvine. Sună la ușă. Domnul Lévy nu răspunde. „A plecat”, gândește doamna Laitue. Își ia șperaclul și deschide ușa. Da, domnul Lévy a plecat. Corpul lui firav atârână la capătul unei frânghii, în mijlocul salonului. A plecat. A trecut granița, fără permis. A ajuns în zona liberă. Și-a lăsat cartea de identitate pe masă, la vedere, vrând parcă să sublinieze cine este și de ce a plecat. Fără îndoială, înainte să se ducă, a șovăit puțin. Pentru că, desigur, se cam temea că porțile lumii de dincolo vor fi închise, având deasupra o pancartă: „Intrarea evreilor interzisă.”

Cu picioarele în papuci și un zâmbet mulțumit pe figură, domnul Karl își continuă remarcabilul raport. „Să te faci iubit, scrie el, acesta e secretul modestului meu succes și aceasta se cuvine să fie deviza noastră în Franța. Să te joci cu pruncii. Să cedezi locul doamnelor în metrou... Micile atenții consolidează marile prietenii. Farmec, bunăvoință...

Burghezii din Paris nu sunt obișnuiți cu luptele subterane. Încă nu ne iubesc, dar au început să ne admire. Peste cincizeci de ani, copiii vor uita că părinții lor vorbeau limba franceză!”

Dobranski a închis caietul și l-a ascuns sub scurteică.

— Prin urmare?

Pech a mimat o indiferență totală. Vărsase apă clocotită într-o găleată și acum își muia picioarele înăuntru, încântat. Închisese ochii pe jumătate, plecând capul într-o parte... Era în extaz.

— Am oarece îndoieli, a spus deodată Czerw. Cred...

A ezitat și s-a îmbujorat puternic.

— Vorbește deschis, Czerw.

— Cred că te înșeli. Ai luat-o pe panta idealismului... Eu unul n-am pic de încredere în burghezi... fie că sunt din Paris ori din altă parte. Pun pariu pe oricât că domnul Honoré și-a reluat slujba la Vichy și mi-e destul de teamă că domnul Brugnon le vinde liniștit nemților brânzeturile sale, la un preț avantajos. Cât despre domnul Lévy al tău...

— Ce-i cu el?

— E un măgar. Când ești evreu, în vremurile noastre, nu-ți pui ștreangul de gât. Ucizi sau ești ucis. Dacă nu cumva o fi vreun ticălos de evreu mic-burghez...

Se auzi un murmur aprobator venind dinspre Pech. Își șterse picioarele cu un gest biblic, le arătă asistenței și zise, îndreptând spre Dobranski ditamai degetul gros de la picior:

— Poftim, priviți... Chiar nu sunt vinovat de moartea acestui cuvios!

Târziu în noapte, când Janek s-a întors în ascunzătoare, Zosia dormea. Nu l-a auzit sosind. Prin beznă, Janek i-a ascultat o clipă respirația ritmică, potolită. S-a dezbrăcat, s-a strecurat în pat, lăsându-și capul pe pieptul ei. Zosia nu s-a trezit. El i-a ascultat inima bătând liniștită... A

dormit așa, în murmurul domol al inimii ei. La trezire, i-a spus:

— Știi, Dobranski scrie o carte.

— Ți-a arătat-o?

— Da.

— Ce spune în carte?

Janek s-a codit. Apoi a tras-o lângă el, cu tristețe:

— Că nu suntem singuri.

17

Într-o dimineață, cele două poduri de peste Wilejka au fost aruncate în aer, sub nasul unor *feldgrau*³¹ care le păzeau. În aceeași zi, transformatorul electric de la Antokol a fost parțial distrus de o explozie și din nou s-a răspândit în pădure zvonul: „Partizantul Nadejda le-a făcut-o din nou!”

Nemții au împușcat vreo doisprezece ostatici; și-au ciomăgit informatorii, și-au anunțat intenția de a da foc pădurii în vara următoare, ca să termine odată cu „verzii”. În raportul său lunar din noiembrie 1942, *gauleiter*-ul Koch remarcă mândru că strădaniile de depistare a bărbatului care se ascundea sub pseudonimul Partizantul Nadejda, energia și timpul cheltuite zadarnic pentru curmarea isprăvilor celui care însuflețea dârzenia și speranța unui întreg popor erau mai costisitoare pentru armata germană

---

³¹ În traducere literală „verdele câmpului”- culoarea uniformelor germane.

decât acțiunea partizanilor, care totuși mergea înainte și se intensifica.

Acum, întâlneai în ochii bărbaților, femeilor și copiilor care îi priveau pe invadatori un licăr de veselie ușor bășcăliosă, iar serviciilor de război psihologic de la Berlin le devenise limpede că era esențial să-l anihileze pe cel al cărui nume ajunsese să creeze, într-o țară totuși subjugată, un adevărat mit al invincibilității.

Atunci, la ordinul lui Kaltenbrunner³² însuși, a fost încercată o manevră deosebit de iscusită: ziarele germane au anunțat că generalul Nadejda, Malewski pe adevăratul său nume, comandant suprem al armatelor „verzi” poloneze, fusese arestat împreună cu toți aghiotanții lui. Fotografia lui după arestare – un bărbat semeț, arătos, uriaș, cu cătușe la mâini – a fost distribuită tuturor agențiilor de presă, iar țările neutre au anunțat că rezistența poloneză fusese decapitată. Partizanii însă priveau poza râzând și ridicau din umeri: știau că era vorba de o punere în scenă, de o amărâtă încercare de a-i descuraja. Bărbatul prezentat astfel de către nemți nu era decât un biet figurant: nu putea fi vorba de Partizanul Nadejda, fiindcă eroul lor nu putea fi capturat, era invincibil, sprijinit de un popor întreg, și nici o putere de pe lume, nici o forță materială nu erau în stare să-l împiedice să meargă mai departe și să triumfe.

În pădurea Wilejka, Janek, aidoma tuturor celorlalți partizani, asemeni întregii Polonii din acea vreme, se întreba neîncetat care era adevărata identitate a comandantului suprem al armatei „verzi”. Când războiul prin pădurea cânta un ecou proaspăt al isprăvilor sale, când cei doi studenți apăreau cu stația lor de emisie, încheindu-și mereu mesajul cu vorbele *Nadejda va cânta mâine*,

---

³² Ernst Kaltenbrunner (1903-1946), înalt ofițer SS, șef al Biroului de Securitate al Reichului între 1943 și 1945.

căruia de-acum îi recunoștea sonoritatea în alfabetul Morse, Janek se simțea cuprins de o curiozitate atât de puternică, încât îi fugea somnul și începea să-l descoasă pe Czerw.

— Sunt convins că știi cine e.

Czerw îl privea grav pe Janek și făcea cu ochiul. N-aveai ce să scoți de la el. Și devenea din ce în ce mai anevoios să deosebești ce era adevărat în isprăvile atribuite eroului lor de ceea ce se datora imaginației populare. Când s-a răspândit zvonul că Partizantul Nadejda lupta la Stalingrad, Janek s-a străduit și mai tare să scoată câteva frânturi de informație de la Czerw, dar acesta părea doar că își râde în barbă, adică tăcea, iar ochiul drept i se bătea din ce în ce mai iute, cu un aer cât se poate de serios, ceea ce îi făcea chipul să pară și mai zeflemitor. Până la urmă, într-o zi, i-a spus lui Janek:

— Da, îl știu.

Lui Janek i s-a făcut foarte teamă. Dintr-odată, nu mai voia să știe nimic. Poate că Partizantul Nadejda nu era tatăl lui, cum încă mai credea în taină, ceea ce ar fi însemnat de fapt că tatăl său era mort. Nu mai putea însă da înapoi.

— L-ai văzut?

— Sigur că l-am văzut. Dar mai ales l-am auzit,

— Și cine e până la urmă?

Czerw l-a pironit cu privirea, cu aer grav.

— Îmi juri că nu duci vorba?

— Îți jur, a spus Janek.

— Păi atunci o să-ți spun. E o privighetoare. E privighetoarea noastră poloneză, care cântă de când lumea în pădure. Are o voce foarte frumoasă. E plăcut s-o asculți. Și-apoi, știi, câtă vreme privighetoarea asta va continua să cânte, n-o să pățim nimic. În trilurile ei se află toată Polonia.

Janek l-a privit indignat, dar fața lui Czerw rămânea serioasă și-i făcea cu ochiul atât de prietenos, încât era greu să-i porți pică, iar la urma urmei, adevărata identitate a Partizanului Nadejda era un secret militar de cea mai mare importanță și nu-i era permis să-l dezvăluie.

Într-o dimineată, Dobranski l-a căutat pe Janek și i-a vorbit îndelung.

— Aș vrea, mai ales, să vină aici, în pădure. Să-l vadă oamenii, să-i vorbească.

— N-ar avea nici un rost...

— Probabil. Dar trebuie să încercăm tot ce ne stă în putință.

— Bine, mă duc chiar acum.

Când Janek a sosit la Wilno, se făcuse ora prânzului. Palatul familiei Chmura se afla lângă Teatrul cel Mare. Coloanele teatrului erau acoperite cu afișe în limba germană: se juca *Lohengrin* pentru trupele de ocupație. Janek a străbătut grădina de chiparoși, s-a șters pe picioare, a sunat. Un slujitor bătrân a venit să deschidă. L-a privit cu severitate pe vizitatorul zdrențuit.

— Pleacă de-aici. Nu dăm nimic cerșetorilor.

— Am venit să-l văd pe *pan* Chmura din partea fiului dumisale.

Chipul bătrânului s-a luminat.

— Hai înăuntru, puștiule, intră.

A închis ușa, a pus lanțul, s-a apropiat de Janek cu pași mărunți.

— Cum îi merge lui *pan* Tadeusz?

— E foarte bolnav.

— *Jezus, Marja, Jezus, Marja...*

Și-a șters ochii. Capul lui, cu plete lungi și albe, a prins să tremure.

— L-am văzut când s-a născut, cum se face mare... l-am crescut pe amândoi, pe tată și pe fiu... *Jezus*.

Își îndreptă puțin spatele cocârjat.

— N-aș putea să trec să-l văd?

— Mai discutăm.

— Întreabă-l, puștiule, zi-i că bătrânul Walenty vrea să vină să-l vadă...

— Îi zic.

— Mulțumesc, mulțumesc mult, puștiule. Ești un băiat de treabă. Te-am citit din prima. De cum am deschis ușa, mi-am spus: „Uite un îngeraș cu inimă de aur...” Da, da... Vii la bucătărie să mănânci câte ceva?

— Nu. Vreau să vorbesc cu *pan* Chmura.

— Bine, bine, cum poțeste, puștiule... Nu te supăra, mă duc, mă duc...

A plecat, târându-și picioarele, cu spatele gârbovit. Janek privi în jur. Era o locuință de oameni înstăriți. Mobilele erau sculptate și aurite, tot așa și ramele tablourilor, mânerle ușilor și cremonele. De tavan atârna o lustră splendidă. Covoarele erau groase și moi, cu desene plăcute privirii. Janek se gândi la borta din pământul rece, la studentul care tremura pe un maldăr de cârpe... Ușa s-a deschis zgomotos și *pan* Chmura a pătruns în anticameră. Era un bărbat trupeș, cu fața îmbujorată și colerică.

— Fiul meu te-a trimis? Mă mir... Vorbește!

— Vă rog să nu strigați, a spus Janek. Eu unul n-am nevoie de dumneavoastră...

— Și te pomenești că eu am de tine, nu? Ei bine, dă-i drumul! Vorbește! Vrei parale? Ceata vrea o răscumpărare?

— Stăpâne, l-a rugat Walenty, stăpâne, fiți cu băgare de seamă!

Chmura și-a mușcat buzele.

— Prin urmare, zise el cu voce ușor răgușită, cum se simte? E la fel de încăpățânat?

— Tuberculoza e o boală încăpățânată, a spus Janek.

— *Rany boskie!*³³ ce-a spus? se tângui Walenty. Cum de e cu putință?

— A meritat-o, spuse Chmura. A făcut totul ca să ajungă aici. Putea fi îngrijit ca un prinț, putea fi vindecat. N-a vrut. Și pentru ce, în numele cărei cauze?

— *Jezus, Marja*, îngăimă Walenty. *Co to bedzie? Co to bedzie?*³⁴

— Vreau să-l văd! spuse Chmura.

— Am venit să vă conduc.

Chmura se întoarse către Walenty.

— Adu-mi paltonul!

— Ușor de zis, adu-mi paltonul, mormăi bătrânul. Dar lui *pan* Tadeusz nu i-o fi frig? Nu i-o fi foame?

— Ajunge, spuse Chmura. A meritat-o. Nu putem face nimic, nici eu, nici tu.

— Depinde, depinde! Nici tatăl domniei tale, Dumnezeu să-l odihnească, nu s-ar fi dat în veci cu prusacii!

— Du-te să-mi aduci paltonul!

Bătrânul plecă bombănind. Când s-a întors cu paltonul pe braț, era și el încotoșmănat pentru drum.

— Vin cu dumneata. Vă știu eu pe-amândoi. O să aveți nevoie de mine.

Când au ajuns în pădure, era noapte de-a binelea. Janek i-a condus până la iazul Vechii Mori.

— Așteptați aici.

După care i-a lăsat. În ascunzătoarea studenților, i-a găsit pe Tadek și pe Dobranski aplecați asupra unei table de șah. Focul era pe cale să se stingă în vatră. Pech sforăia pe undeva, nevăzut, sub un morman de cârpe murdare.

---

³³ Pentru numele lui Dumnezeu! (N. a.).

³⁴ Ce-o să se întâmple cu noi? (N. a.).

— A sosit tatăl camaradului, a spus Janek. Dorește să-l vadă. L-am lăsat lângă iaz.

— Păi n-ai decât să-i faci vânt înăuntru, a spus Tadek. Dacă fac rocada, îmi pierd calul. Dar dacă nu fac rocada... Așa încât, desigur, fac rocada.

— Calul tău n-are decât să aștepte. De altfel, nici nu mă interesează. Gardă la regină, șah la rege!

— Futu-i! Înjură obidit Tadek. N-am noroc la jocuri.

Își întoarse către Janek privirea febrilă.

— Camaradul a fost nesocotit. Data viitoare, taică-meu o să aducă și nemții cu el. Adam, cred că va trebui să ne mutăm în altă pădure!

— Du-te să-l vezi, a spus Dobranski, strângând jocul de șah. Până la urmă, e soțul maică-tii... Pech, băi, Pech?

— Ce e? Duceți-vă naibii!

— Ne ducem. Ai grijă de foc.

Luna strălucea. Era o lună albastră și curată.

În depărtare, au văzut două siluete pe malul iazului. Chmura a venit lângă fiul său și l-a privit. Apoi și-a scos paltonul cu un gest rapid.

— Pune-l pe tine!

— Păstrează-l, împreună cu tot restul. Nu vreau nimic de la dumneata. Ai mâinile pătate.

— *Panie* Tadku, încercă Walenty să intervină, nu se poate să...

— Ascultă, copile, o scurtă Chmura, n-am venit aici ca să mă apăr. Cu toate astea, o să-ți spun că țăranul polonez e de partea mea, nu de a ta. Ce-ați făcut voi pentru el? Nimic. Actele voastre de vitejie nu i-au adus decât rele: a fost împușcat, recolta i-a fost luată cu forța, satul i-a fost nimicit. Tot ce-a putut pune deoparte din grâu sau cartofi mi se datorează mie, nu vouă. Fiindcă eu nu arunc poduri în aer: am doar grijă ca țăranii mei să nu crape de foame. M-am pus între ei și nemți, îi feresc de foame și nu-i las să

fie alungați spre apus, ca niște lighioane păduchioase. N-o să mai existe un stat polonez? Și ce dacă? Decât un stat polonez ticsit de cadavre, în care fiecare cetățean ar părea un mort viu, mai bine lipsă. Lupta fără speranță e foarte frumoasă, dar menirea unei nații e să supraviețuiască, nu să moară eroic...

Bătu din picior.

— Dacă ar apărea zece copii polonezi și, ca să-i salvez, ar trebui să ling cizmele a zece soldați nemți, aş spune: „Sluga domniilor voastre!”

— E ca și cum aş vrea să mă împrietenesc cu tuberculoza, zise Tadek. Ca și cum mi-ai spune: „Nu te lupta cu tuberculoza, Tadek! Fii șmecher! Pune-te bine cu ea! Încearcă să-i câștigi prietenia! Draga mea, ai nevoie de plămânii mei? Păi cum să nu, ia-i, poftim, scumpă prietenă! Intră, ia loc, simte-te ca acasă.” După care, desigur, aş putea dormi liniștit: tuberculoza va fi atât de drăguță, încât mă va lăsa în pace.

— *Rany boskie!* spuse îngrozit Walenty. Ce vorbe-s astea?

Chmura se întoarse spre Dobranski:

— I-ați distrus viața fiului meu. Trăiți tupilați în pădure, așteptând să se-ntâmple ceva: nici măcar nu știți cum arată privirea unui neamț. E lesne să vă jucați de-a Robin Hood. Fiul meu e însă tuberculos. O să-și piardă viața aici, pur și simplu, prosteste. Are nevoie de munte, de soare. Le reproșați nemților că iau ostatici, dar voi nu asta ați făcut sechestrându-mi fiul? Îmi dați a înțelege că, dacă nu o să-i mai ajut pe nemți, îmi veți da fiul înapoi. Vreau să-mi salvez fiul. Vreau să-l salvez. Dar e, fără îndoială, prea târziu...

— Stăpâne, urlă Walenty înspăimântat. Ce vorbe-s astea? Ptiu! Ptiu! Ptiu! scuipe el. *Sila czysta!*³⁵

---

³⁵ Doamne păzește! (N. a.).

Chmura își privi o clipă fiul.

— Vino acasă, îi zise.

— Cât ai primit pentru proviziile de grâu date armatei germane?

— *Panie* Tadek! oftă Walenty.

— Dacă nu le-aș fi vândut nemților, mi le-ar fi luat cu anasâna, iar țăranii mei n-ar fi văzut o lețcaie...

— Puteai să dai foc grânelor!

— În cazul ăsta, spuse Chmura sec, țăranii mei ar fi fost împușcați, iar satul le-ar fi fost ars... Trăiască răzmerița, conașule!

Apoi, coborând vocea:

— Nu mai vreau să văd pe pământurile mele sate nimicite și tot soiul de nenorociri. Iar tu fă cum poțeste!

Continuă cu amărăciune:

— Așchia nu sare departe de trunchi... *Nie daleko pada jablko ed jabloni*.³⁶ Dacă ai tăria să mori pentru ideile tale, pot și eu accepta să pierd un fiu pentru ale mele.

— Stăpâne! urlă Walenty, și inima, inima ce spune?

— Fă cum crezi, Tadek. Amintește-ți că în fiecare țară europeană, în acest moment, bărbații copti gândesc ca mine, în vreme ce fiii lor se lasă împușcați de dragul de-a scrie „Trăiască libertatea” pe pereții toaletelor. În fiecare din țările astea, oamenii în vârstă își apără rasa. Ei știu mai bine. Ce contează sunt trupul și sângele, sudoarea și sânul mamei, iar nu un drapel, o graniță, ori vreun guvern. Ține minte că stârvurile nu cântă *Jeszcze Polska nie zginela*³⁷.

Anunță:

— Acum plec. Vrei să vii cu mine? Te trimit mâine în Elveția.

---

³⁶ Mărul nu cade niciodată departe de pom. (N. a.)

³⁷ Imn polonez. *Polonia încă nu a murit*. (N. a.).

— Janek, condu-l!

Chmura îi întoarse spatele și începu să meargă iute, fără să întoarcă privirea nici măcar o dată. Bătrânul Walenty alerga după el cu pași mărunți, se oprea din loc în loc, se întorcea spre Tadek, făcea gesturi largi de disperare.

— Stăpâne, nu puteți să-l lăsați aici... *Jezus*, puștiul e bolnav. Se vede de la o poștă!

Chmura se opri.

— Destul! porunci el. Nu-i nimic de făcut. Crezi că sunt o javră, că nu am sentimente? Atât îți spun: nu-i nimic de făcut. Știe ce vrea. E carne din carnea mea și sânge din sângele meu. Va merge până la capăt. Și, la urma urmei, îți spun eu: mai bine să ai un fiu mort, însă un fiu din carnea și sângele tău, decât o liotă de bastarzi în viață...

Răbdarea bătrânului slujitor a părut că se isprăvește brusc.

— Ucigașule! începu el să urle dintr-odată, cu voce pițigăiată. Nu ți-e rușine obrazului? Tatăl tău, dacă mai era în viață, te-ar scuipa în ochi. Pesemne că maică-ta te-a făcut cu un grăjdar beat!

— Poți să rămâi cu el, a spus Chmura printre dinți.

— *Zeby ci sie krew zalala!* Să te umpli de sânge! Crezi că nu rămâneam cu el, dacă aș fi avut cu cincizeci de ani mai puțin? De mult ți-aș fi dat cu flit... Cum de îndrăznești să-mi vorbești așa? Nu ți-am mai tras de mult o mamă de bătaie, *paskudo*³⁸!

I-au auzit mult timp după aceea vocea răspândind ocări, în timp ce se îndepărta în beznă.

---

³⁸ Nemernicule! (N. a.).

Odată cu primele ninsori, au venit și gerurile. Janek și Zosia aproape că nu mai ieșeau din tainiță. De-acum, viața lor era redusă la puține lucruri: lemne, foc, apă caldă, câțiva cartofi, somn. Janek îi declarase lui Czerw;

— Zosia n-o să mai meargă la Wilno.

Czerw tocmai cârpea o cizmă. A spus fără să-și ridice capul:

— Știu.

— Rămâne cu mine.

— Bine.

Și-asta a fost tot. N-a părut nici surprins, nici contrariat. Dobranski îi împrumutase câteva cărți lui Janek: Gogol, Selma Lagerlöf. Janek îi citea adesea Zosiei fragmente din ele, cu voce tare. Apoi o întreba:

— Ți-a plăcut?

— Mi-a plăcut vocea ta.

Se culcau devreme. Uneori, când aveau o rezervă de lemne pentru mai multe zile, nu se sculau decât ca să ațâțe focul. Pentru ei, ziua era asemenea nopții, iar timpul încetase să existe. Uneori, la trezire, când scoteau nasul afară, descopereau că e noapte adâncă.

— Cât o fi ceasul?

— Nu știu. Vino! Hai înăuntru să ne culcăm.

Le mai rămăseseră patru saci mari de cartofi: cât să treacă iarna. Singura lor grijă era focul. Cu mâinile înfofolite în cârpe, mergeau să adune vreascuri, le duceau în ascunzătoare, o luau de la capăt. Pe zăpada imaculată, cele două furnici negre se duceau și veneau, târând bițele lor surcele. Apoi intrau în vizuină, aprindeau focul, se încălzeau. Vorbeau puțin. Strânși unul într-altul, sub

păturile îngrămădite, trupurile lor rosteau mai bine decât vorbele tot ce aveau să-și spună. Zosia îl întreba uneori:

— Crezi că o să se termine vreodată?

— Nu știu. Tata zicea că asta depinde de bătălie.

— Ce bătălie?

— Bătălia de la Stalingrad.

— Toată lumea vorbește despre bătălia asta. Până și nemții, la Wilno.

— Toată lumea.

— Încă mai durează?

— Zi și noapte.

— Și ce-o să facă prietenii noștri după ce vor câștiga bătălia?

— O să construiască o lume nouă.

— N-o să-i putem ajuta. Suntem prea mici. Păcat.

— Nu înălțimea contează, ci curajul.

— Cum o să fie lumea asta nouă?

— Lipsită de ură.

— Prin urmare, va trebui ca mulți oameni să fie uciși...

— Va trebui ca mulți oameni să fie uciși.

— Iar ura va continua să rămână aici... Va fi chiar mai multă decât înainte...

— Atunci n-o să-i omorâm. O să-i vindecăm. Le vom da să mănânce. Le vom ridica locuințe. Le vom oferi muzică și cărți. Îi vom învăța ce înseamnă să fii bun. Au învățat ura, pot prea bine să învețe bunătatea.

— Nu poți să-i dezveți de ură. E ca dragostea.

— Cunosc ura. Nemții m-au învățat ce înseamnă. Am deprins-o când mi-am pierdut părinții, trăind în foame, și în frig, și sub pământ, știind că, dacă un neamț m-ar întâlni pe drum, nu mi-ar da gamela lui, nu mi-ar face loc lângă focul lui, tot ce mi-ar oferi ar fi un glonț în frunte. Pentru că nemții au câte un glonț pentru orice. Un glonț pentru piept

și unul pentru speranță, un glonț pentru frumusețe și un glonț pentru dragoste... Îi urăsc!

— Nu trebuie. Când o să avem copii, o să-i învățăm să iubească, nu să urască.

— O să-i învățăm și să urască. O să-i învățăm să urască urâtenia, invidia, violența, fascismul...

— Ce-nseamnă fascism?

— Nu știu precis. E un fel de a urî.

— Copiilor noștri nu le va fi foame nicicând. Nu le va fi niciodată frig.

— Nici foame, nici frig.

— Promite-mi.

— Îți promit. O să fac tot ce-mi stă în putință.

Noaptea, erau treziți din somn de urlete nesfârșite: lupii înfometați dădeau târcoale prin pădure, iar dimineața Janek le găsea urmele de jur împrejurul ascunzătorii. Pădurea a devenit pustie, pustie și albă. Corbii rătăceau prin zăpadă, croncăneau prelung. Neaua pusese stăpânire pe pădure și, peste pânza ei albă, oamenii semănau din ce în ce mai mult cu niște furnici negre, târșâind spre cuiburi niște surcele pricăjite, furnici încăpățânate și împleticite, năuce de frig și având un singur țel în viață: să înfiripe un foc. În orașe, invadatorii așteptau vara ca să plece spre alte cuceriri, iar în păduri, speranța oamenilor, mai palidă decât soarele iernii, se încăpățâna să nu moară. Bărbații nu se mai interesau de zvonurile din orașe, nu-și mai vorbeau, iar fețele li se schimonoseau sub mușcătura frigului, mai zbârcite decât scoarța copacilor bătrâni. Doar din când în când, frații Zborowski se întorceau din sat, își apropiau de foc mâinile cu degetele bătucite ca niște pietre și spuneau scurt:

— Încă mai rezistă.

În timpul unuia dintre aceste ceasuri geroase, când inima oamenilor și a jivinelor îngheață treptat, iar viața nu așteaptă decât un semn tainic ca să se oprească în loc, s-a prăpădit Tadek. A murit noaptea, în somn, culcat lângă foc, încât până și tânăra care-l strângea în brațe nu și-a dat seama că a plecat. În ajun, se simțise mai bine. Încetase să mai tușească și îi scăzuse febra. Îl rugase pe Dobranski să-i citească un pasaj din carte.

— N-are rost, i-a spus Dobranski. Mai bine încearcă să dormi puțin.

— În seara asta mă simt bine. Cine știe, Adam, poate că în curând voi putea să ies și să bat drumurile?

— Poate.

— La primăvară, dăm niște lovituri convoaielor germane... Nu-i așa?

— Da. La primăvară.

— Trebuie să-i ajutăm cât putem pe cei de la Stalingrad.

— Cât putem. Nu te mai mișca, Tadek.

— Mă simt bine. Adam, citește-mi ceva.

— Ce vrei să-ți citesc?

— O poveste.

— Bine. Nu mai vorbi atât. O să începi să tușești.

— O poveste al cărei erou n-o să fiu niciodată. Un basm în care o să mor la sfârșit, dar în luptă, nu de tuberculoză.

— Desigur. Stai liniștit. Așază-ți aici capul... O să-ți spun o poveste.

— Dă-i drumul...

— Gata, gata...

Pilotul de vânătoare Tadek Chmura se stinge din viață. Stă lungit pe spate, în iarbă, în mijlocul unei păduri englezești mici și stufoase. Avionul lui prăbușit zace la câțiva pași de el, cu aripile frânte, cu elicea înfiptă vârtos în pământ, ca o spadă. Din șira spinării lui, ruptă, nu răzbate nici o urmă de suferință, iar trupul i-a devenit străin. „Ce strașnic trup era!” se gândește el trist, plin de afecțiunea unui stăpân pentru câinele său. Privirea începe să i se încetețoseze...

— Este ceea ce s-ar putea numi o clipă înduioșătoare, spuse Tadek.

Dintr-odată însă vede boscheții mișcându-se înaintea lui și fața nătângă a lui Pech ivindu-se deasupra unui măcăciuniș. Pech îl privește pe Tadek dezgustat, slobozește un orăcăit diabolic și iese din tufișuri cu o sticlă de whisky în mână...

— Măcar de-ar fi adevărat! bâigui Pech.

— Ține-ți gura...

Există ceva surprinzător în această apariție. Tadek își dă seama de asta, dar, în starea în care se află, îi e cu neputință să se concentreze și să spună ce anume. La urma urmei, aerodromul se află la doar câteva mile de-acolo și probabil că au văzut cum i s-a prăbușit avionul în pădure. Pech se apleacă peste Tadek și îi apropie gâtul sticlei de buze. Tadek bea și realizează că, așa cum se întâmplase și înainte, efectul este plăcut. Și-atunci îl vede apărând din hățișuri pe camaradul lui de escadrilă, Adam Dobranski. Dobranski se poartă absolut oribil. Privește corpul încurcat în hamurile parașutei cu profund dezgust.

— Parcă e un cârnat! remarcă el, așezându-se în iarbă. Dă-mi whisky-ul. Deci te-au nimerit?

Tadek îi bombăne ceva de dulce și cere, la rândul lui, sticla. Are impresia că n-au suficientă grijă de el. E pe cale să moară.

— Taci! șoptește Pech. Doarme.

Tadek deschide ochii.

— Nu dorm. Continuă.

E pe cale să-și dea sufletul, trupul îi zace acolo, înduioșător și abandonat, iar cei mai buni prieteni ai lui par să considere totul o glumă bună. Nu le pretinde să-și smulgă părul și să bocească, dar, până la urmă, nu e nici prilej să-și bea mințile.

— Ați putea măcar să vă dați jos căciulile, sugerează el, cu demnitate. Pech, nu te sfii. Dacă ești obosit să bei în picioare, poți să te-așezi pe mine, completează el, tragic.

Spre marea lui uimire, Pech i se instalează îndată pe burtă, cu sticla în mână. Dar Tadek nu simte nici o povară. Dimpotrivă, are senzația că privește toată scena din afară, de parcă acel trup legat cobză n-ar fi fost al lui.

— Of! îmi merge și mai rău decât îmi închipuiam, zise cu mâhnire. Să nu încercați să-mi ridicați moralul! Știu prea bine ce mă așteaptă!

— Drăguțule, zise Pech, doar nu crezi că ne-am făcut iluzii. *Cheers!*³⁹

Bea.

— Iar de vei pierde totul... declamă el.

— Eu? oftează Pech. Ce e, Kipling?

— Da. Iar de vei pierde totul...⁴⁰ Bătrânul Kipling! O să-ți dăm să citești poemele lui despre Stalingrad... După cum el însuși mărturisea, sunt cele mai bune pe care le-a scris

---

³⁹ Noroc! (engl.).

⁴⁰ Vers din celebrul poem *If (Dacă)* al lui Rudyard Kipling.

vreodată. Ce elan! Câtă vervă! Victorie, *Gunga Din*⁴¹! Cheers...

— Cheers, spune Tadek, whisky-ul ăsta e de-a dreptul excelent. Îți dă chef de viață...

Declarația îi înviorează îndată pe toți tovarășii lui. Rapid, sticla mai face câteva tururi.

— Ce mai știi de Jablonski? întreabă Tadek.

— Ca și noi, spune Pech. A părăsit escadrila.

Dă paharul pe gât.

— Acum am trecut la planoare, declară el.

— Dar Czerw? L-am văzut năpustindu-se într-un nemțălău deasupra Mării Nordului... Eram la două sute de metri în spate și am văzut ambele avioane cum se prăbușesc spre apă.

— Da, întărește Pech, iar Czerw s-a trezit, iac-așa, în apa înghețată, plutind ca un dop. „Brr...” clănțănea el, ca un polonez veritabil. „Brr... brr...” aude el deodată, dindărătul unui val. Czerw întoarce capul și-l zărește pe nemțălău plutind aproape de el și privind-l cu ochi tâmpi. Încep să se împoaște cu sudălmii, așa, ca să încălzească: „O... o... să-ți lași pielea aici, dr... drag... dragul meu! şuieră triumfal Czerw în nemțește. Co... co... colacul de salvare n-o să reziste o veșnicie. A... ai... îmbu... îmbulinat-o.” „Brr...” îi răspunde trist nemțălăul. „Î... îți... îți... clănțăne din... din... dinții?” jubilează Czerw. „M... m... mie? se zborșește nemțălăul. Î... î... îmi place aici! E f... ff... foarte bi... bine!” „F... f... foarte bine! recunoaște Czerw. N... n-aș vrrr... vrrrrea pentru nimic î... în lu... lume să fiu în altă parte!” „Brr...” tremură ei împreună, fiecare supraveghindu-l pe celălalt cu coada ochiului. „A... am bombardat Va... Varșovia de do... două... douăzeci de ori!” scrâșnește teutonul voios. „Kö... K... Kö...” îi răspunde Czerw calm. „Po... poftim?” zice celălalt suspicios. „Kö...

---

⁴¹ Poem de Kipling, publicat în 1892.

Köln, termină Czerw. Ha! ha! ha!...” „Brr...” tremură teutonul sumbru. După un ceas, îl ia cu leșin. „Ha.. hai, șoptește el. Du-te la fund... Să isprăvim odată...” „După tine”, șoptește Czerw. „Ni... nici vorbă!” protestează teutonul și începe deodată să înghită apă. Imediat, Czerw subliniază: „B... bei! spune el triumfător. Eu, în schimb, pri... privește... Mă... mă cufund de... de plăcere.” Dispare o clipă sub apă, dar reușește să revină la suprafață. „Ei? horcăie el, mai mult mort decât viu. Ce... ce... sp... spui?” Teutonul îl privește disperat, strânge din dinți și plonjează. „Era căpos rău, spunea mai târziu Czerw admirativ. Am numărat până la zece și l-am declarat învins. După care am leșinat...” După ce l-am salvat, mustea de apă ca un burete. Dă-mi sticla.

Tadek scăpă un oftat de plăcere. E fericit. A băut destul și i se cam învâрте capul, dar și-a regăsit camarazii și, ca pe vremuri, vor pleca la luptă împreună.

— O să-i răpunem! afirmă el.

Și, dintr-odată, începe să cânte cu voce tare.

*Jak to na wojence ladnie
Kiedy pilot z'nieba spadnie...*

— la uitați-vă la bețivul ăsta! mârâie Pech plin de silă. Zău dacă nu va trebui să-l cărăm până colo sus...

Îl apucă fiecare de câte o mână, îl ridică...

*Koledzy go nie zaluja
Jeszcze butem potraktuja⁴²...*

cântă Tadek.

---

⁴² Cântec polonez. (N. a.) [„Ca la război, frumușel, / Când un pilot cade din cer / Colegilor nu le pare rău / Îi mai și trag câteva, de la ei.”].

Deodată, se împiedică de un obstacol... Se apleacă. În iarbă stă întins corpul inert al unui pilot, cu casca pe cap. Alături, resturile unui avion.

— Ce-i asta? se miră Tadek.

— Nimic, zice Pech, nu lua în seamă. N-avem decât să sărim pe deasupra...

... Apoi îl duseră.

Dobranski tăcu. Partizanii rămăseseră încremeniți, cu capetele plecate. Doar Pech a înjurat printre dinți și, mai târziu, plecând din ascunzătoare, i-a spus lui Janek:

— Ne spun tot soiul de basme când ne naștem, și iar basme când începem să murim. Asta-i tot, e tot ce știu să facă pentru noi, după mii de ani...

Tadek Chmura zâmbea, iar tânăra care-l mângâia blând pe cap, cu ochii închiși, cu pletele întunecate căzându-i valuri pe umeri, cu trăsături senine, în ciuda urmelor de lacrimi, i-a rămas pentru totdeauna în amintire lui Janek, ca o sculptură de la prora unei corăbii, pe care nici o noapte, nici o furtună nu o putea întuneca ori scufunda.

Mai târziu, mult mai târziu, când vizuinele partizanilor din pădurea poloneză au devenit locuri de pelerinaj unde un întreg popor venea să celebreze memoria eroilor săi, și atunci când din Wanda Zalewska, schingiuită și executată de nemți, nu a mai rămas decât un nume scrijelit pe o placă de bronz, alături de cel al lui Tadek Chmura, la intrarea în locașul sacru, acel chip al ei a rămas pentru Janek la fel de prezent ca vorbele tatălui său: „Nimic din ce e important nu moare.” Așa încât, de fiecare dată când se gândea la ea, i se părea că tatăl lui îl cam mințise.

Tadek Chmura a fost îngropat în pădure, sub omăt. Nu i-au însemnat locul. Studentul le repetase adesea:

— Țineți minte, nici un semn, nici un nume.

— De ce?

— Din cauza tatălui meu.

Îl priveau în tăcere.
— Nu vreau să mă găsească.

20

Din când în când, Czerw îl trimitea pe Janek la Wilno, la un bătrân cizmar care lucra într-un subsol de pe strada Zawalna. Era un bărbat înalt și ursuz, cu o mustață lungă precum cea a *szlachcic*-ilor⁴³ din vremuri apuse.

— Să-i spui că sunt bine sănătos, zicea Czerw.

De fiecare dată când Janek pătrundea la subsol, cizmarul îi arunca o privire fugară și-și continua numaidecât lucrul. La început, Janek se simțea stânjenit de această primire, dar până la urmă s-a obișnuit. Cobora în prăvălie, își scotea șapca și spunea:

— E bine sănătos.

Cizmarul nu-i răspundea, iar Janek pleca. A sfârșit totuși prin a-l întreba pe Czerw:

— Cine e?

— E tatăl meu.

Întorcându-se după una dintre aceste vizite ciudate, Janek a trecut pe strada Pohulanka. S-a oprit în fața casei unde locuise pe vremuri *panna* Jadwiga. A privit o clipă poarta mare și, fără să stea pe gânduri, a intrat, a străbătut curtea, a urcat la primul etaj... L-a cuprins frica. Inima a început să-i bubue. Mai că-i venea să fugă.

---

⁴³ Nobili. (N. a.).

Îndărătul ușii, cineva cânta la pian, Janek a recunoscut melodia. Era de Chopin: aceeași piesă pe care *panna* Jadwiga i-o interpretase de atâtea ori... S-a potolit și a ascultat vreme îndelungată, pitit în întuneric, dar, de îndată ce muzica s-a oprit, l-a năpădit spaima la loc și a zbughit-o. În pădure, n-a spus nimănui nimic, dar a rămas cu un ghimpe în suflet, plin de neliniște.

— Ce-ai pățit?

— Nimic.

A doua zi, s-a întors în Wilno, la aceeași oră. A tras cu urechea... De data asta nu era Chopin, însă se auzea tot o melodie frumoasă, foarte frumoasă... Nu-i mai era teamă. De atunci, de fiecare dată când se ducea să-l vadă pe bătrânul cizmar, își luase obiceiul să treacă la întoarcere pe strada Pohulanka și să-l asculte pe muzicantul nevăzut, pe scara întunecată.

— Cântă bine, știi, îi mărturisea el adesea Zosiei, oftând. Îmi place atât de mult muzica...

— Mai mult decât îți plac eu?

O săruta.

— Nu.

A doua zi dimineață, Zosia a dispărut și s-a întors seara, toată numai un zâmbet.

— Am un cadou drăguț pentru tine.

— Ce anume?

— O să fii fericit, a zis ea și a râs.

— Închide ochii!

A făcut întocmai. Mai întâi a auzit un scârțâit, un trosnet sinistru, și apoi o voce dogită și vulgară a zbierat:

Czy pani Marta.

*Jest grzechu warta...*⁴⁴

---

⁴⁴ Frumoasa coană Marta. / Dacă păcătuiești cu ea îți meriți soarta... (N. a.).

Trosnetele, scrâșnetele și urletele curgeau la nesfârșit.

— Muzică! rosti Zosia, mândră de ea. Pentru tine!

Janek a deschis ochii. Ea îi zâmbea, fericită că îi poate fi pe plac.

— Yankel mi-a făcut rost de el, de la un evreu din pădure...

Janek a vrut să se năpustească asupra aparatului, să spargă discul...

Dar s-a stăpânit. Nu voia s-o necăjească pe Zosia. A suferit în tăcere.

— E drăguț, nu?

Porni din nou patefonul.

Czy pani Marta...

Cu blândețe, Janek a oprit aparatul. Apoi și-a înșfăcat revolverul, l-a băgat sub haină și a spus:

— Hai!

Ea s-a ridicat. N-a întrebat nimic. L-a urmat. Au ieșit din ascunzătoare. Peste pădure se lăsa asfințitul, aerul era liniștit și geros, zăpada scârțâia sub picioare. Nu-și vorbeau. O singură dată, Zosia l-a întrebat:

— Mergem la Wilno?

— Da.

Au ajuns noaptea. Străzile erau pustii. Janek a străbătut curtea, a urcat scara... Zosia îl urma. A apucat-o de mână, i-a strâns-o...

— Ascultă.

Înăuntru se auzea pianul. Zosia a spus doar:

— E nechibzuit ce facem.

A ciocănit la ușă. Muzica a amuțit. Se auzi un târșăit de papuci, cheia se răsuci în broască și ușa se întredeschise. Bărbatul ținea în mână lampa cu abajurul galben. Janek privi o clipă, doar una singură, orezăriile, pagodele și păsările negre... Apoi, privirea lui, devenită dușmănoasă,

alunecă spre fața bărbatului. Era un tip înalt, suriu. Avea nasul lung și roșu, de care-i stăteau spânzurați niște ochelari de sârmă gata să cadă. Îl privea pe Janek pe deasupra lor, cu capul ușor aplecat într-o parte. Era îmbrăcat într-un halat vechi, de un verde spălăcit, și purta un fular gros în jurul gâtului. Părea răcit. A rostit în poloneză, cu accent puternic:

— Ce vre...

Privirea i s-a oprit pe revolver. A ridicat o mână, ca să-și potrivească ochelarii pe nas. Nu părea înspăimântat și nici măcar uimit. A spus:

— Poftiți.

Zosia a închis ușa. Bătrânul a strănutat și și-a șters zgomotos nasul. Oftă și zise:

— Bieții copii!

Janek ținea revolverul, cu o mână hotărâtă. Nu-i era frică. Știa că nu o să aibă pic de milă de acel bătrân. Își amintea de *panna* Jadwiga... Pic de milă n-o să aibă.

— Banii sunt în haină. Ai sosit la momentul potrivit. Tocmai mi-am primit solda de căpitan.

A râs.

— E a ta.

Janek privea pagodele, orezăriile și păsările de pe abajurul galben... I se strângea inima.

— N-o să spun nimic nimănui, a spus prietenos bătrânul. Nu vreau să fii împușcat. Și-așa împușcă o grămadă de oameni.

A luat portofelul din buzunarul hainei, i l-a întins. Janek n-a pus mâna pe el. Omul a părut uluit.

— Poate că ți-o fi foame? A mai rămas la bucătărie...

— Nu mi-e foame.

Chipul omului a pălit în mod vizibil. I-a zis cu o voce cam răgușită:

— Înțeleg. Ai locuit cândva aici? Înțeleg. N-am nici o vină. Locuința asta mi-a fost repartizată, n-am cerut-o eu. Desigur, am fost fericit, datorită pianului. Dar nu eu ți-am alungat părinții de-aici, puștiule.

Lampa îi tremura în mână, pagodele, păsările și orezăriile colindau pe pereți – umbre imense.

— Poate că au fost uciși? Nu știam. N-aș fi acceptat locuința...

— Cântați! I-a poruncit Janek.

Omul n-a înțeles.

— Duceți-vă la pian și cântați!

Bărbatul lăsă lampa pe pian, se așeză. Mâinile îi tremurau.

— Ce anume trebuie să cânt? Am Schubert...

— Cântați.

Bărbatul începu să cânte. Dar mâinile îi tremurau prea tare.

— Cântați mai frumos! strigă Janek.

— Lasă pistolul, puștiule. Nu-mi prinde bine să-l știu îndreptat spre spatele meu.

Începu să cânte. Cânta bine. Da, gândi Janek trist, știa să cânte. O luă pe Zosia de mână.

— Ascultă. Asta e muzică.

Zosia se lipi de el...

— Și-acum niște Chopin, spuse Janek.

Când s-a întors pe pământ, l-a văzut pe bărbat în picioare lângă pian, privind-l.

— Aș fi putut să te dezarmez, puștiule. Erai în altă lume. Janek își încruntă sprâncenele.

— Du-te, îi spuse Zosiei.

— Și tu?

— O să rămân aici ca să nu cheme ajutoare...

— N-o să chem pe nimeni, spuse bărbatul.

— Du-te. Nu-ți fie teamă. Ne-ntâlnim în pădure.

Făcu întocmai.

— Vrei să mai cânt? întrebă neamțul.

— Da.

Bătrânul a cântat Mozart. A cântat aproape un ceas, din memorie. Când a isprăvit, a întrebat:

— Îți place mult muzica?

— Da.

— Poți să vii cât de des. Nu trebuie să-ți fie frică. Aș fi fericit să cânt pentru tine, puștiule. Vrei să iei cina cu mine?

— Nu.

— Cum poțezi. Mă numesc Schröder, Augustus Schröder. În viața obișnuită, sunt fabricant de jucării muzicale.

Oftă.

— Îmi plac enorm jucăriile mele muzicale. Mai mult decât oamenii. Îmi mai plac mult și copiii. Nu-mi place războiul. Fiului meu însă, care e de vârsta ta, îi place mult războiul...

Ridică din umeri.

— Așa încât a trebuit să plec, pentru că altfel îmi pierdeam copilul. Sunt însă la serviciul de intendență și nici măcar n-am pușcă. Am putea fi prieteni, puștiule.

— Nu, spuse Janek.

Șovăi.

— Dar o să mă întorc.

— O să cânt mereu cu bucurie pentru tine.

Janek plecă. Zosia îl aștepta în ascunzătoare.

— Mi-a fost foarte teamă pentru tine!

— Prin urmare? întrebă Janek. A fost frumos, nu-i așa?

Ea plecă fruntea, cu un aer vinovat. Brusc, se porni pe plâns.

— Zosia!

Hohotea puternic, ca un țânc bătut.

— Zosia! o rugă el. Zosienka... Ce-ai pățit?

— Nu mi s-a părut frumos, hohoti ea. Deloc, chiar deloc!

— Zosia...

O cuprinse în brațe. O strânse la piept.

— Acum că ți-am mărturisit, nu o să mă mai iubești!

— O! ba te iubesc, da, te iubesc... Nu mai plânge, Zosienka!

— Iubești muzica aia mai mult decât pe mine... Doamne! Ce amărâtă sunt!

Nu știa ce să-i răspundă. O strângea la piept. Îi mângâia părul, repetându-i:

— Zosienka, Zosienka.

21

Janek a venit în mai multe rânduri să-l vadă pe Augustus Schröder. Se ducea pe ascuns, rușinat: de fiecare dată, suferea de parcă ar fi comis o trădare. La început, rămânea prevăzător, strângându-și revolverul în buzunar, urmărind gesturile neamțului cu suspiciune. Însă Augustus Schröder a știut să-i inspire încredere. I-a arătat lui Janek fotografia fiului său: un tânăr cu figură întunecată, în uniformă hitleristă.

— E de vârsta ta, i-a zis cu tristețe. Dar nu-i place muzica. Nu-i plac jucăriile mele.

I-a arătat jucăriile: figurine reprezentând pitici și târgoveți germani din timpuri trecute, lucrate cu delicată iscusință.

— Am întruchipat aproape toate personajele basmelor lui Hoffman și fraților Grimm, a explicat el cu o satisfacție copilărească. Îmi place trecutul... Îmi place Germania cântăreților din flaut și fluier, a scufiilor de noapte și a bărbaților care prizau tutun, a redingotelor lungi și a perucilor albe...

Zâmbi.

— În acele vremuri, căpcăunii trăiau doar în basme, erau de treabă și nu înfulecau niciodată oameni; le plăceau mai presus de orice papucii de casă, o pipă la gura sobei, o halbă de bere și o partidă de șah pe cînste...

Fiecare jucărie avea un mecanism: era îndeajuns să apeși un buton, că figurina se însuflețea și schița un salut sau un pas de dans, în sunetul cristalin al unui acord melodios.

— N-am făcut niciodată soldați de plumb, nici măcar pentru fiul meu! spunea Schröder.

Se așeza la pian și cânta. Prețuia mai ales liedurile și le interpreta minunat. Janek simțea că aceste piese se potriveau cel mai bine cu sufletul acestui om bătrân, cu visurile și cu trecutele lui iubiri... Asculta cu plăcere această muzică duioasă și tristă.

Odată, l-a întrebat:

— Chiar sunteți german?

— Da. Mai mult decât ăștia...

A făcut un gest către fereastră: pe stradă treceau hurducăind niște căruțe.

— Sunt ultimul german.

Trăise multă vreme la Cracovia și cunoștea bine Polonia. Nu îndrăznise niciodată să-l descoasă pe Janek în legătură părinții lui.

Într-o zi, l-a întrebat cu sfială:

— Unde locuiești?

— În pădure.

— Ai vrea să vii să locuiești aici, cu mine?

— Nu.

Augustus Schröder și-a arcuit ușor umerii și nu a mai insistat. I-a făcut cadou lui Janek una dintre jucăriile lui. Era un târgoveț bavarez cu scufie de noapte, care zâmbea, priza tutun, strănuta și clătina din cap cu încântare, în sunetele melodiei: „*Ach, mein lieber Augustin.*”

Janek a păstrat mereu figurina cu el. I-a arătat-o Zosiei. Adesea, în ascunzătoare, râdeau amândoi privind-l pe bătrânel cum prizează și strănută...

„*Ach, mein lieber Augustin, Augustin...*” îi mișca ceva în măruntaie. Moșneagul clătina din cap cu un aer de adâncă mulțumire.

22

Într-o seară de vineri, Yankel Cukier și-a lustruit cizmele, și-a spălat barba, a înfășurat șalul *talit* de mătase în jurul cărții de rugăciune și a plecat. Partizanii, plini de bunăvoință, l-au privit îndepărtându-se. Numai Machorka a mormăit:

— Unui evreu nu-i place să se roage de unul singur. Îi e teamă să rămână singur cu Dumnezeu lui.

Yankel mergea iute: întârziase. În fiecare vineri seara, se aventura astfel până în Antokol, cartierul din Wilno, și se strecura printre ruinele vechii pulberării... Aceasta slujea drept sinagogă improvizată și devenise loc de întâlnire pentru evreii ascunși în pădure: trupele rusești o

aruncaseră în aer în timpul retragerii lor din 1941, dar mai multe subterane rămăseseră aproape neatinse. Accesul până la ele era anevoios și nimeni nu se ducea acolo, cu excepția credincioșilor care supraviețuiseră pogromurilor. Nu erau numeroși, iar cuvântul lor de ordine era prudența. Cymes, vagabondul, venea cel dintâi, se furișa printre ruine, cerceta locurile – de obicei nu erau decât lilieci și șobolani lihnii de foame –, apoi șuiera ascuțit: credincioșii începeau atunci să se perinde unul după altul până la pulberărie, tăcuți și temători... Yankel a ajuns cu o mică întârziere. Cymes instalase în subteran un felinar, furat în ajun din gara principală a orașului. Se strânseseră deja vreo zece oameni, slabi și agitați, cu gesturi sacadate și mâini tragice, prelungi. Sioma Kapelusznik, bătrânul negustor de șepci de pe strada Niemiecka, făcea pe dascălul. Cu pălăria lăsată pe ochi, se bătea în piept, se legăna; buzele îi fremătau, din când în când vocea i se ridica într-o lungă litanie, apoi cobora la loc și doar buzele continuau să i se miște în tăcere... Ochii săi nu priveau deloc în cartea de rugăciuni ce-i stătea așezată în față, alergau pe furiș în toate direcțiile, covârșiți de groază: pe chipurile credincioșilor, pe zidurile de piatră. Tresărea la cel mai mic zgomot, apoi încremenea brusc și trăgea cu urechea. Doar buzele, devenite albe, îi murmurau în continuare, iar pumnul, pentru o clipă suspendat în aer, se apuca să-i lovească pieptul sfrijit, cu un gest mecanic. Evreii se rugau: un mormăit lung și continuu, cu timbru egal, și apoi, dintr-odată, un hohot nesfârșit izbucnea dintr-un gâtlej, un plâns prelung, jumătate cântat, jumătate vorbit, un fel de întrebare deznădăduită, condamnată să rămână veșnic fără răspuns. Ceilalți credincioși își înălțau atunci vocile, lăsând să se audă acea întrebare tragică, acel hohot de plâns emoționant, apoi vocile se stingeau și deveneau din nou murmur.

— *Lchou nraouno ladoînariö itsour echeinou*⁴⁵, hohoti Sioma. *Chma izraël adonai*... Cine, cine a rămas afară să stea de pază?

— Cymes, spuse în grabă un credincios, cu ochii lipiți de Carte, lovindu-se în piept. Cymes a rămas... *Chma izraël adonaieloheinou adonaiecho*⁴⁶!

— *Boruch, chein, kweit, malchuze, loeilem, boet*⁴⁷... psalmodie evlavios vocea lui Cymes. Aici sunt, *rebe*⁴⁸. Vreau să mă rog, ca toată lumea!

— *Arboim chono okout bdoir vooimar*⁴⁹! psalmodie dascălul, legănându-se. Și-atunci cine, cine a rămas afară, ca să stea de pază?

— *Arboim chono okout bdoir vooimar*! se tânguî Cymes, demn.

---

⁴⁵ Rugăciune ebraică (N. a.) [Fragment din rugăciunea ebraică de primire a Șabatului (vineri seara). Forma corectă, clară, necântată: *Lekhu, neranenah leAdonay, naryah lețur yișeeinu*. În traducere: „Mergeți, să cântăm lui Dumnezeu, vom cânta Stâncii mântuirii noastre” (Psalmul 95: 1 din Biblia Ebraică). Am păstrat transliterarea și abaterile de la pronunția standard ale autorului.].

⁴⁶ Fragmente din rugăciunea ebraică de primire a Șabatului. Forma corectă, necântată, în ebraica modernă: *Şema Israel, Adonay Eloheynu Adonay Echad*. În traducere: „Ascultă Israele, Domnul Dumnezeuul nostru este Singurul Domn” (Deuteronomul 6: 4).

⁴⁷ Fraza a doua din citirea de Şema. Forma corectă, necântată, în ebraica modernă: *Baruch Şem kevod malkhuto leolam waed*. În traducere: „Binecuvântat să fie Numele regatului Său în vecii vecilor”.

⁴⁸ Cuvânt idiș derivat din ebraicul *rabi* – învățător, mentor.

⁴⁹ Fragment din rugăciunea ebraică de primire a Șabatului. Forma corectă, necântată, în ebraica modernă: *Arbaiym şana aqut bedor, waomar*. În traducere: „Patruzeci de ani mi-a fost silă de o generație, și am spus” (Psalmul 95: 10 din Biblia Ebraică).

— *Adonaïechot*⁵⁰! urlă dascălul, sărutând tivul *talit*-ului și izbindu-se violent în piept. N-a rămas nimeni de pază afară. *Arboim chono okout...* Zic că nu e bine; trebuie să meargă cineva afară să facă de pază! *Arboim chono okout...*

— Pe-ăsta l-ați cântat deja de trei ori, *rebe*! se băgă ca un necioplit în vorbă tânărul Cymes.

— *Bdoir vooimar*⁵¹! termină Sioma. Nu-i nevoie să mi se spună ce fac!

— Am venit aici să ne rugăm sau să pălăvrăgim?! a intervenit un evreu micuț și roșcat, ce părea înfuriat.

— N-am nevoie să mi se aducă aminte de ce am venit! scheună dascălul. *Chiroum ladonaïchir chadoch*⁵²!

— *Chirou ladonai*⁵³.

— *Oi, Chirou ladonai!* Cântați, cântați imnul cel nou în fața Domnului nostru! Kaminski, du-te afară să stai de pază.

— *Oi, Chirou ladonai!* reluă întocmai Kaminski, cu privirea în extaz.

Era un evreu uriaș, bărbos, fost vizitiu de trăsură în Wilno.

---

⁵⁰ Fragment din rugăciunea ebraică de primire a Șabatului. Forma corectă, necântată, în ebraica modernă: *Adonay Echad*.

⁵¹ Fragment din Psalmul 95: 10. Forma corectă, necântată: *Bedor, waomar*. În traducere: „De o generație, și am spus”.

⁵² Forma corectă, necântată, în ebraica modernă: *Şiru leAdonay şir chadaş*. (În text, scris cu o greșeală, probabil din pronunția cantorului: *Şirum*.) În traducere: „Cântați un imn nou (o cântare nouă) lui Dumnezeu” (Psalmul 96: 1 din Biblia Ebraică).

⁵³ Corectare la pronunția frazei de mai sus: *Şiru leAdonay*. În traducere: „Cântați lui Dumnezeu!”

— *Ladonaïchir chadoch*⁵⁴! psalmodie dascălul. Kaminski, ți-am zis ceva! Ți-am zis: du-te afară și stai de pază!

— *La...a...adonaïchir chodoch.*

— Kaminski, ți-am spus...

— Nu mă mai călcați pe bătăături! mugi deodată huiduma, cu ochii congestionați. Mă înfurii când sunt călcat pe bătăături... Și când mă înfurii... *Chirou ladonaïchir chodoch.*

— *Boruch chein kweit malchuse loeilem boet!* intonă grăbit dascălul. Ce-o să mai râd când vom fi cu toții secerați de-o patrură!

— *Adonaïechot!*

— Ce-o să mai râd când o să fim secerați cu toții de o patrură, *oi*, ce-o să mai râd! *Chma israel adonai!*

— Ce-o să mai râd, ce-o să mai râd, când o să... ptiiu! scuipă Kaminski, plin de mânie. Mă stingherești, Kapelusznik! N-ai putea să-ți spui rugăciunea liniștit, n-ai putea?

— Cum vrei să-mi spun liniștit rugăciunea când mișună criminalii pîmprejur, gata să ne ia gâturile, și când nu e nimeni afară să stea de pază? *Lejnei adonaiki vo michpoit gooretz!*⁵⁵ Cum vrei?

— *Vo michpoit gooretz!*⁵⁶ Vezi criminali peste tot! *Kivo, kivo, adonaikivo...* În picioare, ține-te drept în fața Domnului!

— *Adonaikivo; chma israel adonai*⁵⁷... Ce se-aude?

— *Rebe*, n-ai auzit nimicuța.

---

⁵⁴ *LeAdonay șir chadaș*: „Lui Dumnezeu o cântare nouă”.

⁵⁵ Fragment din Psalmul 96: 13 din Biblia Ebraică. Forma corectă, necântată, în ebraica modernă: *Lifney Adonay, ky va lișpot haareț*. În traducere: „În fața lui Dumnezeu, pentru că vine să judece pământul”. Vezi și Psalmul 98: 9 din Biblia Ebraică.

⁵⁶ „Vine să judece pământul.”

— Am auzit ceva. *Chma israel adonaieloheinou*⁵⁸...

— *Adonaiehot... Oi...* Ce-o fi fost? Nu mă mai speriați, *rebe...* Am o muiere în luna a șasea, și frica nu face bine când ești cu burta la gură. *Molchem booilem boit*⁵⁹! Ar putea să lepede.

— Ar putea să... ptuuu, ptuuu, ptuuu! o încurcă iar Kaminski. M-apucă pandaliile! *Molchem booilem boit*!

După rugăciuni, evreii s-au pierdut în nopte, s-au risipit care-ncotro prin pădure. Yankel s-a dus după Kaminski la ieșire.

— Prin urmare?

— Camionul trece zilnic pe drumul de lângă râul Wilejka. Aprovizionează posturile răzlețe. Am zărit muniție, arme...

— E păzit cum se cuvine?

— Trei bărbați, de obicei, pe lângă șofer. Unul în cabină, ceilalți în spate... Nu bănuiesc nimic.

— La ce oră?

— La ora patru, camionul trece prin dreptul cotului cel mare al râului: drumul urmează o pantă de vreo cinci sute de metri. E cel mai bun loc.

S-au despărțit. Yankel dispăru în nopte.

---

⁵⁷ Forma corectă, necântată: *Adonay ky va, Şema Israel Adonay*. În traducere: „Dumnezeu că vine, Ascultă Israele, este Dumnezeu” (parafrizare după rugăciune, respectiv după Psalmul 96: 13 din Biblia Ebraică).

⁵⁸ Forma corectă, necântată, în ebraica modernă: *Şema Israel Adonay Eloheynu*. În traducere: „Ascultă Israele, Domnul Dumnezeul nostru” (reluarea declarației de monoteism, Deuteronomul 6: 4, în acest caz, parafrizare indicând speranța în ajutor de la Dumnezeu).

⁵⁹ Forma corectă: *Malkhem beolam waed*. În traducere: „Domnia Ta peste lumea întreagă”.

— Hmm....

Czerw își cercetă mica ceată cu un ochi critic.

— Să mergem!

Se urniră. Mergeau în șir indian, cu Czerw în frunte. Avea un mod ciudat de a-și căra pușca: cu banduliera trecută peste ceafă, și arma de-a curmezișul pieptului. Își sprijinea ambele brațe pe ea. Văzut din spate, cu șalul înfășurat în jurul capului, părea o gospodină care-și poartă plodul în brațe. Krylenko înainta anevoie, târându-și piciorul. Avea chipul răvășit de suferință...

— Reumatismul, îi explicase el lui Janek, cu amărăciune.

Machorka lipsea: o femeie stătea să nască la Piaski și, de două zile, dădea târcoale pe lângă fermă, mormăind rugăciuni. Yankel avea o centură cu grenade în jurul brâului. Stanczyk ținea un jungher în mână: era singura lui armă... Cei trei frați Zborowski erau cel mai bine echipați: fiecare avea câte o pușcă nemțească, o baionetă, un *mauser* și niște cartușiere doldora. *Pan mecenas*, lipsit de arme, tropăia în fața lui Janek. În paltonul lui, care nu scăpase de mirosul de câine plouat, avea un aer inutil și caraghios. La capătul fiecărui câmp deschis, se oprea și dădea năvală spre tufișuri: avea probleme cu mațele. Îi prindea apoi din urmă, ostentiv, și îngăima niște scuze. Așa a străbătut jumătate de drum, dar până la urmă a rămas la coadă, istovit și tot un geamăt, undeva prin hățisuri. Janek închidea coloana. Au ajuns la cotul râului cu mult înainte de vreme și s-au așezat de ambele părți ale drumului. Cei doi frați mai mari Zborowski se așezară pe creastă, chiar înainte de locul unde șoferul camionului urma să schimbe viteza ca să coboare panta. Soarele asfințea de cealaltă

parte a Wilejkăi, zăpada era țeapănă și netedă, topită într-o masă compactă de soarele trecător. Așteptară mai bine de jumătate de oră, lungiți pe jos. Krylenko, sătul să-și vadă măruntaiele degerate de zăpadă, se ridică ocărând.

— Stai culcat! îi porunci Czerw.

Krylenko se împotrivi.

— Vrei să-mi înghețe...

Czerw făcu cu ochiul.

— Mă ia în râs! zise bătrânul întărâtat.

— N-am făcut special, spuse Czerw. La mine, e-o chestie nervoasă. Ciocu' mic!

Auziră camionul. Îl auziră pe șofer schimbând viteza, camionul se arătă la cotul drumului și prinse să urce. Cu greu. Era, fără îndoială, foarte încărcat. Janek zări mutra șoferului, palidă, pierdută: era, de bună seamă, stors de frig și de zgomot. Lângă el, stătea alt soldat neamț, cufundat în gânduri. Era un camion de trei tone, acoperit cu o prelată. Dinăuntru, o voce a început să cânte:

Ich hatt' einen Kameraden...

Niște voci continuă în cor:

Ich hatt' einen Kameraden

*Einen besseren find'st du nicht...*⁶⁰

Czerw a rămas întins pe zăpadă, cu spatele arcuit. Krylenko a șoptit:

— Dacă cei doi Zborowski atacă, ne-am ars.

Camionul se apropia de vârful colinei: acum se vedeau cele două șiruri de soldați germani, așezați față în față, cu puștile între genunchi.

Ich hatt'...

---

⁶⁰ Marș german. (N. a.) [„Am avut un tovarăș / Nu veți găsi altul mai bun.”].

Camionul a scrâșnit, s-a opintit din nou și a dispărut pe celălalt versant. Cei doi Zborowski au trecut drumul și li s-au alăturat.

— Bine ați făcut, a spus Czerw. Încercăm din nou mâine.

Când s-au întors a doua zi, Czerw l-a luat pe Janek și l-a așezat la poalele pantei.

— Știi să fluieri?

— Da.

— Camionul o să înceapă să cotească aici. După ce te depășește, arunci o privire înăuntru. Dacă sunt mai puțin de șase oameni, fluieri. Ai priceput?

— Da.

— Repetă.

Janek a repetat. Czerw a plecat și Janek s-a pitit în boscheți. Soarele a intrat din nou în pământ. Janek auzi camionul. La volan se afla același șofer și, alături de el, dormea același soldat. Camionul o coti și începu să urce. Janek dădu în lături niște ramuri și privi. Înăuntru era așezat un singur bărbat, pe o ladă. Părea că moțăie. Janek îl pironi cu privirea o clipă, și pe urmă alta. Era bătrânul Augustus Schröder. Camionul se chinuia... „Un singur om înăuntru”, gândi Janek. Se cuvenea să fluiera. Își strecură două degete în gură. Îndărătul camionului, trupul mare și subțiratic al neamțului se zgâlțâia pe ladă, bărbia i se lovea de piept. Ținea brațele încrucișate. Un singur om. Fluieratul răsună strident și scurt. Camionul atinsese creasta. Janek văzu două siluete negre țâșnind de fiecare parte a drumului, decupându-se pe cerul învăpăiat. Auzi două focuri de armă și camionul se opri îndată. Îl zări pe Augustus Schröder sărind din camion și alergând înapoi și încolo, agitându-și brațele lungi, ca aripile unei mori de vânt. Janek ieși atunci din tufișuri și începu să fugă spre el, urlând:

— Nu trageți!

Auzi o a treia împușcătură. Când ajunse la camion, Augustus era lungit la pământ, pe burtă și sprijinit de o roată. Nimeni nu-l băga în seamă. Partizanii cercetau cu lăcomie lăzile: arme, muniții, explozibili.... Bătrânul avea întipărită pe chipul colțuros o expresie de stupefație, o expresie de uluire naivă. Nu lăsa impresia că suferă. Părea mai degrabă mirat. Când s-a aplecat asupra lui, Janek l-a auzit repetând în germană:

— *Was ist los? Was ist los?*⁶¹

Deodată, îl recunosc pe Janek și îi zâmbește. Îi spune în poloneză, cu o voce pe care suferința încă n-o atinsese:

— Am fost rănit. Tu ai tras?

— Nu.

Augustus Schröder spune cu gravitate, de parcă ar fi fost vorba despre ceva capital:

— Te cred.

Adăugă iute, desigur ca să-l liniștească pe Janek:

— Nu mă doare.

Krylenko își scoase capul în afara camionului:

— O să vină și asta, bătrâne, zise el cumsecade. Fii sigur. Rănile în burtă nu dor imediat. Dar o să vezi mai încolo...

Făcu o strâmbătură voioasă.

— O să vezi!

— Le-am zis să nu tragă, șopti Janek.

— Te cred.

Chipul colțuros pălise rău. Cerul se întuneca. Corbii nu mai croncăneau. Czerw a sărit din camion, cu carabina la piept și a spus fără să arunce vreo privire spre rănit:

— Plecăm. Urcă! Ducem camionul în pădure.

— Mai rămân o clipă aici, zise Janek.

— De ce?

— E... e...

---

⁶¹ Ce se întâmplă? (germ.).

Voia să spună: e prietenul meu. Dar a zis:

— Îl cunosc.

Chipul bătrânului a devenit și mai alb, iar buzele au prins să-i tremure.

— Cum poștești, spuse Czerw.

Se sui pe locul șoferului și porni motorul.

— Nu zăbovi prea mult!

— N-o să zăbovesc.

Camionul lăsa în urmă un iz de benzină.

— Fotografia, ceru Augustus. E în manta...

Janek îi descheie haina și îi scotoci prin buzunare. Găsi poza imediat. Tânărul în uniformă hitleristă îl privea cu asprime.

— Dă-mi-o!

Puse poza în mâna rănitului. Augustus o contemplă cu un zâmbet șăgalnic.

— O să fie mândru de mine. Sau o să ridice din umeri și o să spună: nu și-a făcut decât datoria! Nimic altceva. *Sieg heil!*⁶²

Fotografia căzu în zăpadă.

— Nu mă lăsa în drum. Dacă mă găsește vreun țăran... Mă ia la ciomege până mă termină.

Janek îl târî pe rănit în hățișuri, îl propti de trunchiul unui stejar.

— Jucăriile mele... o să le duc lipsa.

Janek se scotoci în buzunar... Chipul rănitului se însenină. Părea că suferă mai puțin. Janek răsuci resortul și apoi îi dădu drumul. Omulețul se însufleți, surâse...

— *Ach, mein lieber Augustin, alles ist weg, weg, weg...*⁶³

Omulețul luă o priză de tutun.

— *Ach, mein lieber Augustin, alles ist weg!*

---

⁶² Trăiască! (germ.).

⁶³ „Ah, dragul meu Augustin, totul s-a dus de răpă...” (germ.).

Omulețul strănută și își legănă îndelung capul, plin de mulțumire.

— Mulțumesc.

Janek îi puse jucăria în mână. Orele treceau. Noaptea era tăcută, vântul nu deștepta nici un foșnet în pădurea lipsită de frunze. Doar bătrânul gemea stins, întins în zăpadă... Când a încetat să mai ofteze, Janek a așezat trupul în drum, la vedere, și s-a întors în pădure.

24

Trei zile după atacarea camionului, Czerw a fost vizitat de *pan* Jozef Konieczny. Cârciumarul a sosit într-o sanie, însoțit de patru țărani. În ciuda veșmintelor arătoase de duminică și a cailor bine țeșălați, țăranii păreau foarte amărâți.

— *Chlopcy*⁶⁴, a zbierat *pan* Jozef sărind din sanie. V-ați pierdut mințile?

Partizanii așteptau curioși. Nu prea aveau prilejuri de distracție prin pădure.

— Au pretins în Piaski un bir de o sută de mii de zloți! O jumătate de milion ce trebuie plătită de către cinci sate din ținut: Piaski, Wieliczki, Podowodzie, Kliny, Lubawki! *Chlopcy*, uitați-vă la noi...

Adună toate privirile spre pieptul său, cu un gest.

---

⁶⁴ Băieți! (N. a.).

— Arătăm noi ca niște oameni care au o sută de mii de zloți de zvârlit pe fereastră? Puneți-vă mintea la lucru, *chlopcy*. Voi nu riscați nimic: ați dat o lovitură, ați pus mâna pe camion și v-ați ascuns în inima codrului. Noi însă am rămas acolo. Iar spinările noastre așteaptă să fie altoite. Fie-vă milă de femeile noastre, de copiii noștri... de fapt, de orfanii noștri!

În ceata de partizani s-a auzit un bodogănit ciudat: Krylenko începea să-și piardă răbdarea.

— Oricine are dreptul să-și pună viața în primejdie: noi, cu toții, ne-o punem în pericol de dragul libertății. Nimeni însă n-are dreptul să plătească cu viața altora. Nu e o faptă creștinească. Nu, nu e deloc creștinească. Știți ce-au anunțat nemții în sat?

— Hmm... făcu Czerw. Bănuiesc...

— La următorul jaf la drumul mare, o să spânzure cinci cetățeni! O să-i spânzure, *chlopcy*! Ștreangul, pe loc, fără să stea pe gânduri.

— Hmm... făcu Czerw, clipind din ochi. Dacă scormonim oleacă prin ținutul ăsta, o să găsim cinci cetățeni care merită ștreangul!

— Poftim? se indignă *pan* Jozef. Nu ți-ai ales bine momentul să faci glume, Czerw. *Chlopcy*, fac apel la creștinii din voi! Lăsați-i pe nemți în plata Domnului. Încă n-a sosit clipa să loviți! Când o să sosească, eu să fiu cel dintâi!

— De bună seamă! spuse Czerw cu convingere.

— Deocamdată însă, *chlopcy*, dați-vă la fund! Ascundeți-vă! Băgați-vă sub pământ! Tăcere, nu mișcați, nu oftați. Încrămeniți... Stați la pândă! Sunt om în vârstă și, când vine vorba de cotropitori, am o experiență strașnică: credeți-mă, număr printre strămoașele mele mai multe bunicuțe siluite decât oricare dintre cei prezenți! Cum v-am spus: nici o mișcare, nu ziceți nici păs! Faceți pe morții,

Încremenii! Lăsați-ne să ne salvăm copiii, să ne păzim căminele, satele... Odată și-odată se va ivi cineva care să dea de pământ cu nemții ăștia. Și-n ziua aia vor vedea de ce sunt eu în stare!

Încheie brusc:

— Am adus merinde... Din toată inima, din toată inima!

Se urcă la loc în sanie. Calul înainta cu greu prin zăpadă. Țăranii tăceau. Când au ajuns la Kommandantur, *pan* Jozef sări jos din sanie, își potrive *czub*-ul pe frunte, își scuipă în palme și-și netezi vârfurile mustăților, apoi intră. A fost întâmpinat de *pan* Romuald. *Pan* Romuald avea un aer misterios și întărit.

— Așadar?

— Sst! susură Romuald, cu degetul la buze. Trag nădejde serioasă pentru diseară, *panie* Jozefie!

— Chiar așa? Chiar așa?

— Nici grăunte de îndoială. Vântul e prielnic, vântul e prielnic! Lăzile cu ouă pe care ni le-ați trimis săptămâna trecută au lăsat o impresie excelentă!

— Sigur?

— Puteți să vă bizuiți pe mine, *panie* Jozefie! Sunt ager, am fler! Nici o îndoială, vă suntem foarte favorabili!

— Dragul meu prieten, nespus de dragul meu prieten! zise *pan* Jozef.

Cei doi își strânseseră îndelung mâinile, privindu-se în ochi.

— N-am pierdut nici o ocazie să strecor o vorbă bună pentru dumneata! Îl asigură *pan* Romuald. O vorbă bună din când în când... Doar atât cât se cuvine: nu ne place să fim bătuți la cap!!

— O să vă trimit brânză! zise *pan* Jozef emoționat. Ori poate vă pică mai bine niște slănină?

— Slănină, slănină! zise *pan* Romuald. Pe de altă parte, în vremurile astea, niște brânză...

— O să vă trimit și una, și alta, hotărî *pan* Jozef.

A fost introdus în birou. Polițistul german își dichisea unghiile fredonând: *Kleine, entzückende Frau*.⁶⁵

— Ce bine dispuși suntem! șuieră *pan* Romuald.

Neamțul își ridică privirea.

— *Ach!* Prietenul meu, Herr Jozef! zise el blajin. Romuald m-a pus la curent cu invitația ta. Foarte amabil, foarte amabil. Bună colaborare, Herr Jozef. Mereu preocupat să îmbunătățești relațiile între autorități și populație, ha! ha! ha! O să mă străduiesc din răspuțeri... O să vin să cinez la tine diseară!

După ce *pan* Jozef a ieșit, polițistul a făcut cu ochiul și a plescăit din limbă, iar *pan* Romuald a fost zguduit de un râs ascuțit, care l-a năpădit de mai multe ori în cursul acelei zile: închidea ochii, își arăta colții și scutura din cap, într-o explozie de veselie... În acea seară, *pan* Jozef l-a primit pe oaspete după toate rânduilele ospitalității țărănești. Polițistul a mâncat pateu de iepure, pe care *pani* Frania îl pregătise cu mânuțele ei frumoase, șuncă crudă, pasăre, brânză; a băut vodcă din greu. A luat apoi ceaiul, însoțit de o minunată prăjitură cu mac. Sufrageria era slab luminată de două lumânări așezate pe masă: satul nu avea curent electric și, cu toate că încă mai păstra o cantitate mare de petrol în fundul pivniței, *pan* Jozef era mult prea prudent ca să se dea de gol. Așezat la marginea mesei, *pan* Romuald înfuleca și traducea cu gura plină.

— Și *pani* Frania? întrebă la un moment dat polițistul.

Cârciumarul își luă un aer necăjit.

— Nevastă-mea a făcut bronșită! a declarat el. l-am pus ventuze!

Polițistul își bea ceaiul cu înghițituri mici.

— Ai copii? întrebă.

— N-n-nu! zise *pan* Jozef, stânjenit.

---

⁶⁵ Femeie micuță, încântătoare (germ.).

— *So*⁶⁶, spuse polițistul, *so...*

Își aprinse un trabuc și-și privi gazda binevoitor, mijindu-și ușor ochii.

— O să văd ce pot face pentru tine, spuse el dând fumul afară.

Pan Jozef își închipui că era vorba despre problema transportului de grâu, pe care o ridicase cu iscusință în timpul mesei – o afacere excelentă! –, așa că mulțumi.

— Cu plăcere, spuse serios polițaiul.

Pan Romuald pufni în ștergar. Polițistul își mai turnă un rând de vodcă.

— Nu mai sunt așa de tânăr! a explicat el. Nu există nimic care să-ți înfierbânte așa sângele!

Rânji. *Pan* Romuald a fost cât pe ce să se sufoce, iar *pan* Jozef, care nu bănuia nimic, rânji și el o dată sau de două ori, din politețe. Polițistul își goli paharul, mușcă din trabuc și se ridică greoi.

— Vreau să-i prezint omagiile mele lui *pani* Frania! rosti el.

Cârciumarul păli. Deschise gura, dar nu spuse nimic și rămase așa, cu gura căscată.

— Să mergem, zise polițistul.

Luă o lumânare de pe masă.

— Arată-mi drumul.

Pan Jozef se ridică. Rămăsese cu gura căscată, ca un pește pe uscat. La baza scărilor, izbuti să lege câteva vorbe.

— Soția m... mea e la pat! bâigui el cu voce răgușită.

Polițistul îl împinse înainte.

— Mergi!

Cârciumarul se mai opri o dată în fața dormitorului. Îi tremurau genunchii. Îi aruncă polițistului o privire de câine plouat.

---

⁶⁶ Așa (germ.).

— Deschide ușa!

Pan Jozef îi dădu ascultare. Auziră un strigăt în întuneric... Polițistul intră, ridică lumânarea... *Pani* Frania, trezită brusc, îi privea cu ochii ei mari și albaștri, plini de groază. Pletele blonde îi cădeau în două șuvițe peste piept... Își trase pătura până la bărbie. Polițistul îl privi scârbit pe *pan* Jozef.

— N-ai copii! scrâșni el. *Mein Gott!*⁶⁷ Să n-ai copii cu o femeie ca asta!

Își scui pă trabucul și-l strivi sub cizmă. Apoi se întoarse spre *pan* Jozef și întinse brațul...

— Ține lumânarea! porunci el.

A doua zi dimineața, birjarul lui *pan* Jozef s-a supus rugăciunilor lui *pani* Frania și a dus-o la partizani. Cu fața lividă și trupul scuturat de spasme nervoase, i-a povestit totul lui Czerw.

— Lăsați-mă să rămân aici!

Czerw o privea, clipea din ochi și era furios pe ticul lui, pentru că se simțea sincer tulburat.

— Poți sta cu noi câteva zile. Unde sunt părinții tăi?

— La Murawy...

— O să te ducem la ei de îndată ce se vor liniști apele.

În cursul după-amiezii, la partizani, *pan* Jozef și-a făcut o apariție vrednică de milă. Mustața și meșa îi atârnavu jalnic. Avea mutra boțită și chinuită a unui om pe care-l dor cumplit dinții: mai că-ți venea să-i pui o compresă pe falcă. Privea pieziș. A spus cu o voce stinsă:

— Vreau să vorbesc cu soția mea.

— Pleacă de-aici, i-a zis Czerw, pur și simplu.

Pan Jozef a izbucnit atunci în plâns, într-un fel cu totul neașteptat. A plecat, dar s-a întors a doua zi și apoi în a treia. *Pani* Frania nu se mai afla în pădure: Czerw o dusesse la părinții ei, la Murawy. Preț de vreo două săptămâni, *pan*

---

⁶⁷ Dumnezeu! (germ.).

Jozef a revenit zi de zi. De fiecare dată, cerea să-și vadă nevasta, asculta cu aer mâhnit ocările și pleca, fără să fi îndrăznit să privească pe cineva în ochi. Apoi, într-o bună zi, o glumă cam îndoielnică a lui Krylenko a împins povestea către un deznodământ neașteptat. *Pan* Jozef descinsese în pădure și, potrivit unui obicei de-acum statornicit, a cerut să-și vadă nevasta. Krylenko l-a privit lung, a scuipat și i-a zis:

— Felicitări, hangiu! Am o veste bună pentru tine. O să devii tată!

Partizanii prezenți la întâlnire și care mai văzuseră, de bine, de rău, oameni suferind și trăgând să moară ceasuri în șir au căzut de acord că „niciodată nu mai întâlniseră un om care să facă o asemenea față”. *Pan* Jozef n-a scos o vorbă. Doar chipul i s-a scofâlcit, sângele i-a pierit din obraji, iar ochii i s-au umplut de suferință omenească. „Ai fi zis că e om” a afirmat mai târziu Krylenko, de altfel destul de rușinat de urmările glumei sale. Fiindcă *pan* Jozef le-a întors spatele și a luat-o din loc. Dar n-a ajuns departe. A mers doar până la primul copac nițel mai izolat, oleacă mai singuratic, și acolo și-a scos bretelele și s-a spânzurat de-a dreptul de o cracă mai zdravănă. Partizanii au considerat că gestul avusese o oarecare măreție și că, la urma urmei, inima lui *pan* Jozef nu era alcătuită doar din slană, așa cum bănuiseră, ceea ce l-a făcut să-și capete o groapă în pământ și, deasupra, o cruce de lemn bine înfiptă, așa cum se cuvine pentru un creștin.

Camionul pe care-l capturasera le-a purtat ghinion. Czerw hotărâse să-l pună la adăpost până-n primăvară, într-un joagăr părăsit, în apropiere de Wierki. Krylenko se împotrivise cu strășnicie acestui plan.

— Camionul ăsta nu ne slujește la nimic! susținea el. Am hotărât să-i dau foc... are benzină exact cât să punem de-o vâlvătaie!

Îl privea pe Czerw cu un aer sfidător. Cu toate astea, Czerw s-a cățarat într-o dimineață în camion și s-a așezat la volan.

— Cine comandă aici? se oțărî Krylenko. Am spus să-i dați foc!

— Nimeni, zise Czerw, nimeni nu comandă aici.

Porni motorul.

— Pentru Dumnezeu! ripostă Krylenko. Am spus...

Camionul porni: ucraineanul a avut răgaz doar cât să sară pe scara cabinei. Camionul înainta încet prin zăpada afânată, printre pini. Era urmat de ciori, care croncăneau: sperau, fără îndoială, că monstrul avea să lase îndărătul lui belșug de bălegar. Krylenko era vădit supărat. Czerw îl privi și făcu cu ochiul.

— Îți râzi de mine? zbieră bătrânul.

— Nici vorbă, îi răspunse Czerw cu sinceritate. Știi bine că-i o tresărire nervoasă... un tic!

Ciorile croncăneau: erau, cu siguranță, dezamăgite. Străbătură o pădure de brazi, cu ciucuri albi de omăt. Deodată, un foc de armă. Parbrizul se făcu țandări.

— Am fost dați de gol! urlă Krylenko.

Camionul se răsuci și se propti de-un copac.

— Czerw!

Czerw era prăbușit pe volan.

— Czerw!

Krylenko îl ridică, îl zgâlțâi. Czerw strângea din dinți. Era încă în viață. Se strădui să vorbească.

— A... a... icni el.

Din gură începu să-i şiroiască sânge. Faţa îi deveni pământie. Deodată, se ridică, zâmbi şi făcu cu ochiul.

— Czerw, pentru Dumnezeu! Te prefaci, ai? Mă iei peste picior, ai? Eşti bine? Spune, Czerw!

— N... nu! horcăi Czerw. Ți-am zi... zis, e o chestie nervoasă!

Se prăbuși cu totul peste volan. Krylenko îl ridică de cap: avea un ochi larg deschis, iar pe celălalt închis.

— Czerw!

Czerw era însă mort. Primise un glonț chiar în piept. Krylenko țâșni din camion.

— Hei! țipă el. Ce-așteptați?

Scoase pieptul înainte, cu un gest dramatic.

— Trageți, trageți odată!

Cei trei bărbați strânși în jurul camionului îl priveau cu stupoare. Krylenko îi recunoscă pe dată: erau niște partizani dintr-o pădure vecină, trei rătăciți. Ascultară sudalmele ucraineanului, rușinați.

— Am zărit camionul din depărtare, cu semne nemțești pe el... De unde era să știm... Abia de-am avut timp să ochim și să tragem... *Tffou, kurwa go mac.*⁶⁸

Nu se putea ști cui îi era hărăzită înjurătura: lui Czerw, camionului, ghinionului sau lumii în general.

— De unde era să știm... Ceasul rău... *Kurwa go mac...*

Nu găseau nimic mai bun de spus. Rămaseră așa o vreme, scuipând, ocărând în surdină și clătinând din cap cu un aer vinovat.

— Ajutați-mă să împing camionul! le ceru Krylenko, prea amărât ca să mai reacționeze.

L-au ajutat. Au așezat trupul lui Czerw înăuntru.

— Ia uite, băgă de seamă unul dintre ei, ai zice că face cu ochiul...

---

⁶⁸ Ptiu... Băga-l-aș în mă-sa! (N. a.).

Krylenko zise trist:

— E-o chestie nervoasă...

Porni camionul. Cei trei bărbați îl priviră cum se îndepărtează.

— Fără supărare, nu? îi strigară ei.

Krylenko sudui printre dinți. Niște lacrimi grele i se scurgeau pe mustață. Din când în când, privea trupul prietenului său și începea să bocească, lăsându-se pradă tristeții ca un copil.

26

Vreme de câteva zile, Janek s-a întrebat dacă să-i dea vestea cea proastă bătrânului cizmar din Wilno. Până la urmă, Krylenko a luat hotărârea.

— Du-te, i-a zis el la un moment dat, scurt, fără să-l lămurească unde trebuia să meargă și de ce.

Dar Janek a priceput. Și-a luat câțiva cartofi de drum sub palton și a plecat. A ajuns la Wilno în timpul unei adevărate furtuni de zăpadă: fulgii albi i se lipeau de pleoape, vântul îi tăia respirația. A coborât până la prăvălie, a împins ușa... Bătrânul cizmar lucra, ca întotdeauna. Și-a ridicat fruntea, i-a aruncat lui Janek o privire rapidă...

— Au pus mâna pe el? a întrebat el deodată, cu voce dogită.

— Fiul dumneavoastră e... A murit.

— E mai bine așa, spuse bătrânul.

Apoi a apucat acul.

— Mă așteptam. Mă așteptam zi de zi, noapte de noapte. N-avea cum se isprăvi altfel. De fiecare dată când veneai... În lumea asta, n-avea cum se isprăvi altfel. Nimic nu se poate isprăvi altfel. De-aia ne aflăm aici: ca să suferim.

Își plecă fruntea, se puse din nou pe lucru. Janek mai așteptă o clipă, cu cascheta în mână. Dar bătrânul nu i-a mai vorbit. Continua să se chinuie cu un pantof scâlciat, cu capul plecat... Apoi Janek a ieșit. Era însă prea tare vântoasa, prea multă zăpadă pe stradă: s-a hotărât să mai aștepte puțin până să se întoarcă în pădure. A intrat sub o poartă, s-a lăsat pe vine și a început să mănânce cartofii reci, scoțându-i pe rând de sub palton. Îi mânca cu tot cu coajă și regreta amarnic că nu-și luase și niște sare. Dintr-odată, s-a simțit privit. A continuat să mănânce fără să se întoarcă – putea fi un ofițer neamț – și a încercat, trăgând cu ochiul și fără să-și miște capul, să privească în jurul lui. A văzut un puștan de vreo doisprezece ani, îmbrăcat într-un sac: sacul avea o gaură pentru cap și două pentru brațe. În loc de încălțări, își înfășurase picioarele în cârpe: erau dizgrațioase și păreau de dimensiuni diferite. Pe cap purta o caschetă în stare destul de bună, dar care-i era prea mare. Purta cascheta cu cozorocul spre spate, ca să-și ferească de zăpadă ceafa. Puștiul nu se uita la Janek. Aparent, Janek nici măcar nu exista pentru el. Se zgâia la cartofi. Nu-i scăpa din ochi. Îl fascinau. De cum scotea Janek un cartof de sub palton, privirea băiatului scânteia, urmărea drumul legumei către gură și, de fiecare dată când Janek mușca, privirea lui exprima o neliniște profundă: această neliniște se preschimba în disperare atunci Janek ajungea la ultima înghițitură. Se zbugiuma nervos, își înghițea saliva și cântărea din priviri paltonul lui Janek. Mai erau cartofi acolo, au ba? În mod vădit, asta era

întrebarea. Janek, nepăsător, continua să se desfete. Copilandrul, cu privirea lipită de cartofi, rămânea nemișcat acolo. Doar uneori mai ofta, înghițind în sec. Apoi, deodată, l-a privit pe Janek. Părea că, pentru întâia oară, ia în seamă latura umană a problemei. Rămase o clipă pe gânduri, apoi își scoase cascheta uriașă, o cercetă, scuipe admirativ și zise:

— O caschetă a-ntâia, să-mi bag picioarele... Nouă-nouă.

Janek continua să muște din cartofi, fără să întoarcă în vreun fel capul.

— Am șterpelit-o de la un trecător. Asta da caschetă!

Îl văzu pe Janek scotocind sub palton. Îl pândi neliniștit – poate nu mai rămăseseră cartofi? –, constată ușurat cum își face apariția un alt cartof și spuse degrabă:

— Aș vinde-o pentru doisprezece cartofi. Nu mai puțin!

Janek nu răspunse.

— Șase! i-a propus îngrijorat copilandrul.

Și, văzând că oferta lui n-are pic de succes, buzele i-au prins să tremure, iar fața să i se zgârcească. Cât pe-aci să dea în plâns.

— Nu boci! îi zise Janek. Nu se cade să plângi niciodată. Pe vremuri, se putea. Acum, nu.

Îi aruncă un cartof puștiului, care-l înfulecă într-o clipită. Apoi îi mai zvârli unul.

— Ar fi trebuit să pui mâna pe un cuțit și să te năpustești la mine, spuse Janek. Așa trebuie procedat acum. Puteai să te alegi cu toți cartofii.

— N-am cuțit, zise puștiul.

— Oricum nu m-ai fi dovedit, îl asigură Janek, disprețuitor. Am simțit imediat că ești acolo. Miros oamenii una-două. În pădure, te deprinzi cu asta...

Celălalt era ocupat cu cartoful. Înainte să-l mănânce, îl sugea, îl lingea și-l ronțaia. Încerca să tragă cât mai mult

de el. Îl curăța cu unghiile și, după ce isprăvea miezul, devora cojile.

— Ești din pădure?

Janek nu spuse nimic. Atunci, băiețandru' căută ceva cu care să-l impresioneze. Zise, frecând într-o doară caldarâmul cu piciorul:

— Tata era învățător.

— Tata era medic, spuse Janek.

— Tata, continuă puștiul, a omorât un neamț.

Apoi afirmă cu mândrie:

— L-au spânzurat!

Așteptă cu încredere efectul declarației.

— Scorneală! zise Janek domol. Numai bună să capeți de pomană în ușa bisericii de la cucoane... Cu mine nu ține!

Puștiul se jură solemn:

— *Jak Boga kocham*.⁶⁹ L-au spânzurat. L-au spânzurat în față la Teatrul cel Mare și l-au lăsat acolo două zile. O groază de lume poate să-ți întărească ce-am zis. N-ai decât să-ntrebi. Mi-am dus toți prietenii să-l vadă. Mama a înnebunit, au internat-o. Taică-tău n-a fost spânzurat, nu-i așa?

Îl imploră grabnic, încercând să exploateze ceea ce credea că e un succes hotărâtor:

— Mai dă-mi un cartof!

— Tata, zise Janek trufaș, a ucis sute de nemți. Dar n-a fost atât de nerod încât să se lase prins...

Ridică din umeri.

— Dacă ar fi să te spânzure de fiecare dată când omori un neamț...

Puștiul îl privi cu stimă.

— Unde e tatăl tău?

— Se luptă cu nemții.

---

⁶⁹ Pe cuvântul meu (pol.).

- Unde anume?
- La Stalingrad.
- Pe bune?
- Da.
- E ofițer?
- General!

De îndată, se simți rușinat de minciuna pe care o turnase. Unde era acum tatăl lui? Cum de putea vorbi cu atâta ușurință despre el? Stânjenit, scoase ultimii cartofi și îi aruncă puștiului. Acesta îi prinse din zbor și-i vârî în buzunar.

— Să fie pentru nevastă-mea, explică el.

— Ai nevastă?

— Da, trudește pentru mine. Suntem mai mulți pe capul ei: Maniek Zagorski, Josiek Meka și, desigur, Zbych Kurzawa... Dar mă preferă pe mine.

Apoi spuse, fălindu-se:

— E o fată de treabă. Soldații nemți îi dau conserve. Le-aduce pe toate acasă. Uneori îi dau și bani: îi aduce și pe-ăia..

Apoi trase un scuipat.

— N-o ducem rău. Nu ne plângem. Doar tutunul ne cam lipsește.

— Sunteți mulți?

— O! sunt mai multe bande. Eu fac treabă cu alde Zbych Kurzawa. E un *byczy facet* - un tip nemaipomenit! Toată lumea ascultă de el și are ușa deschisă la toate fetele. Bașca viteaz: ieri a adus trei saci cu merinde. A atacat singur trei cumetre într-o juma' de ceas. E aproape la fel de mare ca tine. Și-i plac glumele, îi place să se dea în bărci. Cândva, a găsit nu știu pe unde un mucos de evreu, un *Wunderkind*⁷⁰, știi tu, unul de cântă la vioară. Părinții lui au fost împușcați sau deportați, ceva de genul

---

⁷⁰ Copil-minune (N. a.).

ăsta. Zbych l-a adus la noi și, când îi vine cheful, îl pune să cânte la vioară, iar noi dansăm. Mie nu-mi place de mucosul ăsta, e un *parchaty zyd*⁷¹...

Trase un scuipat.

— Nu-mi plac jidanii. Îl ținem doar ca să cânte la vioară pe străzi, când mergem la cerșit. Ca să nu mai zic că Zbych e și tare haios. Deunăzi, când era cu fundu-n sus și i se părea că dușumeaua e jechoasă, știi ce-a făcut?

— Nu.

— L-a luat pe Wunderkind de pielea cefei și l-a pus să lingă pe jos dintr-un capăt în altul. Trebuie să fii Zbych ca să-ți treacă așa ceva prin minte.

— Da, zise Janek, trebuie să fii Zbych!

— Îl cheamă Moniek și nu știu mai cum, dar toată lumea îi zice Wunderkind. „Hei, Wunderkind, du-te după lemne! Cântă la vioară! Dansează, cântă, mergi de-a bușilea.” Face tot ce-i zici. Să mori de răs, nu alta!

— Da, să mori de răs, zise Janek printre dinți. Pot să-l văd?

— Poți, răspunse puștiul, dacă mai ai niște cartofi...

— Nu mai am la mine. Aș putea însă să mai aduc un sac, altă dată...

Băiatul a rămas cu gura căscată. I s-a pus un nod în gât. A îngăimat:

— Un sac?

— Poate, dacă batem palma.

— Hai, zise puștiul.

Porniră.

— Toată lumea îmi zice Pestka, declară mucea în timp ce mergeau. Pe tine cum te cheamă?

— Jan Twardowski.

Au coborât pe strada Pohulanka, până la Zawalna, au cotit-o la dreapta.

---

⁷¹ Evreu nenorocit (pol.).

— Aici e.

Clădirea fusese probabil sediul unei uzine. Zidurile era negre și în parte năruite: doar hornul rămăsese în picioare, intact, în mijlocul curții.

— Nimeni nu intră aici niciodată, zise Pestka, pentru că e primejdios. Pot să se prăbușească zidurile, se pare. Dar nouă puțin ne pasă.

Îi arată drumul lui Janek. Coborâra pe o scară în ruină și plină de gunoaie, până în beci. Era întuneric, te izbeai de pietre dărâmate, locul duhnea a hoit și a fecale. Auziră o vioară și o voce tremurătoare, care cânta, cu puternic accent evreiesc:

*Siedziala na debie
i dlubala se w zebie,
a ludziska glupie myśleli,
ze w dupie!*⁷²

Vioara amuți și îndată se auziră niște voci cerând:

— Din nou! Din nou! *Tytyna!*⁷³

— *Tytyna!* solicitară alte voci, dintre care multe, ascuțite, de fete.

Vioara o luă de la capăt și vocea de copil îngână:

*Tytyna byla chora
I poszla do doktora,
A doktor jej powiedzial*

---

⁷² Cântec de stradă din Polonia, pe melodia franceză „C'est mon homme”, al cărui singur înțeles e profund bătărănesc. (N. a.) [Traducerea literală este: „Ea stătea-n copac / și se scobea în dinți / iar proștii credeau / că se scobea în cur.”].

⁷³ Nume propriu feminin (Titina) și titlu al cântecului.

*Ze na niej chłopiec siedział!*⁷⁴

— Zbych Kurzawa e binedispus, spuse Pestka temător.

Mai bine de jumătate din pivniță era plină de pietre: în acel loc se prăbușise tavanul. În partea cealaltă, era un foc și o ceată de puști și de fetițe, șezând pe saci, lăzi și saltele putrede. Băiatul cel mare nu părea să aibă mai mult de cincisprezece ani.

— Zbych Kurzawa, spuse Pestka, cu un aer de mare respect.

O mutră de tuberculos, sub o claie de păr blond, cu nările uimitor de dilatate, de parcă fi dus mereu lipsă de aer. Un piept scobit și niște umeri înguști. Gura îi era încleștată și ochii mijiți răutăcios.

— Din nou, Wunderkind! Din nou! *Tytyna!*

În mijlocul grupului, stătea în picioare un băiat de vreo doisprezece ani. Era urât: părul roșcat, ondulat, gura și nasul lătărețe, pleoapele roșii și fără gene. Strângea în mână o vioară. Gura i-a tremurat și a prins să cânte, însoțindu-se de vioară:

*Lezala pod kaktusem,
Jebala sie z hindusem...*⁷⁵

— Ce știi să faci, Wunderkind? strigă una dintre fetițe.

— Cânt din gură, cânt la vioară, dansez și mă dau mare! răspunse rapid băiatul.

Apoi a continuat să cânte:

Lezala pod cyprysem,

---

⁷⁴ „Tytyna era bolnavă / Și s-a dus la doctor / Iar doctorul i-a spus / Că a călărit-o un băiat.”

⁷⁵ „Stătea sub un cactus / Și și-o trăgea c-un hindus...”

Pestka a înaintat și l-a prezentat pe Janek. Zbych Kurzawa i-a aruncat o privire îngrijorată: era limpede că îi detesta și se temea de băieții mai vâjnoși ca el. Pestka îi vorbi la ureche.

— Ce vrei în schimb pentru cartofi? întrebă Zbych.

— Vorbim mai încolo.

— Pe mine mă doare-n cot, zise Zbych. Am crăpelniță cât îmi trebuie. Pentru ceilalți.

Se întoarse către Wunderkind:

— Închide pliscul și du-te să încâlzești niște apă!

Băiatul dispăru imediat îndărătul mormanului de pietre.

— Pot să vorbesc cu el? întrebă Janek.

Zbych Kurzawa îl privi fix.

— De-aia ai venit, nu?

— Da.

— Atunci, du-te! Pagubă-n ciuperci!

Janek l-a găsit pe băiat aplecat asupra unui foc de vreascuri. Pusese apă la fiert și plângea în tăcere.

— Cum te cheamă?

Băiatul a tresărit și a întors spre Janek o față îngrozită.

— Wunderkind, Wunderkind, a repetat el rapid, ca un automat. Cânt din gură, cânt la vioară, dansez și mă dau mare! Nu mă bateți!

— N-o să te bat! Nimeni n-o să te mai bată, dacă știi să cânți la vioară...

Wunderkind îi aruncă o privire șovăitoare. Vioara îi stătea sprijinită de un perete. Janek întinse mâna...

— N-o atinge! urlă copilul. Zbych Kurzawa o să-ți rupă botul dacă pui mâna.

— N-am de gând s-o ating. Și nici nu mi-e frică de Zbych Kurzawa.

---

⁷⁶ „Stătea sub un chiparos / Și și-o trăgea c-un tigru...”

— Nu-i adevărat. Toată lumea se teme de el.

— Știi să cânti la vioară, da sau ba?

Băiatul îl privi cu atenție.

— Îți place muzica?

— Mult.

— Atunci n-o să mă bați. Nu poți să iubești muzica și să mă bați... N-o să spui nimănui?

— Nimănui.

— Atunci, ascultă...

Apucă vioara... În picioare, în mijlocul beciului duhnitor, îmbrăcat în zdrențe murdare, micuțul evreu cu părinții uciși în ghetou mântuia lumea și oamenii, îl izbăvea pe Dumnezeu. Cânta.

Fața nu-i mai era pocită, trupul stângaci nu-i mai era caraghios și, în mânuța lui, arcușul se preschimbase într-o baghetă vrăjită. Cu capul zvârlit pe spate, ca învingătorii, cu buzele deschise într-un zâmbet triumfător, cânta... Lumea ieșise din haos. Căpătase o formă armonioasă și pură. La început, a murit ura, iar după primele acorduri au fugit foamea, disprețul și urâtenia, aidoma unor larve sumbre pe care lumina le orbește și le ucide. În toate inimile viețuia căldura dragostei, toate mâinile erau întinse, toate piepturile erau fraterne... Din când în când, copilul se oprea și-i arunca lui Janek o privire de izbândă.

— Continuă, șoptea Janek.

Și copilul cânta mai departe... Deodată, lui Janek i s-a făcut frică, l-a cuprins spaima de moarte. Un glonț nemțesc, frigul, foamea, și ar fi putut să dispară înainte să fi sorbit cu inima Graalul uman, creat în vreme de ciumă, în vremea masacrelor și disprețului, cu sudoarea frunții oamenilor și cu prețul lacrimilor lor de sânge, în mare suferință a trupului și a duhului, în deplina mânie sau nepăsare a cerului, prin truda fără seamăn a acestor

furnici umane, care au știut, în câțiva ani de viață căzută, să plămădească frumusețea pentru milenii la rând.

— Și mă bat, zise deodată băiatul, cu voce mârșită... Și mă pun să spăl pe jos cu limba...

— Cum te cheamă? șopti Janek.

— Moniek Stern, zise copilul. Tata spunea că voi deveni un mare muzician... Ca Yasha Heifetz sau Yehudi Menuhin. Dar tata a murit, și ei mă bat.

— Vrei să vii cu mine?

— Unde?

— În pădure. La partizani.

— Aș merge oriunde, numai să scap de-aici. Dar n-o să mă lase să plec. Sunt evreul lor, ciuca bătailor. Fără mine, se vor omorî între ei.

— O să vedem, spuse Janek printre dinți.

— Ce se-ntâmplă, vine apa aia? strigă o voce. Wunderkind, la picior!

Era Zbych Kurzawa. L-a privit pe Janek cu ochii lui mijiiți.

— Ce puneți la cale?

— Am un sac de cartofi, zise Janek.

— Să fie doi saci, spuse Zbych. Am văzut cum te topeai de bucurie, fiule.

— Un sac, sau nimic.

Cei doi băieți se măsurară din priviri... Trocul s-a petrecut a doua zi, în spatele terenului de sport din Antokol. Zbych Kurzawa a sosit la ora convenită, urmat de Pestka. În spate, la ceva distanță, venea micuțul muzician.

— Aici, Wunderkind! țipă Zbych.

Copilul sosi în fugă.

— Uite-l, în bună stare și dotat cu tot cu vioara! Pestka, să cari tu sacul!

Pestka își scoase cascheta, se scărpină la ureche.

— Tot drumul?

— E-vi-dent! șuieră Zbych.

Pestka oftă, își scuipă în palme și zvârli sacul pe umăr.

— Îți place pădurea? Întrebă Janek, mergând în zăpadă, printre cei dintâi pini.

— Nu știu, zise Moniek, temător.

Îi era teamă să lase impresie proastă.

— Să nu-ți fie frică. De-acum nu te mai bate nimeni. Poți să spui ce gândești.

— Nu știu. N-am fost niciodată la țară.

Dar lui Moniek nu i-a plăcut pădurea. Și-a dat repede seama că natura putea fi la fel de crudă ca oamenii. Neamul lui se despărțise de glie de prea multă vreme, iar contactul cu pădurea înghețată a fost prea violent. Chiar din prima noapte, copilul a ajuns cu nervii la pământ, era nefericit și dândâia, trăind doar ca să plângă: Moniek își privea cu groază mâinile amorțite, degetele care refuzau să-l asculte. Își apropia cât putea mâinile de foc, dar nu întotdeauna exista un foc...

— O să-mi pierd degetele! se văita el tot timpul.

Și-atunci își apuca vioara și începea să cânte ca să-și dezmoștească mâinile. Cânta ore în șir, stând în picioare în zăpadă, sub stelele cerului. Când oamenii dormeau, se îndepărta și i se auzea vioara din depărtare, tragică, gemând prelung în pădurea de pini. Janek nu se sătura nicicând ascultându-l. Îl lăsa pe copil să ostenească în zăpadă, nemilos și hulpav ca un hoț grăbit să-și umple buzunarele, înainte să fie prins... Adesea, aducea cenușă caldă sau jeratic, dar n-o făcea din milă: îi era teamă că a doua zi copilul-minune n-avea să mai funcționeze. Primirea pe care partizanii i-au făcut-o lui Moniek a fost lipsită de căldură. Krylenko l-a măsurat pe micuțul evreu din priviri, s-a întors către Janek și l-a lăudat malițios, în idiș:

— *Mazel tov!*⁷⁷

---

⁷⁷ Felicitări! (N. a.).

După care s-a purtat de parcă Moniek n-ar fi existat, avea doar grijă să nu se-mpiedice de el. Când băiatul cânta la vioară, Krylenko își lua un aer absent și-și vâră degetul în nas. Într-o noapte însă, Janek l-a surprins, pitit după un arbore, cum îl asculta cu gura căscată pe micul evreu care interpreta muzică de Mozart. Când s-a văzut dat în vileag, a mormăit:

— M-am trezit ca să mă piș. Ai?

— N-am zis nimic.

Yankel Cukier, în schimb, l-a supus pe Moniek unui interogatoriu sever. Cum se numea? Ce profesie avea taică-său? Care era numele de fată al maică-sii? Cu ce se ocupa bunicu-său? Avea vreo legătură cu veterinarul Stern, din Swieciany? Nu? N-avea nici o legătură cu veterinarul Stern, din Swieciany? Atunci, poate că era rudă cu librarul Stern, din Molodeczno, sau cu cojocarul Stern din Wilno, avea prăvălia pe strada Niemiecka, între cele ale lui Sioma Kapelusznik și Yakov Zylbertkweit? Nu? Nu era rubedenie cu Sternii ăștia? Hmm... Curios. Foarte curios. Și-atunci cu care Sterni era înrudit? Cu cei din Kovno? Din ce în ce mai ciudat. El, Yankel, fusese de mai multe ori la Kovno, înainte de război, și nu cunoscuse nici un Stern acolo. În schimb, cunoscuse un Cyberflat, pe Yacha Cyberflat, farmacist. Îl cunoștea oare Moniek pe farmacistul Yacha Cyberflat, din Kovno? Nu. Cătuși de puțin... Hmm... Și-atunci de ce nemții i-au ucis părinții? Fără motiv? Hmm... Posibil. Mulți oameni sunt omorâți fără motiv în ziua de azi. Dar poate că, la urma urmei, a existat un motiv? Nu se știe niciodată.

— Lasă-l în pace, a spus Machorka scârbit.

S-a apropiat de Moniek și l-a întrebat:

— Crezi în Dumnezeu?

Moniek n-a spus nimic și și-a luat vioara. A cântat multă vreme cu ochii închiși și, atunci când a isprăvit, Machorka a spus:

— Ești un țânc de treabă.

Moniek n-a rămas însă mult timp în pădure. Degeaba își învelea mâinile în cârpe, degeaba le întindea către cea mai plăpândă flacăra cerșind căldură, degetele îi mureau rapid. Sunetele pe care le scotea din vioară nu mai erau atât de pure și, adesea, câte un acord se termina într-un scârțâit neclar. Și-atunci plângea, cu vioara pe genunchi, iar fața lui, schimonosită de amărăciune, se făcea și mai urâtă.

— Îmi pierd degetele, se văita el, îmi pierd degetele...

În preajma Crăciunului, s-a căptușit cu o răceală. A stat multă vreme la pat în bârlogul partizanilor, ghemuit, ca un animăluț necăjit și prins de tremurături. Aiura, îngăimând în idiș vorbe ciudate pe care doar Yankel reușea să le priceapă. I le traducea, cu ton grav, lui Janek:

— Își cheamă părinții.

Sau:

— Se roagă.

Într-o noapte, când partizanii dormeau de mult, băiatul și-a revenit în fire. A bâiguit câteva cuvinte și Yankel s-a sculat.

— Își vrea vioara.

Copilul înșfăcă instrumentul. Ridică arcușul, dar era lipsit de vlagă. Atunci apucă vioara, o strânse la piept, o lipi de obraz... Buzele îi atinseră corzile tăcute. A murit așa, cu vioara în brațe.

În decembrie, în pădure s-a răspândit vestea că urma să aibă loc în noaptea de Crăciun o întâlnire a tuturor armatelor „verzi” din regiunea Wilejka. Machorka mergea din ascunzătoare în ascunzătoare, cu o hartă în mână, apăsând cu degetul lui enorm pe locul reuniunii, însemnat

cu o cruce, și s-a făcut auzit zvonul potrivit căruia Partizantul Nadejda urma să fie prezent acolo și că avea să le vorbească celor care-i urmau ordinele de atâta vreme, cu atât curaj și atâta devoțiune.

Au ieșit de prin vizuine și au lunecat ca niște umbre prin pădurea tăcută, acoperită de nea. Frigul era tăios și uscat, aerul încremenit; vântul, care chiar în ajun bătuse dinspre răsărit, își secătuisese suflul, precum atâți alți cotropitori, prin marile întinderi înzăpezite; nici un tremur nu mai urnea brațele albe ale brazilor; lui Janek i se părea că stelele căzuseră de pe boltă, că-i zăceau la picioare în fiecare strop de gheață și că n-avea decât să se aplece ca să le culeagă.

Din miazănoapte a sosit partizantul Olesia, un tânăr învățător care număra pe răboj douăzeci de dușmani uciși cu propriile mâini: nu avea seamăn în arta de a ucide o santinelă fără ca vreun singur strigăt să se audă; și taica Burak, fostul preot al garnizoanei poloneze din marea Baltică, ai cărei soldați încă mai luptau la cincisprezece zile după ce ultimul tun polonez amuțise pe restul frontului. Era un bărbat îndesat, greoi, cu pumni de oțel și privire aspră și tăioasă; putea arunca o grenadă la cincizeci de metri depărtare și s-o făcă să nimerească înăuntrul unei pălării.

De la răsărit a venit Kublaj, Premiul Nobel pentru Chimie, cunoscut în lumea întreagă pentru cercetările lui; era însărcinat să otrăvească apa pe care o bea cotropitorul, alimentele pe care le mânca și chiar aerul pe care-l respira; el era cel care pusese în hornurile Statului Major al Gestapoului din Wilno tabletele de cianură ale căror miasme îl ucisuseră pe șeful instituției, călăul polonezilor, Hans Selda, și pe doisprezece din oamenii săi.

Dinspre apus a venit campionul la lupte Puciata, urât pe vremuri de public din pricina șiretlicurilor sale din ring,

rival al celebrilor luptători polonezi Sztekker și Pinecki; fusese multă vreme celebru pentru înclinația spre lovituri interzise, prize mișelești, pentru repertoriul său de șmecherii nepermise, iar acum se afla într-un ring cu totul diferit unde, deși nu se mai punea problema să joace teatru, se întrecea pe sine în același rol.

Din miazăzi a sosit detașamentul lui Czerw, comandat acum de Krylenko, și detașamentele lui Dobranski și Michajko. Mai erau mulți alți șefi ai partizanilor cu oamenii lor, tineri și bătrâni, deja faimoși sau încă prea puțin cunoscuți, și care se întâlneau pentru prima dată.

Unii veniseră pe schiuri, alții încălțați cu rachete; în fine, unii merseseră anevoie prin zăpadă, afundându-se uneori până la genunchi. Veneau din toate colțurile pădurii Wilejka și, în jurul lor, brazii își deschideau ramurile înzăpezite, pe care scânteiau stelele, și, în noaptea aceea tăcută de Crăciun, lui Janek i se părea uneori că întreaga pădure avea dintr-odată să înceapă să meargă către o ieszle îndepărtată, cu brațele povârnite de daruri.

Când au ajuns aproape de locul întâlnirii, în noapte s-a ivit un licăr difuz și ciudat. Preț de încă vreo zece minute, mergând în direcția luminii, Janek s-a întrebat ce era cu acel astru nou pirotind în cer atât de aproape de pământ și, când în sfârșit au ajuns în poiană, a văzut că lumina venea de la un brad ale cărui ramuri erau pline de lumânări aprinse; vreo sută de partizani stăteau deja strânși roată în jurul aceluia strălucitor arbore de Crăciun.

Aerul era atât de liniștit, fără urmă de adiere, fără vreun foșnet, încât flăcările minuscule se ridicau în pace către luminile mai pline de slavă ale cerului; deodată, în tăcere, s-au auzit glasurile corbilor treziți din somn, care au început să răspândească prin codru vestea acestor zori aprinse de mâinile omului.

Janek cerceta nesățios cu privirea fețele bărbaților aflați acolo și a căror respirație se ridica în aerul înghețat; cu inima bătându-i năvalnic, încerca să recunoască printre ei pe cel care se ascundea sub numele legendar de Partizanu Nadejda, fiind încredințat că acesta se afla acolo. Era greu să-i deslușești taina, și numeroase erau fețele dinaintea lui care ar fi putut aparține eroului său. Putea fi taica Burak, care stătea în picioare proptit în rachetele pentru zăpadă, îndesat și mătăhălos, cu un șir de grenade la brâu; sau Kublaj, savantul, cu un zâmbet rece și subțire ce nu-i dispărea nicicând de pe buze și cu voința nestrămutată de a-l lovi pe invadator în fiecare moleculă de sânge. Ori putea fi luptătorul Puciata, a cărui dibăcie era atât de mare, încât în doi ani de luptă de gherilă nu pierduse nici măcar un om; sau Dobranski, care stătea cu capul descoperit, cu vestonul din piele neagră, atât de tânăr și atât de apropiat, în toate privințele, de imaginea unui erou. Sau poate era învățătorul Olesia, înarmat doar cu un cuțit; ori Jarema, cu fața lui de mongol sub căciula țuguiață de blană, care mărșăluise două zile pe schiuri ca să ajungă la întâlnire, și ai cărui oameni semănau toți cu niște soldați germani, pentru că fiecare piesă din echipamentul lor fusese luat de la un dușman ucis. Ori poate era chiar Krylenko, atât de voluminos în jocul lui de oaie, încât mitraliera pe care o ținea în mâini părea o biată jucărie. Sau poate că Partizanu Nadejda era fiecare dintre acești bărbați și toți deodată. Era prezent acolo, fără doar și poate. Exista ceva în privirile lor, în voința sălbatică și în speranța care se citeau pe fiecare chip, și chiar în înflăcărea și în bucuria pe care Janek le simțea în propriul suflet, care-l făcea pe Nadejda aproape la fel de vizibil ca atunci când s-ar fi ridicat dintre ei și și-ar fi rostit numele. Iar lui Janek i s-a mai părut că bolta era încărcată cu o asemenea strălucire, că vedea pe ea lumini

mai senine și mai radioase decât în toate celelalte nopți pe care ochii săi le contemplaseră, doar pentru că prezența eroului său legendar în această pădure era știută și salutată până și în locuri uitate de lume.

Vocea taicăi Burak i-a chemat la rugăciune: credincioșii au căzut în genunchi în zăpada din jurul arborelui luminat, alții și-au plecat capetele și și-au sărbătorit credința în omenire cu aceeași ardoare cu care ceilalți invocau un alt infinit. Croncănitul corbilor se stinsese; pădurea își regăsise liniștea; stelele sclipeau în zăpadă și în cer cu aceeași lumină; un murmur milenar o apuca din nou pe cel mai vechi făgaș al său.

După rugăciune, Dobranski a ieșit din rânduri și i-a anunțat:

— O să vă citesc un mesaj al comandantului nostru șef.

S-au ridicat, iar studentul a despăturit o hârtie din care a citit:

„Comandantul către partizanii din Wilejka, în 24 decembrie 1942. Rușii atacă pe frontul fluviului Volga, trupele aliate înaintează în Africa de Nord; debarcarea lor pe continentul european e o chestiune de luni. Lupta voastră, curajul vostru, rezistența voastră îndârjită sunt cunoscute în lumea întreagă; numele voastre au intrat în legendă; în bezna cea mai profundă, ați știut să redați lumii cea mai strălucitoare lumină. Vă urez ca victoria atât de apropiată să vă găsească uniți frățește și să descoperiți înlăuntrul vostru o forță și un curaj mai mari încă: cele de care vom avea nevoie ca să învingem fără să asuprim la rândul nostru și ca să iertăm fără să uităm. Semnat: Partizan Nadejda.”

La începutul lui ianuarie, Machorka s-a întors dintr-o expediție în oraș, înarmat cu informații interesante: o coloană de camioane - era vorba despre celebrele Opel cu șenile, special concepute pentru zăpadă - staționa de douăzeci și patru de ore lângă cimitirul din Antokol. Convoiul era păzit cu strășnicie: Machorka socotise că aveau o santinelă de camion și două mitraliere pe poziție. Mirosind „lovitura cea mare”, cei trei frați Zborowski și-au petrecut nopțile dând târcoale camioanelor, ca niște suflete chinuite în jurul paradisului. Informațiile pe care le dețineau erau însă destul de subțiri: oamenii din Antokol nu știau nimic, în afara faptului că le era interzis să se apropie de camioane, așa încât singura concluzie pe care au tras-o frații de pe urma pândeii lor a fost că acel convoi transporta probabil explozibili sau benzină: soldații nu fumau niciodată în preajma camioanelor și nu scoteau tutunul decât de cealaltă parte a drumului. Cel mai mare dintre Zborowski a făcut o noapte albă rozându-și unghiile, iar dimineață s-a dus după Zosia. Fetița venise la partizani să le spele rufe.

— Zóska...

— Ce e?

Când se adresa altor bărbați decât Janek, Zosia își lua un aer provocator, agresiv.

— Am nevoie de tine.

Fata l-a privit.

— Nu, a spus ea, nu așa ceva... Am terminat cu asta.

— Ascultă-mă, Zocha. E important.

— Nu. Gata. Nu mai fac așa ceva.

Zborowski cel mare o apucă de braț.

— E ultima oară. Îți jur, Zóska, e ultima oară. Ai tot făcut-o până acum.

— Nu știam ce fac. Nu simțeam nimic. N-avea importanță. Nu ofeream nimic din mine. Acum...

Îl privi tăios în ochii lui de bărbat.

— Acum simt. Nu mai vreau s-o fac cu altcineva decât cu Janek. Ah, nu!

— Oricum n-o să simți nimic cu altul, Zocha...

Făcu din cap semn că „nu”. Stătea aplecată peste rufe, cu mâinile până la coate în apa caldă. Zborowski cel mare a vrut să-i spună: „Oricum n-o să afle niciodată”, dar s-a oprit la timp. Știa că toate argumentele erau strâmbe, că toate motivele erau false și că nu existau scuze. A simțit însă cum îl năpădește furia. O furie, un dispreț fără margini față de toți cei care puteau prețui altceva decât lupta. Izbucni:

— Camioanele alea sunt poate pline cu explozibili. Tone și tone de explozibili... Măine, poimăine, o să plece spre front. O să ajungă la Stalingrad.

Își caută cuvintele:

— Și-atunci o să fie prea târziu!

Simți o mână pe umăr. Zosia îi spuse încet, cu vocea ei de fetiță:

— O să mă duc. De acord. Taci, Kazik, o s-o fac.

Și apoi începu să plângă. Cel mai mare din frații Zborowski i-a întors spatele spatele și a tulit-o. S-a dus să se arunce în patul lui mizerabil, cu fața în mâini și fălcile încleștate. Sângele îi zvâcnea în tâmpile, sângele apăsător al rușinii. Fratele lui curăța o pușcă, pe patul vecin.

— Ce-ai pățit, Kazik?

— Tacă-ți fleanca, n-am pățit nimic!

— Te dor dinții?

— Gura, fir-ar să...

Deodată, întoarse spre fratele lui un chip palid și schimonosit.

— Îți pocesc moaca. Taci. Nu mai deschide fleanca aia plină de...

Fratele așteaptă o clipă și întrebă:

— Prin urmare, ai trimis-o totuși?

— Sunt o javră. Auzi, Stefek? Sunt o javră, o javră împuțită, asta sunt...

— Nu fi necăjit. O javră în plus sau în minus pe lumea asta chiar nu contează.

Zosia a mers mai bine de două ceasuri. Înainta pe mijlocul drumului, furnicuță întunecată în omăt. Zări santinela din depărtare. Soldatul își strângea pușca între genunchi și se izbea cu pumnii în piept ca să se dezmoștească. Zosia văzu și camionul la cincizeci de metri de drum: în față se aflau o mitralieră și doi soldați cu fețele acoperite de cagule. Santinela și-a întrerupt exercițiul și a pus mâna pe pușcă.

— Nu e voie să treci pe-aici. Stânga-mprejur!

Încercă să se facă înțeleș în poloneză.

— *Wzbronione... Poszla, poszla...*⁷⁸

— Nu te osteni, *lieblich*, spuse Zosia. Vorbesc germana. Zâmbi politicos.

— De trei ani tot umblu cu soldați germani, așa că... Mai știu și eu câte ceva!

Soldatul începu să râdă. Se întoarse spre camioane și strigă:

— Hei, am găsit o fetișcană numai bună să ne încălzim.

Cealaltă santinelă se apropie. Era un bărbat mohorât, al cărui nas se jupuisese de frig. O cercetă pe Zosia din cap până-n picioare, apoi scuipă:

— Pe-aici sunt toate lovite de sifilis.

---

⁷⁸ Interzis... Pleacă, pleacă! (N. a.).

— Pare sănătoasă, observă primul soldat. Și e destul de tânără.

— Păi asta nu-nseamnă nimic. În Belgia m-am potcovit de la o putoare de cincisprezece ani, și zilele trecute Koluschke a fost băgat în spital de-o pârtotină care nu-mplinsese nici paispe ani. Ai vreun document?

— Da.

— Arată-mi!

Zosia scoase hârtia din buzunar.

— Pare în regulă, zise întâiul soldat, fără să se uite.

— Mda, zise cel mai în vârstă. Eu sunt precaut. În țara asta de rahat.

Scuipă.

— Dar, la urma urmei, nu-i așa, ni se rupe. Dacă ne căptușim cu vreo boală, o să ne trimită în spatele frontului. E tot ce-mi doresc. N-am chef să merg unde ne trimit.

— Mie-mi spui? Cât ceri pentru un zbânț?

— Nu vreau bani. N-ai ce să cumperi cu ei. Dar dacă aveți conserve...

Cel mai tânăr dintre soldați pufni în răs.

— Nu e proastă, puștoaica. Fetele ca ea se descurcă oriunde!

— Îți dăm o cutie de conserve pentru amândoi.

— Nu-i mare lucru!

— Și o să-i întrebăm și pe colegi dacă au chef. Iar prețul o să fie o conservă de cap de om.

— Bine.

— Ar fi bine să-l întrebăm și pe sergent dacă vrea, zise cel mai în vârstă. E topit după așa ceva și, în plus, dacă se bagă și el, avem spatele acoperit.

— Nu vreau să-mi vină rândul după sergent. Nu e sănătos. În Belgia...

— Mergem noi primii.

Se întoarse către Zosia.

— Așteaptă acolo, în tufișuri. Ne vine schimbul după un ceas. Venim după tine. După aia mergem între camioane, e mai puțin vânt.

— Bine.

... Aștepta. Așezată pe un ciot de arbore, aștepta. Se gândea la ce-i spusese cel mai mare dintre frații Zborowski: „E ultima oară.” Nu credea însă că-i așa. Pentru suferință nu există o „ultimă oară”, iar speranța nu era decât un șiretlic al lui Dumnezeu ca să-i încurajeze pe oameni să îndure noi suferințe. Aștepta. Timpul trecea încet, aerul era aspru și rece precum gheața însăși, ciorile croncăneau, cerul era spălăcit. Câtă vreme singurele lucruri pe care și le dorea erau să iubească, să mănânce și să-i fie cald, se întreba de ce era atât de greu să iubească în tihnă, să nu moară de foame, să nu moară de frig. I se părea mai important să afle răspunsul la această întrebare decât să știe toate lucrurile pe care celelalte fete de vârsta ei le învață la școală: că pământul este rotund și că se învâрте sau cum se scrie fără greșală *Chrzyszcz brzmie w trzcinie*⁷⁹. Aștepta. Privea copacii și le pizmuia coaja trainică; s-a gândit la mama ei și a descoperit că-i uitase chipul; la Janek, și vocea lui i-a răsunat în urechi. „Oamenii se luptă la Stalingrad ca să nu mai fie război.” De-acum, înțelesese însă că nu era adevărat, că oamenii nu se bat niciodată pentru o idee, ci doar cu alți oameni, că puterea soldatului nu stă în mânia lui, ci în nepăsare, și că mărturiile civilizației sunt și vor fi mereu ruinele...

— Uite-o! spuse o voce.

Soldații o cercetau curioși.

— Mă duc eu primul!

— Sifilis? Sper să aibă sifilis! Frida mea preferă să mă știe viu și cu sifilis, decât mort și decorat!

---

⁷⁹ Expresie de verificare a dicției în polonă. Literal: „Bâzâie cărăbușul în trestii”.

— N-arată rău!
— De asta chiar nu-mi pasă!
— Dați-mi voie! Uite conserva de la mine, e carne clasa-
ntâi! Așa am stabilit!

— Eu dau două cutii și i-o pun de două ori.
— Degeaba, te-ntinzi mai mult decât ți-i plapuma.
— Unde putem merge ca să rezolvăm treaba în liniște?
— Între camioane.
— E plin de zăpadă.
— Așteptăm primăvara?
— Haide, măi, ce facem, râdem, sau ne-o tragem?
— Hai cu mine, îi zise cel dintâi soldat.

Zosia îl urmă. Camioanele erau înghesuite unul într-altul, ca într-o cireadă. Soldatul și-a scos mantaua și a întins-o pe zăpadă.

— Vino! Îmi place de tine, să știi!
— Da?
— Da.
— Atunci vrei să mai vin?
— Da. Revino mâine. Nu mai târziu, o să plecăm.
— Aș putea veni poimâine.
— Poimâine plecăm.
— Pot să ajung dimineața.
— Plecăm în zori.
— Bietul *liebling*, bietul *liebling*...

Zosia închise ochii, își dădu capul pe spate. „Numai să nu simt nimic, numai să nu simt nimic...” Simțea pământul înghețat sub spate, simțea unghiile și pumnii care o învinețeau, cu toată ura pe care bărbații văduviți de iubire o pot pune în mângâierile lor. Zosia nu spunea nimic. Nu plângea. Era ca și cum i-ar fi fost foame, ca și cum i-ar fi fost sete, ca și cum ar fi fost război.

La un moment dat a întrebat:

— Așteaptă mulți?

- Patru tipi.
- Dă-mi o țigară.
- Ești nebună, e interzis.
- De ce?

— Camioanele sunt pline cu explozibili. E-o chestie nouă, pentru bombele-rachetă. Pentru Stalingrad, pricepi? Doar un strop și sare totul în aer.

- Pe bune?

— Dacă-ți zic... Când mergem cu camioanele astea, suntem la un pas de moarte! Dacă din întâmplare ne-am ciocni, n-am avea timp nici să clipim...

- Zău?

— Dacă-ți zic... Nu îndrăznim nici să frânăm prea brusc! Unul dintre soldați nici n-a atins-o. A rugat-o:

- Să nu le spui nimic colegilor...

— N-o să le spun nimic.

- Mulțumesc... Mi-e așa de rușine...

Altul îi repeta:

- Zi-mi ceva drăguț, mângâie-mă pe păr...

Dintr-odată, a simțit că i se scurg lacrimi pe gât. Le-a șters în silă.

- Zi-mi ceva plăcut...

Ea își deschise brațele în cruce, cu palmele lipite de zăpadă, ca să-i simtă curățenia de gheață. După care a întrebat:

- Explozibilii ăștia sunt periculoși, nu?

— Oh, da... Avem misiune grea.

- Dacă v-ați ciocni...

— Am sări cu toții în aer!

Celui din urmă, un bărbat în vârstă, îi tremura bărbia și avea gesturi zorite.

— Am o fetiță, bâigui el. Am pus mâna pe-o fetiță. O fetiță mică de tot. Am o...

- la zi, Lukas, isprăvești acum sau la sfântu-așteaptă?

— Lăsați-mă în pace.

Zosia s-a întors pe seară. Cel mai mare dintre frații Zborowski stătea lungit în pat, cu fața în mâini.

— Eu sunt.

Îl trecu un fior și nu spuse o vorbă. Focul se stingea printre pietre și tăciunii fumegau alene.

— Kazik.

Continua să tacă. Zosia îi privi trupul nemișcat, cu mușchii încordați. Întinse mâna ca să i-o așeze pe umăr, dar simți că bărbatul, la cea mai mică atingere, n-ar mai fi putut să se strunească și ar fi izbucnit în lacrimi. Și-a tras mâna înapoi, ca să-l ajute să treacă hopul. Apoi așteaptă să se stingă jarul, așa încât bărbatul să n-o mai vadă prin beznă, și spuse:

— Vor pleca poimâine, în zori.

Îl auzi pe cel mai mare dintre frații Zborowski cum se mișcă în pat.

— Explozibili, zise. Ceva nou... E îndeajuns un șoc și sare totul în aer. Cică pentru Stalingrad.

— N-ai uitat să întrebi care sunt...

— N-am uitat. Patru camioane transportă doar provizii. Și sunt ușor de recunoscut: sunt singurele care au remorcă.

— Ești sigură?

— Sigură, șopti ea, ștergându-și lacrimile.

A doua zi, *pan mecenas* a venit la cel mai mare dintre Zborowski și și-a oferit sfios serviciile.

— Nu-i o treabă de *pan mecenas*.

— Te rog, Zborowski!

— Îl rog pe *pan mecenas* să nu insiste.

Avocatul îl apucă de mână.

— E singura cale care mă poate face demn.

— Demn? Demn de ce anume? De cine?

— De ea.

Kazik îl cercetă surprins: fața lui *pan mecenas* era uscată și lividă, durerea de mațe nu-i dădea pace nici ziua, nici noaptea. Pădurea îi zdrențuise paltonul cel frumos. Acum îl purta întors pe dos, cu blana spre exterior. Semăna cu o jivină blândă și cam abătută, sătulă să tot umble mereu pe-afară prin zăpadă.

— Zău, *pan mecenas* n-are nici în clin, nici în mânecă cu trebșoara asta!

— Știu. Știu prea bine. Dar știu la fel de bine și că sunt laș; nu mai pot, Zborowski, înțelege-mă. Mă doare prea rău burdihanul, mi-e prea foame, mi-e prea frig. Lasă-mă să fac treaba asta.

— Întoarce-te mai bine la nevastă!

— Soția mea crede în mine. Ești un bărbat tânăr, Zborowski, nu știi ce-nseamnă să iubești o femeie când ai cu treizeci de ani mai mult decât ea.... Crede în mine. În mintea ei, sunt răzbunătorul, justițiarul... Un erou, ce să mai...

Zâmbi trist.

— Eu, erou... E îndeajuns să mă privești, vei spune dumneata. E atât de tânără, atât de nevinovată! Nu s-a căsătorit cu mine din dragoste, ci pentru că mă prețuia, mă admira. Sunt un bărbat copt, dar ea e o micuță studentă pentru care singurele lucruri care contează sunt sufletul, caracterul, ideile... Biata de ea! Nu știe că

visătorul, idealistul care eram, adolescentul gata să-și dea viața pentru libertatea oamenilor și-a făcut bagajele pe șest și a plecat în vârful picioarelor, ca un hoț, iar în locul lui s-a instalat un burghez grăsan și lacom, nepăsător și laș... Lasă-mă să fac treaba asta, Zborowski. De dragul ei.

Kazik privea chipul ostenit, cu sprâncene de clown, paltonul cu blana zbârlită și care tremura. Nu s-a putut abține și a zâmbit.

— Când o să ai cincizeci de ani, spuse molcom *pan mecenas*, și vei iubi o tânără, așa cum o iubesc eu, poate vei înțelege. Dar n-o să ți se-ntâmple.

Apoi a zis cu oarecare trufie:

— Nu oricui îi e dat așa ceva!

— *Pan mecenas* știe să conducă un camion?

— Da.

Kazik încă dădea din colț în colț, însă până la urmă fost convins de Krylenko. Bătrânul ucrainean a tranșat problema brutal:

— E un terchea-berchea, o gură în plus de hrănit, dar, oricum, o să dea-n primire din pricina pântecăraiei. Așa că mai bine să fie el decât altul.

Pan mecenas a ascultat instrucțiunile cu aerul atent al unui copil tocilar: a repetat anumite amănunte ca să arate că pricepuse.

— Aici, accelerez. Aici, o să apară o potecă, pe mâna stângă... Camioanele se află la capătul ei. Accelerez și mai tare și mă reped în camioane. Bun. Evit camioanele cu remorcă. Nu mă interesează. Ei încep să tragă. Îi las să tragă; dar e prea târziu. Bun. Bun. Și-atunci, nu-i așa, trag de cingătoarea cu grenade și... gata! Am înțeles. Stați liniștiți.

— *Pan mecenas* trebuie să nu uite să blocheze direcția. Așa încât, dacă-l nimerește vreun glonț...

— Groaznic, groaznic! Eșec total! Pricep. N-o să uit.

Partizanii se simțeau jenați, evitau să se uite la omul cu paltonul de blană, care semăna atât de tare cu un câine plouat, mare și blând. Până și Krylenko a scuipat, zicând plin de silă:

— Parcă am da un țânc pe mâna parlagiului.

I-au prins grenadele în jurul brâului. Înainte să ia loc la volan, a dat fuga spre tufișuri: maștele nu-i dădeau pace o clipită. L-au suit în camion. L-au privit cu jale. Ar fi vrut să-i spună ceva, să-l îmbărbăteze. Dar nu-și găseau cuvintele. El le-a strigat înveselit, cu glas de copil:

— Păi, atunci, rămas-bun!

Una sau două voci i-au răspuns:

— Adio!

A pornit motorul. S-a aplecat către cel mai în vârstă dintre frații Zborowski și i-a șoptit în grabă:

— Du-te s-o vezi. Spune-i că a fost pentru ea. Va fi mândră de mine... Să nu uiți!

— N-o să uit! N-o să uit.

Camionul porni. Îl priviră îndepărtându-se pe drumul alb. Machorka își descoperi capul. I se mișcau buzele: se ruga.

— Și totuși, omul, ce făptură minunată! spuse Dobranski.

Astfel muri *pan mecenas*. Partizanii au părăsit vizuina, s-au afundat și mai mult în pădure și, cincisprezece zile după explozie, n-au mai îndrăznit să-și scoată nasul din noua ascunzătoare, aflată în mlaștinile înghețate ale pădurii Wilejka. Patrulele germane au străbătut desișurile, dar s-au ferit să pătrundă prea adânc în pădurea înzăpezită. La Antokol au fost împușcați câțiva ostatici: numele le-au fost pomenite o vreme, după care au fost dați uitării. Patrulele au mai colindat ceva timp prin pădure, pe ici, pe colo, dar zăpada era înaltă, vântul tăios, ziua scurtă, așa că nemții au lăsat repede hățișurile în seama crivățului și s-au bizuit pe frig ca să-i pedepsească

pe cei vinovați de atentat. Frații Zborowski și-au contactat sursele și au anunțat că „apele se liniștesc”. De-atunci, convoaiele germane au ocolit pădurea și au trecut mai pe la sud, pe drumul spre Pinsk. Într-o seară, Zborowski cel mare a ieșit din pădure și s-a dus la Wilno. Expediția era primejdioasă. La ora patru, în oraș se dădea stingerea și detașamente înarmate îi pândeau pe întârziați la toate colțurile de stradă. Însă, de-a lungul celor douăzeci și șapte de nopți petrecute prin mlaștinile înghețate din Wilejka, lui Kazik îi răsunase adesea în urechi vocea lui *pan mecenas* rugându-l prin tenebre: „Spune-i că a fost pentru ea. Va fi mândră de mine... Să nu uiți!” Pe caldarâmul din Wilno, zăpada trosnea sub pașii grei al patrulilor; fascicule de lumină spintecau dintr-odată noaptea și niște strigăte guturale, poruncitoare, plesneau aerul, ca niște focuri de armă; în lumina torțelor, fulgii de zăpadă roiau o clipă, ca într-un zbor de musculițe ameteite, și apoi se întorceau în beznă. Kazik mergea lipit de ziduri, se adăpostea la cel mai mic zgomot pe sub porți. A găsit anevoie strada, casa. A urcat la etajul al doilea și a scăpărat un chibrit: „*Mecenas Stanislaw Stachiewicz*”, a citit el. Apoi a sunat. A auzit sunetul unei chitare și o voce de bărbat cântând în germană:

*Kleine, entzückende Frau
Bitte schau in den Spiegel genau...*⁸⁰

Auzi niște pași grăbiți – cineva alerga desculț prin apartament –, și ușa se deschise. A zărit o tânără în capot, cu părul blond răvășit, cu o țigară în colțul gurii. „*Pani Stachiewicz* nu-i acasă și slujnica, se gândi Kazik, se distrează!”

— Aș dori să vorbesc cu *pani Stachiewicz*.

---

⁸⁰ „Micuță, încântătoare femeie / Uită-te bine, te rog, în oglindă...”

— Eu sunt. Spuneți repede, sunt desculță.
Vocea de bărbat cântă:

*In dem Spiegel da steht es geshrieben,
Du musst mich lieben,
Du kleine Frau...*⁸¹

Apoi neamțul strigă:

— Cine e, *liebling*?

— Habar n-am. Ar trebui să vii să vezi, Fritz... Mi-e frig de nu mai pot.

Un subofițer german ieși pe coridor, cu hainele în devălmășie, fără guler, cu o chitară la subsuoară. Kazik de-abia a avut răgaz să susure:

— *Pan mecenas* a fost ucis.

Tânăra îl privi ținută. Își scoase țigara din gură, dădu fumul pe nas.

— Da? zise ea încet. Când?

— Cu trei săptămâni în urmă.

Neamțul se apropie. Avea un chip tânăr și râzăreț, cu părul vâlvoi, tuns perie.

— Ce s-a-ntâmpat, *liebling*?

— Nimic, zise tânăra. O chestie cu o pereche de pantofi pe care i-am dat la reparat... Seara bună, prietene!

Ușa se închise.

— O, *Liebling*! auzi Kazik. Am piciorușele sloi!

Apoi din nou chitara și vocea neamțului:

Kleine, entzückende Frau...

Făcu un efort, începu să coboare scările, cu picioarele moi. Vocea lui *pan mecenas* îi murmură în ureche. „E atât de tânără, atât de nevinovată! O micuță studentă, pentru care singurele lucruri care contează sunt caracterul, ideile... sufletul!” Se agăță de balustradă ca să nu cadă. Se

---

⁸¹ „E scris pe oglindă, / Trebuie să mă iubești, / Micuță femeie...”

gândi: „Doamne, Dumnezeu! Tu le legi și le dezlegi pe toate! Cum de-ai putut? Cum de-ai putut?” Îl luase cu amețeală. Se așează cu toată greutatea pe scară și începu să vomite.

29

Viscoalele măturau tot ținutul, copacii își îndoiu brațele golașe și negre, și, în fiecare dimineață, Janek găsea la poalele lor stârvuri înghețate de corbi. În pădure, un foc stins însemna un om mort, gesturile partizanilor erau neîndemânatic și pripite, iar lui Janek i se părea mereu că bietele lor mădulare aveau să înceapă să scârțâie, aidoma unor angrenaje ruginite.

— Adineaori, spuse Zosia, am auzit urlând un lup pe-aici prin preajmă.

Dobranski și Janek tocmai se întorseseră din pădure, cu brațele pline de vreascuri. Zăpada li se topea pe haine, pe fețe...

— Are toate motivele să urle, spuse Dobranski.

Își apropiară de foc mâinile înțepenite, cu degetele vătămate.

— Sunt totuși deprinși, spuse Zosia. Asta-i menirea lor, să trăiască în codru.

— Poate că lupul cu pricina fusese pur și simplu lovit de alean, zâmbi Dobranski. Era scârbit de viață și de oameni... Vreau să zic scârbit de viață și de lupi.

Zosia se lipi de Janek.

— Mă îndurera. Mă ducea cu gândul la tine.

— Singura diferență, spuse Janek, e că eu nu urlu.

Suspină.

— Nu că nu mi-ar veni.

— Ești trist?

— Nu, dar urăsc iarna. Urăsc zăpada. Pe o vreme ca asta, mai că-ți vine să crezi că pământul n-a fost făcut pentru oameni și că ne aflăm aici din greșeală.

— Toți suntem aici din greșeală, zise Dobranski. Măcar asta știm sigur...

— Ascultați, spuse Janek.

Pe deasupra capetelor lor, vântoasa dădea piept cu arborii.

— Pădurile, spuse Dobranski, se află și ele aici din greșeală. Cu toate astea, sunt pline de dârzenie și de răbdare, de milenii încoace. Oamenii de ce n-or fi la fel?

— Urăsc zăpada.

— Ești nedrept.

Dobranski aruncă niște surcele în foc și lemnul reavăn suieră ca o pisică furioasă.

— Ești nedrept față de prietena noastră.

Scoase caietul cel gros de sub scurtă.

— Ostenit?

— Da. Prea ostenit ca să dorm. Citește!

— Se numește *Zăpada cea bună*. Se petrece...

— Pe lângă Stalingrad.

Dobranski râse.

— Ai câștigat.

Se apucă să citească:

Auziră un lup urlând în pădure. O tânguire nesfârșită și respingătoare, mai cu seamă în noaptea aceea încremenită.

„Moare de frig, gândește soldatul Jodl. Ca și noi...”

Patruzeci de grade sub zero. Patrula e rătăcită în zăpada rusească încă din seara trecută, iar sângele celor patru bărbați pare să le miște sloiuri de gheață prin vene. Sergentul Strasser răspunde vaietului lupilor cu o înjurătură. Soldatul Grünewald primește în plină față duhoarea unei respirații fetide și e recunoscător pentru că îi aduce un strop de căldură.

— Lupii! zice fără să vrea caporalul Liebling, cu voce răgușită.

„Lupii ruși, se gândește soldatul Grünewald. Ruși, asemeni frigului ăsta care-ți înțepenește măduarele, asemeni zăpezii care încearcă să te-ngroape, asemeni întinderilor astea nesfârșite și pustii.”

Își dorise adesea să călătorească în Rusia. E o țară plăcută și romantică, cu mii de sănii gonind pe drumeaguri albe, în sunet prelung și cristalin de clopoței. În același timp, e o țară chinuită, care încearcă să-și înece preaplinul de suflet într-o muzică de infinită tristețe, în care singurele accente vioaie sunt acelea ale unei revolte scurte, degrabă acoperită de resemnare, sau acelea ale unei tânjiri fără margini, nicicând ostoite, o țară unde doar visele au însemnătate și te fac să trăiești; unde oamenii cu adevărat importanți sunt prețuiți după înălțimea viselor lor și unde realitatea e un lucru josnic, mărunț, îngăduit cu dispreț sau nepăsare. Soldatul Grünewald știe multe despre Rusia. Țarii și troicile, Kremlinul și *Oci ciornie*, Pușkin, caviarul, sovietele, vodca... cuvintele astea îi stârniseră mereu imaginația, îi treziseră dintotdeauna în suflet un ecou ciudat, o dorință nelămurită, fără zăgaz.

„Poate că am sânge rusesc”, se gândește el plin de entuziasm.

Patruzeci de grade sub zero. „Ce caut eu aici?” se întreabă neliniștit soldatul Weniger.

Stă așezat în zăpadă, oțărât și țeapăn, cu picioarele depărtate.

— Brrr... tremură lângă el soldatul Woltke.

— Infernul e alb! descoperă brusc studentul Karminkel. Nu are flăcări, ci doar zăpadă veșnică. Sufletele păcătoșilor ispășesc într-o scaldă de gheață. Iar diavolul are barbă albă, vorbește rusește și seamănă cu Moș Crăciun...

Patrula nu e decât o turmă captivă și neghioabă, chircită în noaptea dușmănoasă. „Să nu ne pierdem unii de alții, se gândește sergentul Strasser. Comandantul a trimis cu siguranță niște schiori să ne găsească.”

În pădure, lupul sloboade un nou vaiet, un soi de lătrat sălbatic și scurt.

— Ce se-ntâmplă? întreabă răcanul Schatz.

La drept vorbind, nu i s-a adresat vreodată pe nume. Camarazii sau chiar șefii îi spun pur și simplu „imbecilul”. Uneori, câte un suflet mai milos îi zice „bietul imbecil”. Se știe imediat despre cine e vorba.

— E Scufița Roșie! bolborosește furios soldatul Jodl. S-a rătăcit prin pădure și plânge. Îi e frică de lupul cel mare și rău.

Stresser începe să suduie în neștire, din tot sufletul. Suduie ca să-și mai vină în fire, ca să-și pună sângele în mișcare printr-o furie jucată, ca să zgâlțâie toropeala neînduplecată care pune stăpânire pe el.

„Nu, e glasul iernii rusești, gândește îngăduitor soldatul Grünwald, al pădurii, al stepei rusești. Glasul unei nopți fără sfârșit, al unei zile scurte și palide, ca un bliț al conștiinței între două reprize de somn. Vocea unui ținut nemărginit, cu fluvii vaste ca niște mări...”

Gândurile lor înaintează anevoios, sunt schiloade, sleite, se târăsc așa cum o făceau și ei mai adineaori, cu zăpada până la brâu.

„Ce caut aici?” continuă să se întrebe soldatul Weniger.

Propoziția i se învâрте fără încetare în minte, ca un disc care a luat-o razna într-un patefon stricat.

„Numele meu e Weniger, Karl Weniger. Sunt băcan de meserie. Prăvălia mea se află pe Gartenweg, la numărul 22, în Frankfurt pe Main. Am urât dintotdeauna călătoriile. Am trei copii. Cel mare merge deja la școală. Ce caut eu aici, dacă nu vă supărați?”

— Brr... brr... brr... tremură lângă el, cu convingere, soldatul Woltke. Privirea îi e încetoșată. Nu prea mai simte mare lucru. A depășit de mult tot ceea ce firea lui simțitoare putea îndura în materie de suferință. Nervii i s-au tocit de tot. Trupul i-a înlemnit. Poți să-l cojești ca pe un cartof, n-ar simți nimic. Nici un gând nu mai izbutește să-și croiască drum prin zăpada care i-a năpădit creierii. Nu e în stare să spună cum de-a pătruns acolo, dar un lucru e sigur: a pătruns. Nămeți întregi de zăpadă. Pe vremuri, soldatul Woltke ar fi fost contrariat, dar acum nu mai e în stare să se mire, ori să aibă vreo reacție de orice fel. Creierii i-au amorțit sub troiene de omăt. Doar dinții continuă să-i trăiască, clănțănind din reflex, și scot neîncetat un sunet supărător: „Brr... brr...”

În pădure, lupul scoate un urlet, iar noaptea devine deodată și mai întunecată, gerul mai mușcător, iar studentul Karminkel nu știe dacă inima i-a înghețat din pricina zăpezii sau a aceluia vaiet disperat, care pare să vestească dinainte certitudinea eșecului, zădărnicia oricărei strădanii, năruirea inevitabilă a oricărei speranțe omenești.

„Scufița Roșie?” se întreabă răcanul Schatz. Numele ăsta, cu siguranță, îi spune ceva... dar ce anume? „E un copil! Își amintește el deodată. O fetiță... Am auzit vorbindu-se despre ea... demult! Probabil că s-a pierdut prin pădure de ceva vreme...”

— Sergeant! zice el, pot să mă duc s-o caut?

— Idiotule! bombăne Strasser posac.

Însă bravul soldat Schatz nu se află la prima înjurătură. Reușește să se ridice, încearcă să-și adune măduarele înghețate într-o poziție de drepti regulamentară și zice:

— Domnule sergent, *Manualul Cuceritorului* ne amintește că un vrednic soldat german trebuie să fie grijuliu cu copiii, ca să câștige stima și afecțiunea populației din țările cucerite!

„Încă mai are putere să vorbească! se gândește sergentul Strasser admirativ. Mai are încă tăria să rostească fraze memorabile, în vreme ce mie, sergentului Strasser, deținător al Crucii de fier, îmi vine să bocesc! Poate că va fi singurul supraviețuitor din acest grup? Poate că va ajunge să se prezinte mâine la comandant, va lua poziție de drepti în fața lui și-i va spune: «Sunt soldatul Schatz. Am onoarea să vă raportez că patrula de opt oameni aflată sub comanda sergentului Strasser s-a rătăcit și că oamenii au murit de frig. Sunt singurul care a scăpat cu viață.»„

— Stai așezat! zbiară el.

Aude deodată un sforăit și, tresărind, se întoarce: soldatul Jodl doarme, cu fața în zăpadă.

— Treziți-l!

Nimeni nu se clintește. Bărbații nu mai sunt decât opt puncte fixe în imensa singurătate albă. Strasser începe să-l zgâlțâie pe soldatul Jodl, să-l izbească peste mutră, să-l frece, nu atât pentru a-l dezmoști, cât ca să se încălzească pe sine. Soldatul Jodl deschide în sfârșit niște ochi buimaci.

— O fată! îngaimă el. O rusoaică frumoasă coz.

Își promisese adesea, în timpul lungilor nopți de singurătate, să facă dragoste cu toate fetele din Rusia, toate care i s-or nimeri în cale. În țara asta pustie, nu întâlnise însă nici una. Și uite că acum, când în sfârșit a

dat peste o făptură caldă și binevoitoare, sergentul Strasser încearcă să pună laba pe ea.

— E mea! urlă soldatul Jodl.

Se zbate. Cei doi se luptă. Mișcările lor sunt ciudate, încetinite, parcă s-ar încăiera pe fundul mării.

„Ce caut eu aici? se întreabă în continuare soldatul Weniger. De meserie, sunt băcan. Vând *Delikatessen*, sare, piper. Nu vând zăpadă!”

— Brr... brr... brr... clănțâne slab dinții soldatului Woltke.

Dintr-odată, soldatul Grünewald e cuprins de îngrijorare pentru că nu își mai simte corpul. Nu izbutește să-l deosebească de zăpada în care stă ghemuit, ca și cum carnea lui și zăpada, drăguța asta de zăpadă rusească, se amestecaseră cu totul, erau îmbinate într-o materie hibridă, nespus de rece.

„Poate că nu sunt decât un om de zăpadă ridicat de copii în curtea unei școli din Berlin?”

Frigul îi răpește încet trupul, îi mai rămân doar vaga conștiință că e în viață și niște crâmpeie de gând, tulburi, care-i bâjbâie prin cap.

„Iar primăvara se ițesc muguri peste tot și țara asta înverzește. Stepa... E plăcut și cald la soare. Pământul negru... Țarii. Volga, Volga... Sfânta Rusie... *Internaționala...*”

Cerul e presărat cu stele, dar sunt niște lumini dușmănoase, așchii lucioase de gheață. „În curând, n-o să-ți mai fie frig!” strigă cineva în capul caporalului Liebling, la minus patruzeci de grade. Lângă el, studentul Karminkel se simte teribil de uimit. Dar și de îngrijorat, foarte îngrijorat. Acolo unde, mai adineaori, se afla un spațiu imaculat, îl zărește acum pe domnul profesor Kurtler, tronând îndărătul catedrei, în întreaga și înspăimântătoarea splendoare a unei zile de examen. Elevul Karminkel găsește că procedeul este de-a dreptul

odios. A fost chemat la oaste înainte să-și fi început pregătirea pentru bacalaureat, așa că nu știe prea mare lucru. Consideră că e mizerabil din partea domnului profesor Kurtler să-l ia din nou la întrebări în plină zăpadă rusească.

„Candidat Karminkel, spune profesorul, te voi asculta la geografie.” Se apleacă nițel pe deasupra catedrei, îndreptând spre Karminkel un deget acuzator. „Bun, ce știi despre Rusia?” Studentul face un efort, dar nu găsește decât niște noțiuni rudimentare și imprecise. „Volga se varsă în Marea Caspică, bâiguie el. Rusia are o sută șaptezeci de milioane de locuitori.” Îi revin în minte doar niște frânturi de frază, fragmente fără cap și coadă din manualele de geografie. „Solurile bogate în humus din Ucraina sunt printre cele mai fertile din lume. Rusia se întinde de la Marea Neagră până în Arctica...” Se oprește brusc, cu mintea pustie. Domnul profesor Kurtler îl privește cu aer amenințător: „Asta-i tot ce știi despre Rusia, candidat Karminkel?” Începe să ningă. Dintr-odată, zăpada îi preschimbă în năluci și ascunde stelele. Nu se mai vede nimic, toate primejdiile par mai apropiate. Soldatul Jodl o privește pe tână rusoaică, frumoasa lui cu părul dalb. Așezată pe zăpadă, cu bluza sumeasă, își scoate jartierele și ciorapii. Pare să nu se sinchisească de gerul ucigător, își scutură pletele dalbe și continuă să tragă de ciorapi, impudică și fierbinte. Soldatul Jodl, cu un surâs deșuchiat pe buze, se grăbește să i se alăture. Se descaltă în grabă, se dezbracă, tremurând ațâțat...

— Al naibii... ce... lepădătură, găfâie Strasser.

Soldatul Jodl e pe jumătate gol, în zăpadă. Se prefiră din ce în ce mai mulți fulgi albi. Cei doi o iau de la capăt cu încăierarea, cu gesturi de înotători ajunși la capătul puterilor. Dar sergentul Strasser cade, deodată, victimă unei agresiuni. Din spate, cineva îi pune piedică, îi

cuprinde talia cu braț de oțel și începe să-i strivească violent pieptul. Sergentul Strasser îi dă drumul soldatului Jodl și-l lasă să-și vadă de soarta lui. Face apoi un efort supraomenesc, se smulge din cleștii acelor brațe și se răsucesce în loc, împleticit.

— Dumnezeuule!

Vede și înțelege totul. Vede un om de zăpadă uriaș, cu gura, nasul și ochii de tăciune. Absolut identic cu aceia pe care-i făcuse el însuși cândva, pe trotuarele ce mărgineau Marienstrasse, dar infinit mai mare: nici măcar nu-ți poți da seama unde începe și unde se sfârșește. Sergentul Strasser, decorat cu Crucea de Fier, nu șovăie o clipă. Știe acum cine i-a rătăcit patrula în noapte. Ca un german adevărat, acceptă provocarea. Se năpustește, cu pumnii strânși, urlând în stil nemțesc. Însă gigantul se ferește. Știe cât de păgubos poate fi să te lupți cu un bun subofițer german, minuțios instruit pentru un lung război de cotropire. Se ferește. Profită de culoarea și de materia din care e făcut, ca să se ascundă îndată, în așteptarea liniștită a unui moment prielnic pentru un nou atac. Pumnii strânși ai sergentului Strasser nu nimeresc decât zăpada. O izbește puternic, la întâmplare, se tăvălește prin ea năuc de disperare și o împoașcă cu înjurături dintre cele mai groaznice.

„N-ar trebui... să-mi... irosesc puterile. Atât așteaptă ca să mă doboare... Asta-i toată tactica lui. Blestemata lui tactică rusească!”

Fulgii moi și străvezii zburătăcesc vesel prin aerul liniștit. Lupul urlă.

„N-o putem lăsa acolo pe copila aia...” gândește răcanul Schatz.

Se ridică și începe să meargă. Efortul e uriaș. Nu i-a fost nicicând atât de greu să-și așeze un picior înaintea celuilalt.

„E mai complicat decât să urci în goană clopotnița catedralei din Köln, se gândește el uluit. Scufița Roșie... O scap eu de rele.”

Sergentul Strasser ridică fruntea și îl vede deodată, într-o pâclă, pe răcanul Schatz împleticindu-se spre pădure, la vreo zece metri depărtare de el.

— Stai! îi urlă.

Vrea să se ridice. Chiar dacă e un imbecil, soldatul Schatz face parte din grupul lor, iar sergentul Strasser e responsabil, în fața Germaniei, de soarta lui. Vrea să se ridice, dar, în aceeași clipă, cineva se năpustește asupra lui, i se urcă în spate, încearcă să-l doboare. Sergentul Strasser se răsucesc în loc și recunoaște îndată namila albă care e pe cale să-l înghită... „Omul de zăpadă!” Tabără pe el. Dar mișelul se evaporă îndată, se ascunde în albeața ținutului său de baștină...

Studentul Karminkel mai face un nou și chinuitor efort.

— Prin urmare, asta e tot ce știi despre Rusia? repetă domnul profesor Kurtler, în timp ce gura i se strâmbă într-un rânjec sarcastic.

— Ucraina este grâнарul Rusiei, îngaimă studentul. Minele rusești, cărbunele și fierul lor se află în străfundul munților Ural, iar petrolul în Caucaz. Cele mai mari uzine din lume sunt la Dniepropetrovsk... În Crimeea e tot timpul primăvară. Subsolul rusesc are bogății fără seamăn!

Rânjetul domnului profesor Kurtler se lățește.

— Ai isprăvit, candidat Karminkel?

— Volga se varsă în Marea Caspică, se bâlbâie buimac studentul.

— Ei bine, îmi pare rău să-ți spun, dar ai uitat ce era mai important, candidat Karminkel.

Răcanul Schatz a ajuns în pădurea de brazi. E bucuros la culme, pentru că nu se mai simte în stare să facă vreun pas. Membrele îi răspund la comenzi cu o lipsă de vlagă

foarte puțin militară, ce poate ușor fi luată drept refuz de a executa ordinul.

— Înainte, marș! le ordonă necruțător soldatul Schatz.

Cu toate astea, în ciuda celor douăzeci și cinci de ani în care s-au aflat, cu cinste și devotament, în slujba lui, membrele se încapățânează să rămână într-o încremenire aproape insultătoare.

— Consiliu de război! le aruncă în față soldatul Schatz.

Și-atunci, piciorul lui drept, disciplinat din cale-afară, ori poate înspăimântat de amenințare, se ridică încet și se duce la șaptezeci și cinci de centimetri înainte, adică lungimea regulamentară a pasului de marș.

— Bravo, piciorule drept! îl încurajează soldatul Schatz. Ține-o tot așa! O să fii propus pentru medalia militară.

Mintea i se încețeșează cu totul. Rămâne acolo, lipsit de apărare, sperietoare neagră, zvârlită în zăpadă. Simte că i se taie respirația, că-i stă inima în loc, că viața o să-l părăsească, în ciuda tuturor regulamentelor militare. Viața se scurge din el, îi părăsește sângele și plămânii pietrificați...

— Părăsire de post în fața dușmanului! Încearcă s-o dojenească bravul soldat Schatz. E foarte grav ce faci aici, măi, viață...

Dar viața își continuă neînduplecata dezertare. Schatz încearcă atunci să-și amintească de ce s-a dus în pădure. „Scufița Roșie...” Cu o ultimă opintire, privește în jur și vede într-adevăr niște ochi verzi lucind în beznă, cu vâlvătaia unui neastâmpăr sălbatic. „Bravul... soldat german... îi apără... pe copii ca să câștige... stima și afecțiunea... populației din țările cucerite...” Ochii cei verzi se apropie cu suspiciune, dar viața, viața lui de neamț, dând uitării uniforma pe care o purta și cei douăzeci și cinci de ani de abnegație și de glorioasă tradiție militară, a dezertat. Și-a părăsit cu lașitate postul, lăsând trupul

înghețat și de-acum nesimțitor al răcanului Schatz pradă dușmanului înfometat.

— Da, spune domnul profesor Kurtler, pur și simplu ai uitat de Z Ă P A D Ă, candidat Karminkel. Ea reprezintă principala bogăție a Rusiei și îi conferă acestei țări caracterul său național. Ea acoperă și păzește toate celelalte bogății pe care, de altfel, le-ai enumerat atât de necorespunzător, candidat Karminkel.

— Am avut prea puțin timp să-mi pregătesc acest examen, domnule profesor! se milogește studentul.

Domnul profesor Kurtler mâzgălește ceva în carnet.

— Cu părere de rău te anunț că ai picat examenul, candidat Karminkel. O să-ți oferim însă nemaipomenita ocazie să studiezi zăpada rusească într-un mod mai cuprinzător. Cel mai bun studiu e cel practic. O să te trimitem să cucerești Rusia, candidat Karminkel!

— Refuz! țipă studentul. Refuz, domnule profesor.

E însă prea târziu, mult prea târziu pentru studentul Karminkel. E chemat să se prezinte în fața altui examinator, mai de seamă, dar în același timp mai predispus la milă decât domnul profesor Kurtler. Zăpada continuă să-i acopere trupul înțepenit. Fulgii, cu miile, se rotesc veseli în jurul lui, i se așază pe ochii sticloși și pe buzele vinete. Nu lipsesc decât puține lucruri, o muzică plăcută, niște coruri țigănești poate, ca să facă și mai voioasă această minunată sindrofie a fulgilor de zăpadă rusești... Soldatul Grünewald voia să întindă mâna să-i apuce. „Minunată zăpadă. Fulgi zvelți și rotitori... Încântătoare confeti de la marea sărbătoare a iernii... frumoasă țară, Rusia, domnule... Vodca... Kremlinul... Copiii se dau cu sania din vârful dealurilor... Caviarul... Sunetul de argint curat al clopoțelilor...”

Patruzeci de grade sub zero. Soldatul Jodl își duce la bun sfârșit voluptoasa cucerire. Stă lângă tânăra lui rusoaică,

superba făptură lascivă cu plete dalbe, ispititoarea din veac a milioane de cotropitori. Jodl zace întins pe burtă, complet dezbrăcat, încopciat în strânsoarea de gheață. Ea îl ține pe noul ei cuceritor la piept și-i lipește pe buzele țepele sărutul triumfător. Alături, soldatul Weniger nu-și mai bate capul cu nimic, iar dinții soldatului Woltke nu mai clănțănesc. Caporalului Liebling nu-i mai e frig... În clipa aceea, sergentul Strasser hotărăște să-și cheme oamenii la ordine.

— Drepti! urlă el, dar de pe buze nu-i pleacă nici un sunet.

Atunci ridică o privire năucită și-l vede pe omul de zăpadă drept în fața lui, dominându-l cu înălțimea lui urieșească. De data asta însă, sergentul Strasser nu se mai repede să atace. Ca un militar german adevărat ce se află, știe să renunțe și să-și recunoască înfrângerea. Își scoate pur și simplu Crucea de Fier, o atârână pe pieptul namilei, pe zăpadă, și spune:

— Ai meritat-o mai mult decât mine!

Și, în aceeași clipă, omul de zăpadă se prăbușește peste el, necruțător, iar sufletul sergentului Strasser pocnește din călcâie, ia poziție de drepti și pleacă în pas de defilare prin întinderile nesfârșite, cu brațul întins, ca să-l salute pe acel Führer al sufletelor germane care îl așteaptă probabil cu nerăbdare la intrarea în Walhalla războinicilor teutoni... Un zâmbet fericit stă spânzurat pe buzele bravului soldat german Grünewald. Chiar în momentul acela, e obiectul unei ceremonii de excepție. Coboară încet, la bordul unei bărci ușoare, pe undele Donului liniștit. Poporul rus – întreg poporul rus –, calmucii, și kârgâzii, gruzinii din Caucaz, și cazacii din Zaporije, și muntenii aspri din Uzbekistan, și ucrainenii, și tătarii, și mujicii din Siberia, și evreii, și kurzii, toate cele douăzeci și șapte de naționalități se află acolo și îl aclamă sălbatic. Sunt mii și milioane și aruncă spre el cu

amândouă mâinile confeti, faimoasele confeti rusești, albe și înghețate, volburoase... Și înfulecă tone întregi de caviar, și beau butoaie întregi de vodcă în sănătatea noului lor cotropitor, și cântă toți într-un glas *Oci ciornie* în cinstea lui. Iar țarii, țarii toți – și Boris Godunov, uzurpatorul, și Ivan cel Groaznic cu boierii lui, și Petru cel Mare alături de toți ceilalți ies în gloată din Kremlin ca să-l aclame și să râdă când trece – e și Lenin acolo, evadat din mausoleu, și întreg marele popor rus, cele o sută șaptezeci de milioane de locuitori sunt acolo și toți îl arată cu degetul pe bravul soldat german Grünwald – Grünwald Cuceritorul, Grünwald Magnificul – și râd în hohote, râd neconținut, ținându-se de șolduri și lovindu-se peste foale, sunt topiți de fericire, o fericire nesfârșită, și-i aruncă în ochi, în gură, pe gât, frumoasele lor confeti rusești, albe și reci ca gheața, învârtite, care-l acoperă treptat, și-l sufocă, și-i smulg ultima suflare. Iar râsul lor homeric se înalță neîndurător... Și molcom curge Donul liniștit... Și tot așa de molcom continuă zăpada să cadă. Blând, într-o tăcere infinită și religioasă parcă, zăpada își împlinește menirea istorică. Îi îngroapă meticulos pe cuceritori, nepăsătoare și senină. Fără patimă, fără grabă zadarnică... Fulgi mari, pufoși și neiertători. Zăpada. Vrednica zăpadă.

Părintele Burak a fost prins în timp ce se ruga în micuța capelă a Sfântului Francisc din Wierki și împușcat pe loc.

Detașamentul lui Puciata a pierdut cinci oameni în timpul unei confruntări cu niște automitraliere pe drumul spre Podbrodzie, iar Puciata însuși zăcea, grav rănit, la o fermă. Kublaj a fost doborât după o luptă înverșunată, în timp ce sabota calea ferată spre Molodeczno. Cei doi transmisioniști, trădați de nevasta unui gospodar, au fost împresurați într-un hambar și toate posturile clandestine din pădure au primit mesajul lor cel de pe urmă: „Baftă, adio, doi mai puțin.”

Dar Partizanul Nadejda nu putea fi prins. Umbla vorba că, în prezent, își stabilise cartierul general chiar în Varșovia; că pregătea răzmerița evreilor din ghetoul capitalei; trădătorii și spionii îi semnalau prezența în mai multe locuri deodată; în fiecare zori de zi, niște bărbați înfruntau plutonul de execuție cu un surâs sfidător, însuflețiți parcă de certitudinea secretă că, în mod fundamental, nu li se putea întâmpla nimic. Prin sate, circulau veștile cele mai naive, cele mai extraordinare:

— S-a întâlnit cu Roosevelt și Churchill și le-a expus condițiile lui. Stalin și-a găsit în sfârșit un interlocutor.

— Are o armă secretă, ceva nemaivăzut. O rază mortală: se pare că bate la zece kilometri.

— Ieri, a venit să le vorbească puștilor de la școala din Sucharki; copiii le mai strălucesc și acum ochii.

Nimeni nu-și amintește să mai fi existat o iarnă atât de cumplită. În anumite locuri din pădure, grosimea stratului de zăpadă atinge patru metri, iar „verzii” s-au văzut siliți să-și abandoneze vizuinele. Detașamentele lui Krylenko, Dobranski și Hromada s-au refugiat într-un pavilion de vânătoare aflat în mijlocul smâncurilor râului Wilejka, pe o insulă minusculă, rătăcită printre trestii împietrite. Într-o zi – era 3 februarie 1943 –, Pech a venit într-un suflet la refugiul lor, într-o asemenea stare de agitație, încât au pus mâna pe arme, convinși că le-a sunat ceasul. El venise

însă doar ca să-l vadă pe Krylenko și să-i vorbească despre fiu-său. Se zvonea că feciorul lui Krylenko era general în Armata Roșie, dar numele lui nu trebuia niciodată pomenit de față cu bătrânul ucrainean. Atunci când, din greșeală ori în glumă, cineva deschidea acest subiect necuviincios, Krylenko se îmbufna și zicea *Svolotch!*⁸² printre dinți.

— Desigur, o scâlda atunci interlocutorul, cu siguranță, Savieli Lvovici, fiul dumitale e un om valoros, câtă vreme poporul l-a socotit demn de un grad atât de înalt.

— *Svolotch!* repeta atunci bătrânul, ridicând ușor vocea în chip de avertisment și pironindu-și interlocutorul cu privirea, parcă pentru a-l pofti să se împărtășească din insultă.

— Dar de ce, Savieli Lvovici?

— Cum altfel să-i zici unui om care și-a dat tatăl pe mâna dușmanului?

— Dar nu te-a dat, cu siguranță, pe mâna dușmanului, Savieli Lvovici!

— Ba m-a dat. *Svolotch*, am zis!

— Nu te mai înfură, Savieli Lvovici.

— Nu mă înfurii, *cholera emu w bok*⁸³!

— Foarte bine, Savieli Lvovici, dacă spui dumneata...

— Cum altfel să-i zici unui om care a dat satul tatălui său pe mâna dușmanului?

— Poate că n-a avut altă cale?

Când auzea asta, bătrânul se făcea foc și pară, își înălța pumnul păros până sub nasul interlocutorului și întreba, agitându-și încet și primejdios mustața zbârlită:

— Ce-i asta?

— E un pumn, Savieli Lvovici!

---

⁸² Nemernic! (N. a.) [Grafia corectă – *swotocz*.].

⁸³ Dar-ar ciuma-n el! (N. a.).

— Tu, înainte de moarte, ai putea da pe mâna dușmanului satul lui taică-tău?

— N-n-nu, Savieli Lvovici, nu... atâta doar că...

— Atâta doar că ce?

— N-n-nimic, Savieli Lvovici!

— Nu l-ai da, ha?

— N-n-nu.

— Sigur?

— Sigur.

— Juri pe mormântul lui taică-tău?

— Tata, Savieli Lvovici, e bine sănătos, mulțumesc.

— Jură-te, totuși.

— Jur!

— Bine. Să ții minte asta, în cazul în care ajungi general.

— O să țin minte cu siguranță, Savieli Lvovici... Aș putea să plec, rogu-te?

— Fiindcă nu se știe niciodată: orice terchea-berchea poate să ajungă general în ziua de azi. L-au făcut ei general pe Mitka...

— M-m-mitka?

— Ăsta-i fiu-meu, dar-ar ciuma-n el! zbiera Krylenko cu mustața zburlită. Ți-am mai spus de douăzeci de ori. Data viitoare când o să uiți...

Însă, după o conversație de felul ăsta, nu mai apărea, de obicei, o „dată viitoare”. La început, partizanii nu prea credeau în povestea lui Krylenko. Pe la spate, ziceau că e pur și simplu *budja: budja na resorach*⁸⁴. Într-o bună zi însă, cu un aer adânc scârbit, bătrânul a scos din buzunar o fotografie mototolită, decupată din *Pravda*. Cei care știau rusește - veteranii din cele două războaie - au citit subtitlul: „Cel mai tânăr general al Armatei Roșii, Dimitri Krylenko.” De felul lui, ucraineanul era cizmar în sătucul Riabinnikovo. Fiul lui fugise de-acasă la vârsta de doisprezece ani, după o ceartă aprinsă, în cursul căreia și-

a anunțat tatăl că voia „să studieze și să devina cineva”. Vreme de șaptesprezece ani, bătrânul n-a mai auzit nimic despre el, dar, la începutul invaziei, oamenii din Rabinnikovo au venit să-i dea de veste că Mitka fusese numit general în Armata Roșie și că-i apăruse poza pe prima pagină din *Pravda*. Bătrânul a fost teribil de sarcastic: „Să studieze și să devină cineva, a bombănit el. Ge-ne-ral!” și, de scârbă, i-a tras prietenului său, cazacul Bogoroditza, care avusese nefericita inspirație să zâmbească, o pereche de cizme, care i-a șters grabnic bietului om zâmbetul de pe față. Nemulțumit de situație, bătrânul și-a amintit de gradul lui de caporal, datând de pe vremea Revoluției, și s-a înrolat. Cei din Riabinnikovo au primit câteva scrisori de la el, în care se spunea că-i „merge bine” și din care se mai putea afla că generalul Krylenko fusese decorat cu Ordinul Lenin pentru Apărarea Smolenskului. Prima întâlnire dintre tată și fiu, la șaptesprezece ani după ruptură, a fost cât se poate de dramatică. În ziua aceea, fiul cizmarului ședea în fața unei scânduri de brad care-i slujea ca masă de lucru și cerceta o hartă. „Aici... divizia douăzeci, Riabinnikovo!” Până atunci, Riabinnikovo nu însemnase pentru el decât un punct oarecare pe glia rusească, aidoma altor sute de puncte pe care fusese însărcinat să le apere. Acum însă... „Bătrânul!” A ridicat din umeri. „Riabinnikovo, teren solid. La sud, pădure de brazi... tancurile vor trece lesne. Divizia nu are suficientă muniție și artilerie antitanc. Altfel spus: lăsăm Riabinnikovo și ne retragem spre est.” A apucat un creion și a trasat, îngrijit, trei linii în direcția fluviului și, la est de Riabinnikovo, un semicerc.⁸⁴

A luat o foaie de hârtie, a scris ordinul de retragere și, dintr-odată, s-a gândit cu groază: „Bătrânul o să facă scandal!” A oftat, s-a dus în biroul adjunctului și

---

⁸⁴ Poveste de adormit copiii. (N. a.).

prietenului său, căpitanul Lukin, i-a dat ordinul de retragere și s-a întors la scândura lui de brad. Soldatul de planton a pătruns în încăpere, a pocnit din călcâie, a salutat. A deschis ușa și, chiar în aceeași clipă, s-a auzit o voce răstită, un șuvoi de sudalme, și bătrânul Krylenko a intrat cu spatele în cameră, urmărit de santinela furioasă, cu baioneta în poziție de atac.

— Tată! a exclamat generalul.

Bătrânul nu și-a băgat însă feciorul în seamă, ocupat fiind cu santinela.

— Nu-mi vezi gradele, ai? zbieră el.

Își vârî mâneca sub nasul soldatului.

— Miroase strașnic, ai? N-o să vezi în veci așa ceva!

Își suflă nasul între degete și se întoarse către fiu-său. Tânărul Krylenko își venise în fire. Cu un gest, i-a expediat pe soldatul de planton și pe santinelă. Bătrânul și-a pus mâinile în șolduri, s-a aplecat în față și și-a cercetat creația de sus în jos, cu o silă de nespus.

— Prin urmare, e-adevărat, Mitka? Te-au făcut general?

Mitka și-a plecat privirea, păstrând o tăcere vinovată.

— Asta-i bună! urlă din senin bătrânul. Așa-l primești pe taică-tău, nemernicule? Cu curul pe scaun și gura ca o târțiță? Nu te-am altoit cât trebuia, ai? Ți-oi fi închipuind că-i prea târziu?

Pumnul enorm, plin de păr, și-a luat avânt și s-a oprit sub nasul generalului Krylenko.

— Ai?

Ușa încăperii învecinate s-a deschis și căpitanul Lukin, adjunctul, a strecurat înăuntru un cap înspăimântat.

— E tatăl meu! i-a aruncat în grabă tânărul Krylenko, în chip de explicație.

Ușa s-a închis discret. Tânărul Krylenko s-a întors către tatăl său și a început împăciuitoare:

— Hai, nu mai zbiera în halul ăsta. Faci prea mare vâlvă. Desigur, sunt foarte bucuros că te văd...

Cizmarul caporal Krylenko s-a tolănit confortabil în fotoliu, îndărătul biroului generalului.

— *No, to to!*⁸⁵ mormăi el.

Privi neîncrezător spre pieptul fiului.

— Ce-i asta? Întrebă el sever, punând degetul pe medalia lui Lenin.

Tânărul Krylenko se îmbujoră stânjenit. Se simți trist și descurajat. Privi într-o parte, cu aer vinovat. „Zău, se poartă de parcă aș fi furat-o!”

— Nu-i mare lucru. Știi, pentru Smolensk, vara trecută... Un fleac, acolo...

— Un fleac, acolo! Îl maimuțări bătrânul Krylenko, suierând de furie. Și dacă tot o ai, de ce să nu ți-o spânzuri de piept, nu? Ha? *Prokhvost!*⁸⁶

— Păi...

— Gura!

Pumnul păros se avântă din nou, pe deasupra scândurii de brad.

— Scoate-o imediat!

Tânărul Krylenko își desprinsese rapid decorația și o strecură în buzunar.

— Nu mai pune la suflet... La vârsta ta...

— La vârsta mea, încă mai lupt pe front, în timp ce tu, la douăzeci și nouă de ani, ești doar un scârța-scârța pe hârtie în spatele trupelor. Ha?

Scuipă îngrețșat și întinse un picior.

— Scoate-mi cizmele!

---

⁸⁵ Așa deci!

⁸⁶ Derbedeule! (N. a.).

Tânărul Krylenko se apropie de părintele său, apucă o cizmă și prinse să tragă de ea, în timp ce bătrânul își propti noada mai bine.

— Vreau niște ceai, hotărî el. Să vină un samovar!

Generalul îl chemă pe soldatul de pază. Plantonul intră, salută și se uită zăpăcit, cu gura căscată, la caporalul descălțat, trântit comod în spatele biroului generalului.

— Adu ceai!

Ostașul pocni din călcâie și ieși împleticit. Bătrânul Krylenko își frecă mâinile și privi harta.

— Riabinnikovo! descoperi el deodată, cu încântare copilărească, așezându-și pe hartă degetul butucănos și murdar. Și potcoava asta ce e?

— Noile noastre poziții. Am dat ordin ca Riabinnikovo să fie evacuat și să ne mutăm...

Tânărul Krylenko se opri îngrijorat. Mustața bătrânului se zburli brusc și începu să tremure ca o pădure în bătaia vântului. Ochii i se strânseseră răutăcios, și pe sub nas începură să-i iasă şuierături sacadate, năprasnice. Se ridică încet în picioare, se aplecă în față...

— Poftim?

— Tată, nu trebuie să iei lucrurile astea prea personal!

— N-o să aperi Riabinnikovo? Riabinnikovo al nostru?

— Hai, tată, zău... Fii cu judecată! Inamicul are aici o divizie blindată nou-nouță, iar eu n-am armament antitanc...

— N-ai armament antitanc? N-ai? Ce-ai făcut cu ăla pe care ți l-a dat poporul? *Propil ich, tchto-li? Ili w karty prodoul?*⁸⁷

— Zău așa, tată...

— *Svolotch!* începu deodată să zbiere bătrânul cu voce gătuită. Veniți încoace, tovarăși! La zid cu el! Împușcați-l! Stai, stai puțin!

---

⁸⁷ L-ai vândut pentru băutură? Sau l-ai pierdut la jocuri? (N. a.).

Țâșni cu o sprinteneală uimitoare, își apucă fiul de-o ureche, i-o răsucă...

— Au! făcu generalul Krylenko fără jenă. Dă-mi drumul!

— Ai lăsat Riabinnikovo de izbeliște, se tângui bătrânul. Am trăit cincizeci de ani acolo, am trudit, am asudat... Nu-i picior de om pe care să nu-l fi încălțat! Satul nostru, lăsat pe mâna dușmanului, fără o împușcătură! Ce-o să zică Stiopka Bogoroditza? Și Vatrushkin? Și Anna Ivanovna? Mitka Krylenko și-a lăsat satul de baștină în mâinile dușmanului! Fiul meu!

Stârnit de strigăte, ostașul de pază s-a repezit în cameră, cu baioneta gata de împuns, încredințat că generalul era pe cale să fie asasinat. N-a văzut decât un bătrân caporal deshăimurat, desculț, care, jelind, îl trăgea de ureche pe general, în timp ce acesta - vai! - nici măcar nu încerca să se ferească. Era peste puterile santinelei să îndure așa ceva! Se frecă la ochi și se cără afară din încăpere, de parcă între timp infernul se golise, iar dracii îi umblau pe urme... Tânărul Krylenko izbuti în cele din urmă să-și elibereze urechea învinețită și să se pitească îndărătul mesei.

— Am primit ordin! Încercă el să explice. Nu duci un război după cum te taie capul... Și, cum ți-am zis, n-am armament antitanc!

— Antitanc, antitanc! Dar baionetele ce-au, sunt pentru câini?

— Tată!

— Dar-ar ciuma-n tine! Îi răspunse de-a dreptul bătrânul Krylenko. Riabinnikovo, lăsat de izbeliște, fără să trageți un foc de armă, fără să moară măcar un soldat pe ulițe!

Tăcu brusc și se ridică în picioare.

— Bine, atunci o să-ți arate Savieli Krylenko cum trebuie să lupte un cetățean! O să mă duc eu la Riabinnikovo! O

să apăr singur Riabinnikovo! Cu pieptul gol! Cu mâinile mele! N-am nevoie de tine... *Skotina!*⁸⁸

Își suflecă mânecile și se îndreptă triumfal către ușă.

— Tată, cu ceaiul cum rămâne? Îngăimă timid Mitka.

Bătrânul Krylenko se întoarce și-i scuipează fără grabă spre bombeuri.

— Uite, asta fac pe ceaiul tău! Asta și încă ceva! N-am chef să fiu otrăvit! Un om care e în stare să-și lase satul pe mâna dușmanului poate la fel de bine să-și otrăvească tatăl!

A ieșit, iar vocea i s-a auzit împrășcând înjurături și după ce s-a îndepărtat. Tânărul Krylenko a rămas singur în cameră. Și-a scos batista și și-a șters fruntea. „Am visat, sau ce s-a-ntâmpat?” A rotit o privire nesigură împrejur și-a țâșnit. În mijlocul încăperii, trona, cu mare demnitate, o pereche de cizme aproape noi, grijuliu lustruite... „A plecat desculț!” A înșfăcat cizmele și s-a repezit afară din casă. A străbătut vreo sută de metri în fuga mare, prin zăpadă, cu cizmele în mână, și a strigat după un soldat.

— N-ai văzut pe-aici un caporal furios, cu ditamai mustața și desculț? a întrebat el sever, dintr-o suflare.

Bietul soldat l-a privit pe generalul Krylenko, înaintând împiedicat în fața lui, cu o pereche de cizme în mână, și gura i s-a căscat larg, lăsând să-i scape un strigăt... Dar Mitka dispăruse. Cu cizmele în mână, fugea cât îl țineau picioarele spre o siluetă care gesticula îndepărtându-se, hăt, prin zăpadă, de-a lungul râului înghețat... Bătrânul a ajuns la Riabinnikovo numai bine ca să-i întâlnească în piața mare pe nemții care intraseră în sat prin partea opusă. Krylenko a pălit, l-a privit o clipă pe mătăhălosul maior neamț stând în picioare în tanc, apoi s-a apropiat:

— În numele Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste...

— *Was? Was?* s-a interesat maiorul.

---

⁸⁸ Dihanie! (N. a.).

— Vă urează bun venit, i-a explicat locotenentul.

— *Ach!* Bune venit, *gut! gut!* s-a bucurat maiorul.

Bătrânul cizmar și-a tras sufletul și a scuipat spre picioarele neamțului.

— În numele Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste! a repetat el.

— *Abführen!*⁸⁹ a lătrat maiorul, alb de furie.

Bătrânul a fost trimis spre un lagăr din Polonia, cu toate onorurile cuvenite rangului său, adică într-un vagon de vite. La Molodeczno a reușit să evadeze, a mers patruzeci și opt de ore, apoi și-a pierdut cunoștința și, într-o dimineață, a fost trezit de cel mai tânăr dintre frații Zborowski, care l-a luat de pe drumuri și l-a îngrijit.

Când a ajuns Pech în ascunzătoare, Krylenko tocmai se despăducea.

— Vânătoare cu spor! i-a urat Pech.

— Mulțam.

— Savieli Lvovici, începu Pech timid.

Se opri:

— Ai?

— Nu, nimic, oftă Pech.

— Atunci, ține-ți gura.

Continuă să scociorască meticulos prin *tulup*⁹⁰, așezat pe un morman de bușteni.⁹⁰

— Savieli Lvovici! încercă din nou Pech.

— Ha?

— Nu te supăra...

Krylenko se descotorosi calm de *tulup*, îl puse deoparte și se uită înspre Pech:

— Auzi, băiete, dacă ai ceva de spus, spune. Și nu uita să speli putina după ce-ai spus.

---

⁸⁹ Luați-! (N. a.).

⁹⁰ Blană de oaie. (N. a.).

Pech înghiți în sec și începu:

— Fiul dumitale, Savieli Lvovici...

— *Svolotch!* i-o tăie pe dată bătrânul ucrainean.

Lui Pech i s-a părut totuși că deslușește un licăr de interes în privirile lui. A continuat rapid:

— Bolek Zborowski a ascultat ieri știrile de la Moscova. Fiul dumitale, Dimitri Krylenko, a primit titlul de „Erou al Uniunii Sovietice” pentru meritele sale în eliberarea Stalingradului.

Chipul bătrânului a devenit și mai cenușiu decât mustața lui.

— Nu te supăra! a zis Pech dintr-o suflare.

— Ești sigur? a întrebat Krylenko.

— Sigur, Savieli Lvovici, Bolek Zborowski a auzit cu urechile lui, la Wilno...

— Unde e?

— Afară... Nu îndrăzne să vină să-ți spună chiar el, dar, dacă poțtești...

— Adu-l îcoace.

Pech a șters-o iepurește și s-a întors numaidecât cu mezinul Zborowski. Acesta nu prea părea în apele lui.

— Vorbește! îi urlă Krylenko. Ce mai aștepți?

— ... Erou al Uniunii Sovietice! se grăbi Bolek. Pentru merite la eliberarea Stalingradului.

— Ești sigur?

— Sigur, Savieli Lvovici! I-au zis limpede numele: generalul Dimitri Krylenko.

— Nu asta te-am întrebat, fir-ar să fie! Chiar au zis: eliberarea Stalingradului?

— Eliberarea, Savieli Lvovici! Și-au adăugat: generalul Dim...

— *Svolotch!* i-o tăie scurt bătrânul Krylenko. Nu mă interesează.

— Cum adică nu te interesează!? se mânia până la urmă Pech. Dă-mi voie să fiu uimit, tovarășe. Dă-mi voie să fiu al naibii de uimit!

— Ei bine, spuse Krylenko, îmbărbătându-l, dă-i drumul, prietene, miră-te cât poți de tare!

S-a dat un pas înapoi și și-a lăsat capul într-o rână, vrând parcă să-l admire mai bine pe Pech cum se miră al naibii de tare.

— Mai dă-o încolo, Savieli Lvovici! urlă Pech. Până la urmă, fiul dumitale a eliberat Stalingradul.

— N-nu. Nu e fiul meu. Poporul a eliberat Stalingradul. Poporul, pricepi? Poporului trebuie să-i mulțumești! Fiu-meu s-a retras luni și luni de zile. Mâzgălea săgeți și cercuri pe hartă: asta-i tot ce făcea. Și-apoi, într-o zi, și-a spus: „Ăsta-i ultimul cerc. S-a înțeles?” a întrebat el poporul. Iar poporul i-a răspuns „Înțeles.” Cui trebuie să-i mulțumim? Țuia care a scrijelit un semnișor pe hartă sau celui care a adăpat pământul cu sângele său? Ha?

S-a lăsat tăcere. Apoi, Pech a oftat zgomotos.

— Mă rog, n-am venit să discut, ci să te felicit. Iar tovarășul Dobranski te pofteste să ne fii alături diseară. Vom sărbători eliberarea Stalingradului. O să fie cartofi!

— O să vin să mănânc, a promis scurt bătrânul.

La ieșire, mezinul Zborowski a declarat posac:

— O rușine... Chiar nu merită să ai părinți: poftim, cum știu să-ți mulțumească.

Scuipă scârbit.

Cartofii se umflau și plesneau veseli pe jar, oamenii își dăduseră jos blănille de oaie, își descheiaseră scurtele: se făcuse cald. Nu era vorba doar de căldura focului, ci și de umila și prietenoasa căldură a gloatei, atât de plăcută amărăților, dar de care cei fericiți se feresc cu silă. Așezat cât mai aproape de foc – turul pantalonilor îi fumega primejdios –, bătrânul Krylenko pescuia cartofii din jar, cu o mână aparent nepăsătoare la arsuri. Ciucit în fața unui *czajnik* cu apă fierbinte, Janek pregătea „ceaiul”: Pech îi transmisese faimoasa lui formulă... Seara a fost deschisă de Pech.

— Tovarășul Dobranski! trâmbiță el solemn.

S-a aplaudat, Pech a hotărât că sosise momentul să înfierbânte publicul, ca în vremurile bune ale adunărilor publice. A ridicat pumnul, a tras aer în piept și a urlat:

— Trăiască solidaritatea și înfrățirea între popoare! Trăiască armata de eliberare! Trăiască...

— Gura, Pech, a fost el sfătuit cu amabilitate. Stai jos! Dobranski își deschise caietul.

— Ideea poveștii pe care o să v-o citesc mi-a venit recitind celebra baladă a lui Pușkin: *Voron k voronu letit, Voron k voronu krichit.*⁹¹

— *Ruslan și Ludmila*, lămuri Pech, primele două versuri! Se avântă:

— Trăiască geniul nemuritor al bardului popular rus, Aleksandr Sergheievici Pușkin! tună el.

— Culcat, culcat! îl rugară. Pech, la coteț! Dobranski anunță:

— Titlu: *Împrejurimile Stalingradului.*

Începu să citească:

Se crapă de ziuă. Broaștele noptatice încetează treptat hărmălaia, ultimii lilieci se rotesc în devălmășie, iar stârcul

---

⁹¹ „Corbul zboară către corb, corbul spune altui corb.” (N. a.).

iese încetișor dintre trestii și înghite cel dintâi pește. Cei doi bătrâni cumetri de pe Volga, corbii centenari Ilia Osipovici și Akaki Akakivici, se arată deasupra fluviului. Se rotesc agale, în aerul dimineții, și cercetează oglinda apei cu un ochi frământat de gânduri.

— Nimic, Akaki Akakivici?

— Nimic, Ilia Osipovici. Probabil că n-ai auzit bine.

— Și totuși, fereastra era deschisă, iar vocea grăia foarte puternic, în nemțește. Comunicat al Armatei de Est, zicea. Trupele noastre, sub comanda generalului von Ratwitz, baron, eroul din La Haye, unul dintre cei mai străluciți conducători ai noștri, au atins ieri linia Volgăi.

— Pe cuibul meu dintâi! se jură Akaki Akakivici, salivând. Îmi plouă-n gură când te-aud!

Doi indivizi rufoși s-au ivit în sus pe fluviu, călărind doi bușteni. Butucii se roteau primejdios din pricina vârtejurilor.

— Pitz! strigă deznădăjduit cel dintâi călăreț. Trebuie musai se ne apropiem de mal!

— *Zu Befehl!*⁹² răspunde cel de-al doilea călăreț, ferindu-se să facă vreo mișcare.

Trece pe-acolo cadavrul fostului soldat german Schwanke, din Sassnitz, cochetul orășel de la Marea Baltică. Are un aer de haimana indolentă, cu un pai între dinți, întins comod pe spate, cu privire fixă, interesată aparent doar de scrutarea cerului. Totuși, trecerea epavelor nu scapă acestei priviri indiferente la lucrurile lumești. Fostul soldat Schwanke se rotește în loc, uimit, și se agață cu putere de primul buștean.

— Hei! Tu, Karl Röder, din Hamburg! zbiară el spre trestii, pe limba morților. Ia privește pe cine am pus mâna!

— Cu ce vrei să privesc? Cu curul? mormăie, în aceeași limbă, fostul zidar Karl Röder, din Hamburg.

---

⁹² La ordin! (germ.).

Se desprinde din stuf și prinde să plutească de colo-colo, pe băjbâite.

— De-aș putea să înhaț nemernicele alea de păsări care m-au băgat în porcăria asta!

Ilia Osipovici și Akaki Akakivici îl privesc cu un aer cât se poate de nevinovat.

— Pe-aici! îl călăuzește milos fostul soldat Schwanke pe colegul lui.

— Cine e? întreabă zidarul Röder preocupat.

— Hei! Printzel din Mannheim! urlă Schwanke, hei! Kanninchen din Lübeck, haideți încoace! Ia ghiciți pe cine-am pus mâna!

— S-atârâ în ștreang, zice răsunător un individ gol pușcă, ivit brusc, ca un dop, la suprafața apei, s-atârâ în ștreang dacă nu e chiar generalul von Ratwitz, baronul, în persoană, unul dintre cei mai străluciți conducători ai noștri.

— Cât privește ștreangul printre trestii, spune o voce morocănoasă, să fim serioși! Cred, prietene, că ar trebui să te mulțumești să fii înecat! Lăsați-mă să vin mai aproape... Nu văd nimic fără ochelari! *Donnerwetter!*⁹³ Să nu-mi ziceți mie Kanninchen dacă ăsta nu-i generalul von Ratwitz, baronul, în carne și oase!

— Cu siguranță nu te mai numești Kanninchen! îi aruncă o voce batjocoritoare printre trestii și, cu cât mă uit mai abitir la tine, cu atât sunt mai sigur că nici fiu-tău nu se mai numește așa. De-abia am dat și eu peste niște mâl molcuț și fără raci, și uite că nu e chip să dorm... Ce se întâmplă?

Apar la suprafață trei sferturi, cel mult, dintr-un fost caporal german.

---

⁹³ La naiba! (germ.).

— E-te-te! Unul dintre cei mai tari șefi ai noștri! Hei, voi, stuf, nisipuri și prundiș, sau ce-a mai rămas din voi, haideți mai aproape!

— Să nu-mi spuneți că e Adolf Hitler, ciripește o voce uimită de scapet, aș muri de fericire!

— Ha! ha! ha! hohotește onorabila adunare. Ha! ha! ha!

Generalul baron von Ratwitz, unul dintre cei mai străluciți conducători ai noștri, se agață înverșunat de bușteanul lui plutitor. E prins într-o bulboană. Trupurile unor foști soldați germani se rotesc în jurul lui, se agață în crengile bidiviului său.

— Pitz, urlă el furios către aghiotant, scapă-mă de leșurile astea. Ne împiedică să înaintăm!!

— *Zu Befehl!* zbiară locotenentul-major Pitz, alb de spaimă.

— Akaki Akakivici! spune solemn corbul Ilia Osipovici. Îți amintești de săculețul de tutun pe care răposatul meu tată l-a înhățat de pe cadavrul unui general francez la Borodino? Fac rămășag cu tine, săculețul contra ceasului tău frumos de argint, că locotenentul ăsta tânăr n-o să aibă curaj să plonjeze. Te prinzi?

— Mă prind! îi răspunde sportiv la provocare Akaki Akakivici.

— Ei bine, *meine Herren*⁹⁴, declară către onorabilul sobor fostul soldat Schwanke, contemplând cerul cu privirea lui cea mai decolorată. Cred că de data asta l-am prins. Și, de bună seamă, asta mi se datorează mie!

— Bine, Schwanke! scrâșnește fostul soldat Printzel, din Mannheim. Suntem buni să-ți facem cinste cu un păhărel de Volgă!

— Ha-ha-ha-ha! răbufnește onorabila adunare la auzirea acestei glume de mare finețe. Ha-ha-ha-ha!

---

⁹⁴ Domnii mei (germ.).

— Ce se-ntâmplă? întrebă niște voci întărite din stufăriș și, din toate părțile, se ivesc alte hoituri ale unor foști soldați din fosta armată germană. *Gott in Himmel!*⁹⁵ Ni s-a alăturat generalul baron von Ratwitz!

— Nu ni s-a alăturat cu totul, remarcă fostul caporal Kanninchen, cu un aer aluziv. Hmm! Hmm!... E cineva, din onorabila adunare, care contestă faptul că generalul baron e definitiv de-al nostru?

— Nimeni, nimeni! rostesc, din toate părțile, voci entuziaste. Dimpotrivă, suntem foarte, foarte onorați!

Generalul baron împarte șuturi în dreapta și-n stânga, ca să-și elibereze bidiviul.

— Ooh! se tânguie, prefăcându-se supărat, fostul soldat Schwanke. Mi-a dat un șut în cur!

— Po-poftim? A îndrăznit? Păi asta-i crimă! E clar interzis prin regulament!

— Vai, ce rău mă doare! se căinează fostul soldat Schwanke, invocând Cerul cu privirea lui sticloasă.

Onorabilul sobor se prăpădește de râs și se înghesuie din ce în ce mai strâns în jurul bușteanului înțepenit.

— Pitz, urlă generalul baron, descalecă îndată și scapă-mă de-aici!

— *Zu Befehl!* schelălăie locotenentul-major Pitz și, închizând ochii, se dă jos de pe buștean.

Ilia Osipovici clatină din cap, cu un aer mulțumit.

— Sunt tare fericit că n-am pariat cu dumneata, Akaki Akakivici, zice el. Aș fi pierdut drăguțul meu săculeț de tutun.

— Păi ai pariat deja, Ilia Osipovici! exclamă Akaki Akakivici, străduindu-se să pară indignat. Ai zis că te prinzi!

Ilia Osipovici închide un ochi, îl privește pe Akaki Akakivici, în timp ce acesta oftează, fără să mai insiste.

---

⁹⁵ Dumnezeule din cer ! (germ.).

— *Meine Herren, meine Herren!* urlă fostul soldat Schwanke, locotenentul-major Pitz a trecut în rândurile noastre. Am de gând să-i însărcinez pe doi dintre voi să aibă grijă ca actul lui să aibă un caracter... hm! cum să zic, definitiv. Cine are cea mai mare vechime de-aici?

— Eu, spune fostul soldat Kanninchen, mă aflu aici de trei zile și tot ce-am băut, cu excepția apei, nu merită înghițit!

— Eu, spune fostul soldat Printzel, mă aflu aici tot de trei zile și sunt însoțit de douăzeci și patru de raci bine instruiți, care abia așteaptă să-și ofere serviciile.

— Ha-ha-ha-ha! pufnește onorabila adunare, Printzel ăsta, mereu același, neschimbat!

— Bine, spune fostul soldat Schwanke, la comanda mea, înainte, marș, spre locotenentul-major Pitz!

Se produce o învălmășeală și locotenentul Pitz simte dintr-odată că e înșfăcat de picioare și se scufundă rapid, cu un clipocit cam respingător.

— *Prosit!* șoptesc prietenos cei doi corbi Ilia Osipovici și Akaki Akakivici.

— *Prosit, prosit,* scrâșnește la rândul lui fostul soldat Printzel la urechea cuceritorului. Și veți vedea, *mein Herr,* veți vedea că treștiile nu-s deloc rele, când le înfuleci de la rădăcină!

— Înapoi! zbiară atunci generalul baron. Nu vedeți cine sunt?

— *Zu Befehl! Zu Befehl!* chirăie voios onorabila adunare, strângându-se în jurul lui.

— Sunt comandantul vostru, cel care v-a condus în Polonia, în Franța...

— Și spre Volga! urlă în cor stimabilul sobor. Nu uita de Volga, *mein Herr!* Or, cu apa din Volga se-ntâmplă ceva, când beau cantitatea potrivită, nici măcar câinii nu mai ascultă de stăpânii lor!

— Hoituri germane! țipă generalul baron, simțind cum se scufundă butucul sub el. Înapoi! Vă ordon!

— *Zu Befehl! Zu Befehl!* șoptesc cadavrele germane, și fostul general baron von Ratwitz se duce la fund încet, ridică brațele și dispare definitiv sub apă.

— După dumneata, Akaki Akakivici! murmură prietenos Ilia Osipovici, coborând planat.

— Nici vorbă, Ilia Osipovici... după dumneata!

— Păi atunci, în sănătatea dumitale, Akaki Akakivici, în sănătatea dumitale...

— Să fii sănătos... *Mahlzeit! Mahlzeit!*⁹⁶

Dobranski întrerupse lectura și bău un strop de ceai.

— Ce bun e azi! constată el. Aproape că n-are gust!

Pech hotărî încă o dată să înfierbânte publicul.

— Trăiască povestitorul popular al războiului polonez pentru patrie, tovarășul nostru Adam Dobranski! se răsti el.

— Bravo, bravo! încuviințară partizanii.

Atunci, Pech a crezut că sosise momentul să-și tragă spuza pe turta lui.

— Trăiască Pech! a propus el îndrăzneț.

— Huo-huo! Jos, culcat! Marș la coteț!

Amărât nevoie mare, Pech se întoarse cu spatele la public, dedicându-se cu totul cartofilor. Dobranski continuă:

Câteva minute mai târziu, cei doi cumetri se lasă cam îngreunați, poate, pe una din crăcile stejarului lor preferat. Spre marea lor uimire, se trezesc că dau cioc în cioc cu un corb costeliv și deșelat, cu gât lung și mlădios și cu un plisc uluitor de ascuțit.

---

⁹⁶ Poftă bună! (germ.).

— Pe pana mea dintâi! exclamă Ilia Osipovici. E chiar Karl Karlovici, din Berlin, în carne și oase!

— Mai ales oase! *ach!* mai ales oase! geme corbul, cu un accent germanic foarte apăsător.

Pe vremea țarilor, corbul german Karl Karlovici venise să se stabilească în Rusia și știuse să-și asigure o situație privilegiată la Curte. Însuși țarul îi acordase prietenia lui. Zăbovea adesea la fereastra palatului și, dacă vedea că păsărea nu părea mulțumită cu banalul bălegar, îi îndemna pe apropiații lui să coboare în curte și să-l îndoape pe favoritul lui cu bucate alese. Foarte curând, toată lumea a început să se lupte ca să-i intre în voie lui Karl Karlovici și, uite așa, anumiți miniștri n-au mai dormit de grijă, pentru că favoritul refuzase să le onoreze ploconul: era semnul prevestitor al unei inevitabile dizgrații. Într-adevăr, țarul prețuia nespus gustul și alegerile favoritului său, pentru că, după cum obișnuia să spună, pasărea avea prilejul să-i judece anturajul în chiar substanța lui.

— Și ce faci prin pustietățile astea, Karl Karlovici? croncăni Ilia Osipovici. Călătorie de plăcere, nu-i așa? Oleacă de turism cade bine!

— *Ach!* oftează Karl Karlovici. Dumnezeu mi-e martor că aș fi preferat să vizitez Volga în alte vremuri... Războiul ăsta, *ach!* ce greșală!... Uite, acum câteva zile, mă aflu la o recepție organizată la castelul baronului von Ribbentrop! Trebuie să vă mărturisesc, dragi prieteni, că dețin pe lângă Führer același post pe care-l aveam cândva pe lângă țar... Așadar, sunt invitat pretutindeni. Deci, sărbătoare pe cinste la baron, invitați pe sprânceană, cea mai bună muzică, cele mai bune vinuri franțuzești... Eu însă nu mă uit la nimic, stau acolo într-un colț și plâng, și plâng! Și, deodată, *ach!* ce-mi văd ochii? Baronul von Ribbentrop, care se apropie de mine.

„De ce plângi în halul ăsta, Karl, corb german, *ach!* de ce?”

„*Ach!* Joachim, zic, plâng. Cum să nu plâng? Biata Rusie, *ach!* biata Rusie...”

„*Ach!* face baronul, bia... biata Rusie!”

Și uite că-l podidește și pe el plânsul... Ce spectacol, ce amintire! Dintr-odată însă pe cine văd? Pe nevasta și pe fiica baronului cum se apropie.

„De ce plângeți așa, *meine Herren, ach!* de ce?”

„*Ach!* Püppchen, *ach!* Gretchen, zice baronul, plângem. Cum să nu plângem? Bia... biata Rusie!”

„*Ach! ach!* „ răspunde Gretchen, și „*Ach! ach!* „ face Püppchen, și iată-le pe amândouă cum se pun plâns.

Femei adevărate, inimi nobile! Apoi, toți invitații se apropie și ne înconjoară uimiți.

„*Ach!* de ce plângeți așa, *ach!* de ce?”

„*Ach! ach!* răspundem noi printre lacrimi. Bia... biata Rusie!”

„*Ach!* Bia... biata Rusie! oftează invitații și încep și ei să plângă.”

— *Ach!* ce spectacol, ce amintire! Eu plâng, baronul plânge, și Püppchen plânge, și Gretchen plânge, și orchestra plânge, și invitații plâng, și servitorii plâng... Totul plânge, șiroiesc lacrimi de peste tot.

„*Ach!* îmi spune atunci baronul, între două hohote, *ach!* Karl, corb german. Ai o puternică influență asupra Führerului nostru... Du-te, lămurește-l. Salvează Germania... vreau să spun... salvează Rusia!”

Străbat, lăcrimând, Berlinul. Ce spectacol, ce amintire! Vădulele plâng, și mamele plâng, și fetele plâng, și surorile, și logodnicele, și micuții orfani plâng. Totul plânge, șiroiesc lacrimi de peste tot. Trupele defilează plângând. Ajung la palat, mi-e anunțată prezența, intru...

Ach! Ce spectacol, ce amintire! Führerul stă așezat în fața unei hărți a Rusiei... și plânge! Cu ditamai lacrimile...

Karl Karlovici se întrerupe și se găinățează.

— Adevărate lacrimi de Führer!

— *Ach!* face Ilia Osipovici amabil. Și cum se face, dragul meu, că te afli acum pe Volga, departe de bălegarul tău natal?

— *Ach! ach!* se înciripează pe dată Karl Karlovici, înfoindu-și aripile. Ce dramă, ce amintire... Berlinul e bombardat, eu sunt bombardat... Führerul, Führerul e bombardat! Dar rămân acolo, în fața ușii lui, credincios până la capăt, corb german până la ultimul fulg! Și deodată, *ach!* ce văd? Ușa se deschide dintr-o dată și Führerul – palid, dar hotărât! – dă buzna, și, în spatele Führerului, dă buzna Göring, și, în spatele lui Göring dă buzna Goebbels, și, îndărătul lui Goebbels dă buzna generalul von Katzen-Jammer! Palizi cu toții, dar hotărâți!

„Karl, corb german, urlă ei. În șemineu e pusă o bombă cu ceas! Fă ceva! Salvează-l pe Führer, Karl.”

Și-atunci ce fac eu, Karl, corbul german? Îngenunchez și, cu voce înlăcrimată, spun:

„*Ach!* pentru Führer. Am trăit și voi muri pentru el!”

Astea fiind zise, țuști! sar pe fereastră. Și-atunci țuști! Führerul sare pe fereastră, și îndărătul Führerului, țuști! sare Göring pe fereastră și, din spatele lui Göring, țuști! țuști! Goebbels și von Katzen-Jammer sar pe fereastră! Palizi cu toții, dar hotărâți! Iată-ne în stradă. Plouă cu bombe, iac-așa, iac-așa...

Karl Karlovici scapă o uimitoare salvă de găinați.

— Și-atunci ce fac eu, Karl, corb german? Îngenunchez și, cu voce înlăcrimată, spun: „Pentru Führerul meu – am trăit și voi muri pentru el!” Astea fiind zise, țuști! țuști! o iau la sănătoasa. Palid, dar hotărât!

„Bravo, Karl, suflet ales!” zice Führerul și țuști! o ia la sănătoasa.

„Viteazule Karl, Dumnezeu să te aibă în pază!” zice Göring și țuști! o ia la sănătoasa.

„Viteazule Karl, vrednic cavalier!” zic Goebbels și von Katzen-Jammer și țuști! țuști! o iau la sănătoasa.

Palizi, dar hotărăți! Și, vrând să-mi mulțumească că i-am salvat viața, Führerul m-a trimis pe Volga...

„Du-te, mi-a zis el emoționat, du-te acolo... O să ai hrană din belșug!”

Pe creangă se instalează un moment de tăcere, apoi Akaki Akakivici închide un ochi și ia cuvântul.

— Ai vorbit tare bine, Karl Karlovici, spune el. Acum poate ți-o fi sete?

— Pe legea mea, zice nechibzuit Karl Karlovici, un păhărel de vodcă e întotdeauna o plăcere... Ce faceți acolo, *ach*?

Karl Karlovici scoate un croncănit de spaimă și încearcă să-și elibereze aripile, dar corbului german i-a sunat ceasul de pe urmă. Cei doi corbi ruși îl strâng în gheare. Lungul lui gât uscățiv și ciocul – cel mai lung, mai ascuțit și mai lacom cioc din lume – se scufundă dintr-odată în Volga. Gâl-gâl! se adapă îndelung bătrânul corb german, gâl-gâl!... iar forțele îl părăsesc, și aripile nu mai caută să bată, și ghearele lui nemțești nu mai încearcă să înșface...

— *Prosit!* murmură evlavios Ilia Osipovici și Akaki Akakivici.

Câteva minute mai târziu, cei doi cumetri se rotesc din nou deasupra apei. Cercetează trestiiile și grindurile, ramurile stufoase de pe mal și bancurile de nisip și, cum nu descoperă nimic, iau Volga la întrebări.

— Ai prins ceva demn de atenție, maică a fluviilor? croncăne corbii cu vocea lor cea mai smerită.

Toată lumea știe că, din fire, corbii sunt niște lingușitori, iar Volga îi cunoaște pe cei doi cumetri de mai bine de un secol. Astăzi însă, e plină de bunăvoință.

— Uite, aici e unul dintre peștorii mei! vuieste Volga, ținându-l în brațe pe un locotenent al cărui tanc părăsit arde în apele ei. Ai băut din apa mea, *mein Herr*? Se pare că e excelentă pentru digestia cotropitorilor.

— Crra, crra, crra! chicotesc răgușit Ilia Osipovici și Akaki Akakivici. Cât umor, maică a fluviilor, ce nostim e, ne prăpădim de râs, crra, crra!

— Îngăduiți-mi să vă caut în buzunare, mugește Volga. Pe sufletul bătrânului negustor Minin⁹⁷, uite un monoclu! Pot să-l păstrez? O să-l amuze pe junele Stalingrad!

— Vai, ce-o să-l amuze! croncăne cumetrii. Vai, ce ne distrează! vai! ce hazliu, crra, crra, cât umor, maică a fluviilor!

— Și-astea ce mai sunt? întreabă Volga. O decorație sovietică și fotografia unui soldat rus?

— O decorație sovietică? se miră numaidecât Ilia Osipovici, privind spre Akaki Akakivici.

— Poza unui soldat rus? se miră la rândul lui Akaki Akakivici, privind spre Ilia Osipovici.

— Îl recunosc! exclamă Volga. E Mișka Bubien, din Kazan. Mi-l amintesc, își petrecea mai tot timpul așezat pe malul meu și scuipându-mi în ape.

— Îl știm, îl știm! exclamă pe dată cei doi cumetri. Ne dibuia ouăle din cuib și ne șterpelea puii... Fermecător băiat, simpatic cât încape!

— Și ce caută, mă rog, decorația asta și fotografia la voi în buzunar, *mein Herr*? murmură gânditoare Volga. Stați, dați-mi voie să ghicesc... Gata, am găsit!

---

⁹⁷ Kuzma Minin, negustor din Nijni Novgorod, considerat erou național rus. În 1612, a înființat o miliție națională, comandată de cneazul Dmitri Pojarski, care a învins și alungat trupele poloneze din Moscova.

— Gata, am găsit! scrâșnesc din cale afară de veseli cei doi cumetri, făcând niște tumbe.

Volga îi privește nerăbdătoare.

— Ei bine, ce-ați găsit, tâlhari bătrâni?

— Chiar așa, bâiguie Ilia Osipovici, ce-ai găsit, Akaki Akakivici?

— Dar dumneata, dumneata, Ilia Osipovici, ce-ai găsit?

Privesc unul la altul, vrednici de milă.

— Nimic, mărturisesc ei spășiți, n-am găsit nimicuța, maică a fluviilor! Ai putea să fii atât de bună, încât să ne luminezi creierii întunecați de păsăroi bătrâni și pleșuvi?

— Am găsit, spune Volga, și, în atari circumstanțe, *mein Herr*, regret că nu-ți mai pot da dreptul, de-acum încolo, să te-agăți de creanga aia. Găsesc că nu mai ai nici un haz.

— *Nein, nein!* urlă nefericitul cotropitor.

— *Ja, ja!* croncăne triumfal cei doi cumetri, în timp ce Volga îl împinge pe noul ei amarez la fundul apelor sale și-l ține acolo cam cât îi trebuie unui neamț să bea pe săturate... Cei doi cumetri și-au luat deja tălpășița. Prevăzători, se îndreaptă spre locul unde Volga cară ceva în brațe cu neobișnuită duioșie.

— Hm? face Ilia Osipovici cu aer șovăielnic.

— Hm, hm! îl încurajează Akaki Akakivici și, agale, încep amândoi să coboare... Dar Volga scoate un asemenea urlat, încât cei doi cumetri țâșnesc către înalt, cu toată snaga aripilor lor bătrâne.

— Vai, Doamne, era să mor de frică! croncăne Ilia Osipovici.

Akaki Akakivici are și el penele zburlete de groază, până la plisc.

— Plecați de-aici, mâncători de gunoaie! urlă Volga și, de furie, se umple de spumă. Nu vedeți că e un soldat rus?

— Vai, Dumnezeuule! exclamă Ilia Osipovici. Ce greșeală groaznică!

- Ce bucluc tragic! plusează Akaki Akakivici.
- Iartă-ne ochii bătrâni, mamă a fluviilor!
- Mai sunt buni doar pentru lumea ailaltă!
- Putem face ceva pentru el, maică a fluviilor?

Dar maica fluviilor le răspunde, în bogata și sonora limbă rusă, printr-o înjurătură atât de murdară, încât cei doi cumetri se privesc cu spaimă, își vâără capul între pene și o șterg spre pădure...

— Nu-i nimic, bolborosește Ilia Osipovici, scuturându-și penele zburlete, n-aș fi crezut în veci că maica Volgă poate să vorbească atât de buruienos!

— Vreau să dorm și să uit, șoptește Akaki Akakivici scârbit. Pe cuibul meu de baștină! Poftim, ce-a învățat tot stând pe lângă luntrași și cazaci.

— Nu-ți face griji, micuțul meu Vasionok-Vasienka, șoptește duios Volga, ducând cadavrul blond în brațele ei materne. Sunt pe lume cimitire mai triste decât cel al Volgăi. O să te duc într-un ungher liniștit, unde nimeni n-a ajuns încă, nici om, nici jivină, printre trestiile tinere dintr-o insulă știută numai de mine -, și o să te preschimb în talaz, în trestie și nisip moale, devenind tu însuși insulă, Vasionok al meu, ceea ce, la urma urmei, e mai plăcut decât să slujești ca îngrășământ pentru un ogor de cartofi sau de ceapă...

După care îi îngână străvechiul cântec de leagăn al mamelor cazace:

*Spi mladienitz moi priekrasny
Baiuski – baiu...
Ticho smotrit miesietz jasny
W kolybiel twoyu...⁹⁸*

---

⁹⁸ Dormi, copile dragă, / Nani, nani. / Luna-și aruncă agale / Privirea spre leagănul tău. (N. a.).

Mai târziu, când, ca să-și răcorească mințile înfierbântate, au făcut câțiva pași împreună pe podeț, în noaptea albăstrie, deasupra mlaștinii înghețate, sub bolta care arunca mii de sclipiri victorioase, Janek l-a întrebat pe Dobranski:

— Ție îți plac rușii?

— Îmi plac toate popoarele, a spus Dobranski, dar nu iubesc nici o națiune. Sunt patriot, dar nu sunt naționalist.

— Care-i diferența?

— Patriotismul înseamnă dragoste față de ai tăi. Naționalismul înseamnă ură față de ceilalți. Rușii, americanii, ăștia... În lume e pe cale să se nască o legătură frățască. Măcar cu atât ne-am ales de pe urma nemților...

32

După Stalingrad, vreme de câteva săptămâni, au dus-o într-un soi de beție fericită, foamea li se părea mai puțin răscolitoare, frigul mai puțin tăios. Spre sfârșitul lui februarie însă, proviziile li s-au isprăvit. Janek a trebuit să-și împartă ultimii cartofi și, curând, s-au văzut siliți să scurme prin zăpadă, în căutarea câte unei castane, unei ghinde sau a vreunui con de brad. Cei trei frați Zborowski își petreceau nopțile dând târcoale prin sate, cerșeau, implorau, amenințau: de fiecare dată, se întorceau cu mâinile goale și, în mai multe rânduri, țăranii, ei înșiși lihniți, i-au ciomăgit. Câțiva dintre cei izolați se predau

nemților, cei mai deznădăjduiți ieșeau din pădure și atacau patrulele germane la drumul mare, ca să fie uciși... Curând însă, s-a răspândit zvonul că Partizantul Nadejda fusese văzut în pădure: comandantul lor suprem venise, în persoană, să participe la lupta lor. Erau convinși că vestea e adevărată, fiindcă se potrivea cu profilul personajului. Avea obiceiul să se arate din senin acolo unde erau cele mai anevoioase condiții de luptă și se amesteca mereu printre combatanți atunci când speranța și curajul păreau să-i părăsească.

— Machorka jură că l-a văzut pe calea ferată, chiar în locul unde s-a luptat Kublaj pentru ultima oară, i-a anunțat Hromada. Apoi, l-a mai văzut în capela Sfântului Francisc, din Vierki, stând în picioare în fața altarului, acolo unde l-au împușcat pe părintele Burak. Și fiți atenți: purta uniformă de general polonez – da, ziua în amiaza mare!

Dobranski zâmbi:

— Nu știu dacă Machorka chiar l-a văzut, sau dacă minte ca de obicei. Ce știu e că acum se află printre noi. Asta cu siguranță e adevărat.

Janek o ținea pe Zosia în brațe. Ședeau lângă foc, sub o blană de oaie care-i aparținuse lui Tadek Chmura. L-a privit pe student cu un dram de ironie: începea să priceapă cine era conducătorul lor legendar. Iar acum știa și unde se ascunde.

— L-am văzut și eu, a anunțat el cu sânge rece.

Hromada a rămas cu gura căscată.

— Poftim? Unde? Unde l-ai văzut?

— Aici. L-am văzut aici. De altfel, îl văd chiar în clipa asta. Stă lângă tine.

Hromada își încruntă sprâncenele stufoase.

— Ești cam prea tinerel ca să-ți bați joc de vârstnici, mormăi el.

Dobranski, în schimb, a părut impresionat. L-a privit lung pe Janek, apoi s-a aplecat, i-a petrecut un braț pe după umeri și l-a scuturat cu tandrețe, fără să scoată o vorbă.

O sută de kile de cartofi, capturați ca prin minune, au ajutat micul grup de partizani să treacă iarna. În seara aceea, frații Zborowski coborâseră în vizuină cu mâinile goale, ca de obicei.

— În Piaski, l-au ucis pe *pan* Romuald, au anunțat ei. A sosit în sat, azi-dimineață, o coloană pusă pe represalii.

— Iar iese tărăboi! mormăi Krylenko.

— Se pare că Sopla i-a turnat pe vinovați. Nemții oferiseră o sută de kile de cartofi ca recompensă...

Dimineața, o vijelie măturase ținutul și, pe seară, zăpada de pe străzile din Piaski ajungea până la genunchi: seniletele germane aveau aerul neputincios al unor bărzăuni grași căzuți pe spate, iar tancul căpitanului Stoltz, comandant al coloanei, s-a împotmolit în mijlocul pieței din fața primăriei și n-a mai vrut să înainteze. Stoltz a ieșit din tanc – așa cum îi stătea pe ochi, monoclul lui părea o bucată de gheață –, a blestemat și a luat-o pe jos spre tabăra lor. Mai târziu, a avut numeroase discuții cu oamenii mai de vază din sat. Dar, în ciuda amenințărilor și a ocărilor care au punctat aceste discuții, chipurile sătenilor au rămas la fel de albe și de pustii ca acel *no man's land* înzăpezit în care Herr Hauptmann Stoltz își lăsase tancul. Utilă s-a dovedit doar scurta discuție cu tâmplarul Sopla. La o primă ochire, Stoltz și-a făcut o părere pozitivă: fața lui Sopla nu era deloc golită de expresie precum cea a predecesorilor săi: avea o mutră ostenită, resemnată și lividă.

— Ce vreme câinoasă, declarase încă de la început Stoltz, cu un aer amenințător.

Numaidecât, Sopla a început să îndruga la scuze. Cu bărbia tremurândă, l-a încredințat pe Herr Hauptmann că, deși furtuna de zăpadă se nimerise să lovească odată cu sosirea coloanei germane în sat, întâmplarea cu pricina nu fusese planificată și, în orice caz, el, Sopla, nu avea nici o vină. El, Sopla, era prea îngrijorat de copiii lui și de nevastă-sa, care nu mâncaseră nimic de patruzeci și opt de ore, ca să se apuce să-i pună stavile lui Herr Hauptmann. Stoltz a socotit această prefață plină de promisiuni, așa că s-a înfuriat la culme, a vorbit de obrăznicie, de sabotaj, de instigare și, până la urmă, fără să știe prea bine cum, bietul Sopla a promis că va aduce soarele la loc, că va interzice căderea zăpezii, ba chiar s-a oferit, într-un exces de zel, să oprească vântoasa și s-o predea lui Herr Hauptmann legată fedeleș. Bun strateg, Stoltz a valorificat acest succes inițial, așa încât, o jumătate de ceas mai târziu, doi soldați nemți cărau acasă la Sopla un sac cu o sută de kile de cartofi. Spre ora opt, în timp ce zăpada se întărea pe străzi, a ieșit din întuneric o patrulă germană. Soldații înaintau în pas de marș. Omățul le scârțâia sub tălpi, iar lui Sopla, care alerga în fruntea patrulei, lipit de ziduri, și care nici măcar n-avusese timp să guste din cartofii pe care tocmai îi plătea, i se părea că era un zgomot de fălci care mestecă. N-avea în cap decât un gând: să-și isprăvească treaba și să se întoarcă acasă să înfulece o mâncare fierbinte de cartofi. „Kubus n-o să-mi poarte pică, se gândea el, cu o convingere desăvârșită, născută din foame. E un prieten isteț și de ispravă. O să priceapă.” Patrula se afla sub comanda brigadierului Klepke, din Hanovra. „E o vreme să nu dai un câine afară, darămite să dezertezi” se gândea militarul, cu o furie nelămurită, pricinuită, parțial, de un an de campanie fără permisie.

— Aici e, vesti deodată Sopla, cu voce gâtuită.

Klepke ridică torța: deasupra intrării era o pancartă: J. Piotruszkiewicz, *Pączki, ciastka, woda sodowa*.⁹⁹

— Prin urmare? întrebă Klepke. Ce-aștepți?

Chipul lui Sopla, tuciuriu și scobit de foame și teamă, ca un cartof diform, se schimonosi.

— Păi să-l trezim așa... De pomană...

— Nu-i de pomană, observă judicios brigadierul, ci ca să-i găurim pielea cu un glonț.

Se apropie de ușă și ciocăni. Așteptară o clipă, după care o voce adormită strigă:

— Cine-i acolo?

— Un prieten! a răspuns, ca vai de el, Sopla. Deschide, Kubus!

Poarta s-a dat de perete. Soldații au intrat și Sopla a tropăit în urma lor. Piotruszkiewicz era în cămașă de noapte, trasă peste pantaloni, ale căror bretele atârnav pe jos. Avea o mutră copilărească și tristă.

— Hapciu! strănută el.

Sopla a închis grabnic ușa și i-a explicat brigadierului:

— Are bojocii cam șubrezi. Când era copil, stătea mai tot timpul bolnav. Biata maică-sa s-a chinuit rău cu el ca să-l crească. Ar fi trebuit să locuiască la munte.

— Uneori, muntele face bine, a încuviințat Klepke.

Sopla s-a apropiat de prietenul său.

— Nu-mi porți pică, Kubus, nu-i așa?

— Nu. O sută de kile de cartofi sunt o scuză strașnică...

— De unde știi?

— Știe tot satul.

Sopla se prăbuși pe un taburet și începu să plângă.

— Hai, hai, fii tare! îl îmbărbătă cofetarul.

— Nu știam care sunt adevărații vinovați! se tângui Sopla. Nu puteam să dau vina pe oricine, s-ar fi răzbunat

---

⁹⁹ Gogoși, prăjiituri, apă gazoasă. (N. a.).

pe mine, pe ai mei... Așa că am căutat pe cineva pe care să mă pot bizui, un prieten de nădejde...

— Îți rămân dator, zise Piotruszkiewicz. În schimb, poți să faci ceva pentru mine?

— Orice, spuse Sopla de-a dreptul.

— Din cartofii ăia... ai putea să-i trimiți neveste-mii câteva kile?

— O să-i aduc personal mâine dimineață! a promis Sopla.

Brigadierul Klepke a dat niște ordine. Cei doi prieteni s-au îmbrățișat.

— Mulțumesc pentru cartofi! a spus Piotruszkiewicz.

Sopla a deschis gura, dar n-a putut articula.

— Haida-de, îl încurajă cofetarul. Fii bărbat, Sopla!

Se duse să ia dintr-un scrin o sticlă și niște pahare.

— Ia o dușcă!

Sopla a băut.

— Luați și voi câte un păhărel, îi îmbie Piotruszkiewicz pe soldați.

— Ești un om de treabă! îi mulțumi Klepke.

Ridică paharul.

— În sănătatea dumitale!

— Și a dumitale!

Ciocniră.

— Ei bine, zise Klepke. Dacă-mi îngăduiți...

— Cu siguranță, se înclină Piotruszkiewicz. Măcar n-o să-mi mai fie foame!

Sopla, scheletic și împleticit, și-a astupat urechile. Piotruszkiewicz a primit salva chiar în piept. A făcut o piruetă, a căzut și a rămas țeapăn. Soldații au ieșit în grabă, cu brigadierul după ei; acesta luase și sticla. Sopla i-a urmat. Simțea că s-ar fi convenit să rămână, ca s-o îmbărbăteze pe văduva prietenului său, dar a preferat să se întoarcă a doua zi, când avea să aducă și cartofii. „Biata

femeie, ce fericită va fi!” s-a gândit el. Li s-a alăturat în stradă; Sopla mergea sprinten, grăbit să termine, visând la mâncarea care-l aștepta acasă: miezul moale, alb, aromat... Îmbătat de imagine, n-a mai șovăit și, când torța brigadierului a luminat pancarta: „Croitor Z. Magdalinski. Croiala clasă întâi. Călcăm haine la minut. Prețuri mici”, a bătut în ușa cu un pumn hotărât. N-a răspuns nimeni. A mai bătut o dată. Brigadierul Klepke privea pancarta cu un aer gânditor, întrebându-se parcă dacă avea sau nu să-și calce pantalonii la un preț mic. Nu știa însă limba polonă. Scoși din minți de frig, soldații au început să spargă ușa cu patul puștii. Imediat, o voce de femeie, din apropiere – fără îndoială femeia stătea tupilată de ceva vreme îndărătul ușii –, a strigat:

— Da?

— Respectele mele, *pani* Marta, zise Sopla. Am venit la soțul dumitale.

— Soțul meu nu-i aici.

— Gata cu pălăvrăgeala! zbieră Klepke în nemțește. Deschide ușa!

Ușa s-a deschis. S-a lăsat o tăcere adâncă, timp în care soldații făceau ochii mari și se ridicau pe vârfuri ca să vadă mai bine. Femeia purta un halat de bumbac și, pe sub el, era complet despuiată.

Nu dădea semne că i-ar fi frig: dimpotrivă, bărbații au simțit cum pe fețele lor înghețate înaintea căldura răspândită de ea. Ceea ce nu se vedea din trupul ei era lesne de ghicit, iar ceea ce se vedea n-avea cum să te îndemne să închizi ochii. *Pani* Marta era înaltă, brunetă, cu niște ochi mari și verzi de pisică, cu o gură strivită parcă de sărutări, jilavă toată.

— *Mein Gott!* spuse cu voce stinsă, dar deslușită, cel mai tânăr dintre soldații germani.

— Mută-ți privirea! i-a poruncit cu asprime cel mai în vârstă, care-i știa pe părinții lui și le promisese să aibă cât de cât grijă de odrasla lor.

— Liniște! a ordonat dintr-odată brigadierul, cu o voce surprinzător de pițigăiată.

Tuși.

— Liniște! continuă el. Unde e soțul dumitale?

— Nu-i aici.

Femeia se întoarce către Sopla.

— Iuda! îi șopti.

Sopla vru să-i răspundă, dar, în aceeași clipă, se auzi un scârțâit în fundul prăvăliei.

— Ce-i acolo? întrebă Klepke.

— De unde să știi? spuse femeia. O fi pisica.

Se așează în pragul ușii. Klepka o împinse în lături. Ea s-a împotrivit și, din pricina strădaniei, și-a dezgolit un sân cu sfârcul roz și întărit, pe care nu s-a mai ostenit să-l ascundă. Cel mai tânăr dintre soldați și sfârcul s-au privit: cel dintâi și-a plecat ochii soldatul.

— *Ach!* oftă el.

— Nu te mai uita, amărâtule! i-a poruncit vârstnicul. Acoperă-te, vrăjitoareo!

— Nu sunt ca nevastă-ta, șuiereă *pani* Marta, nu mă sfiesc să arăt ce-am de arătat!

— Înaintați! ordonă Klepke.

Au împins-o și au năvălit în partea din spate a prăvăliei. Locul era ocupat aproape în întregime de un pat, mare și în neorânduială, cu cearșafurile înfășurate în jurul pernelor, cu păturile vraiste și plăpumile răsturnate pe jos. Încăperea era pustie.

— Dacă vă spun că era pisica! strigă *pani* Marta.

Într-adevăr, se auzi un mieunat foarte slab.

— Pis, pis, pis! făcu cel mai tânăr dintre soldați, căruia îi plăceau animalele. Probabil că e sub pat...

Se aplecă și își trecu o mână pe sub somieră. Fața i-a fost deodată cuprinsă de uimire.

— *Ach!* exclamă el încet.

Brigadierul Klepke se uită repede dedesubt.

— Ieși de-acolo!

De sub pat a ieșit încet, împotrivindu-se, un bărbat. Era rotofei și în vârstă. Nu arăta prea bine. I se încrețise pielea de frică.

— Pisicuța, nu? scrâșni Klepke.

— Știu de minune să fac ca pisica! zise bărbatul jignit.

Klepke dădu niște ordine. Soldații puseră mâna pe puști.

— O clipă! strigă deodată Soplă. Bărbatul ăsta nu e croitorul Magdalinski!

— *Mein Gott!* rosti cel mai tânăr dintre soldați, privindu-l respectuos pe străin.

Se lăsă tăcerea.

— Și-atunci cine e? întrebă Klepke.

— Habar n-am. Nici măcar nu e de-aici din sat. Nu l-am mai văzut până acum.

Bărbatul se învelise cu o pătură. Se adresă brigadierului. Vorbea foarte bine germana.

— Mă numesc Schmiedt. Am origini nemțești. Lucrez pentru autoritatea militară de-aici...

— De-aici? urlă cel mai tânăr soldat, îngrozit.

— Nu-l asculta! îi porunci cel bătrân. Astupă-ți urechile!

— Vreau să spun de la Wilno. Am un contract de transport cu armata. Mă am bine cu șefii dumitale, domnule brigadier, și, dacă e să-ți dau sfat, acela ar fi să dispărești. Bărbatul pe care-l căutați nu e aici.

— Unde e?

Schmiedt ridică din umeri.

— Eu de unde să știu? Pe mine mă interesează nevastă-sa, nu el. Probabil tândălește prin pădure, cu partizanii. E tâlhar.

Alt moment de tăcere. Apoi Sopla s-a pus pe urlat. De câteva clipe încoace, tremura de furie. Suferea pentru prietenul său Magdalinski. Prin urmare, croitorul se afla printre partizani, slujindu-și țara. Iar în acest timp, nevastă-sa îl înșela rușinos cu un om al dușmanului. Josnicia, mârșăvia acestui comportament îl sufocau pe Sopla.

— Cățea nesătulă! a zbierat el. Muiere fără...

Dar *pani* Marta l-a întrerupt.

— Nu mă rușinez! șuieră ea. Bărbatul ăsta îmi dă de mâncare! Adică mai mult decât face bărbatu-meu! Adică mai mult decât faci tu, Sopla. Dacă nevastă-ta ar avea cu douăzeci de ani mai puțin, ar apuca-o și ea pe aceeași cale!

Sopla se dădu înapoi, înspăimântat. Iar nemții, cu brigadierul Klepke în frunte, începură să rânjească, apoi să chicotească, apoi să se zguduie de râs. Pentru o clipă, *pani* Marta i-a privit cu dispreț. Apoi, a fost cuprinsă de furie.

— De cine râdeți? a urlat ea. De voi înșivă? Sunteți căsătoriți cu toții, nu? Și v-ați lăsat nevestele sau logodnicele în Germania, așa-i? Ei bine, și ele fac același lucru ca mine! Da, mielușeilor! Unele dintre ele pentru că se plictisesc, altele pentru că le place sau pentru că le-aduce un bănuț în plus!

Cel dintâi se stinse râsul brigadierului Klepke. Lăsase la Hanovra o nevastă tânără, tânără-tinerică. Imediat după ce s-au despărțit, a primit destule scrisori. Acum însă, se răriseră. Dar ce se schimbase cel mai mult era tonul. Femeia nu mai cerea întoarcerea lui *mein Süsser*, ca la începuturi. Nu se mai plângea de singurătate. Asta îl izbise puternic pe brigadierul Klepke și-i strecurase în suflet șarpele îndoielii. De obicei, evita să se gândească, dar acum, femeia asta... Ceilalți bărbați însurați ai detașamentului se lăsau purtați de gânduri asemănătoare.

Îl priveau pe Schmiedt cu vrăjmășie. Și simțeau un fel de simpatie pentru croitorul Magdalinski. Era un dușman, desigur, un partizan, dar simțeau că între el și ei se stabilise un fel de legătură: solidaritatea bărbaților înșelați de soții, atunci când sunt plecați pe front.

— Prin urmare? întrebă *pani* Marta. Nu mai râdem?

Oamenii s-au privit între ei. N-au zis o vorbă, nu și-au pus nici o întrebare, dar toți, în aceeași clipă, au știut ce au de făcut. Înțelegerea lor a fost mută și instantanee. Până și învingătorul Klepke și jalnicul învins, Soplă, s-au privit și s-au înțeles, fără să deschidă gura.

— Ești sigur că bărbatul ăsta nu e croitorul Magdalinski?

— Nu prea știu ce să zic, spuse Soplă. Nu l-am mai văzut de mult pe Magdalinski. Poate că e el. Poate că nu. Habar n-am.

— Uită-te cum se cuvine.

— Mă uit, zise Soplă, privind atent pe de lături.

Schmiedt a părut îngrijorat.

— Ce-i comedia asta? Am acte în regulă. Le țin în haină. Pot să vi le arăt.

— Stai unde ești! i-a ordonat Klepke.

Se gândea la nevastă-sa. Cu un an în urmă, când s-au despărțit, ea plângea. Tocmai se căsătoriseră. Petrecuseră două săptămâni împreună. Își amintea de trupul său cald, de mângâierile ei fierbinți. Tot ceea ce, multă vreme, izbutise să-și alunge din minte, l-a copleșit acum cu puterea evidenței: soția lui nu era în stare să trăiască singură mai bine de un an. Își luase un amant. Avea un amant, care o dezmierda seară de seară, în vreme ce el, Klepke, își irosea viața, puterile, în zăpada asta blestemată... Avea un bărbat, un tip care stătuse la adăpost, desigur, unul din profitorii acestui război. Cui îi slujește războiul ăsta? Nu celor care pleacă; ăștia sunt răpuși sau, dacă se mai întorc, își găsesc căminele

distruse. Nu, războiul slujește celor care rămân. Bărbaților ca Schmiedt, care-ți fură nevasta când ești departe de casă... Așa că a dat ordin:

— Pregătiți-vă!

Schmiedt a devenit livid.

— Actele mele sunt în regulă. Vă poftesc să vă uitați pe documentele mele, domnule brigadier. În felul ăsta, vă păziți de necazuri. Am prieteni sus-puși. Sunt membru al partidului. Vă adresați unui cetățean german, domnule brigadier. Să nu uitați...

— De ce să nu scăpăm lumea de un cetățean german? s-a gândit deodată Sopla.

A făcut un pas în față și a declarat:

— E Magdalinski! Acum l-am recunoscut!

În stradă, Klepke i-a dat o palmă amicală lui Sopla și i-a urat noapte bună. Părea foarte bine dispus.

— Membru al partidului? a bombănit el. Membru al partidului, auzi tu... *Gute Nacht, Herr Sopla!*

Și-a luat patrula după el. Sopla s-a întors acasă. Odată ajuns, i-a spus nevastei:

— Repede, mor de foame.

— E gata.

În aceeași clipă, cineva a bătut la ușă.

— Credeam că am isprăvit, spuse Sopla.

A deschis ușa. Cei trei frați Zborowski au intrat repede, urmați de Janek.

— Bună seara!

Buzele lui Sopla s-au mișcat, dar nu i-a ieșit nici un sunet din gură.

— Bună seara, a răspuns soția lui.

Strângea cu înfrigurare un capăt al șorțului. Janek îi privea mâinile. Erau obosite și roșii, crăpate de la spălatul rufelor. Erau mai bătrâne și mai ridate decât îi era chipul.

Păreau că au o viața a lor, iar degetele strâmbe exprimau și mai multă suferință tainică decât fața și ochii.

— Nu mă tem, a spus Soplă. Am făcut prea multe rele...

Nevastă-sa s-a îndreptat spre dulap. L-a deschis și a început să scoată veșmintele de duminică ale soțului.

— Atât doar că aş vrea să mănânc înainte.

— Unde e sacul? a întrebat cel mai mare dintre Zborowski.

Janek privi mâinile. Văzu cum se strâng degetele, cum se agață într-un gest primitiv, de-o vârstă cu durerea.

— Nu puteți face așa ceva, a spus femeia. Am copii. Nu le puteți omorî tatăl și să mai luați și sacul.

— N-o să-l omorâm. Vrem doar sacul.

— Mai bine omorâți-l, omorâți-l!

— Stefa, o rugă Soplă, Stefa...

— Omorâți-l, urla ea, omorâți-l!

Ajunseseră de-acum afară, mergeau prin zăpadă, cocoșați sub povara prețioasă și încă mai auzeau vocea care urla:

— Omorâți-l!

Și glasul rugător al lui Soplă:

— Stefa, Stefa...

Și, dintr-odată, lui Janek i s-a părut că lumea nu era decât un sac imens, în care se înghesuia o mulțime amorfă de cartofi orbi și visători: omenirea.

Pădurea, scufundată într-un alb de gheață, unde brazii dispăreau uneori până spre vârf și unde tăcerea avea o profunzime de sfârșit de lume, continua totuși să primească vești de pe toate fronturile clandestine unde se ducea aceeași luptă înverșunată; din Grecia, din Iugoslavia, din Norvegia, din Franța le soseau mii de adieri de viață, mii de tresăriri ale unei speranțe stăruitoare și tainice: partizanii regăseau în aceste semnale, sosite din țări care le păreau adesea la fel de îndepărtate precum acele astre cărora nu le cunoșteau decât numele, ecoul propriei hotărâri, al propriului lor refuz îndârjit de a cădea pradă disperării: ai fi zis că Partizantul Nadejda se afla pretutindeni, în același timp. Janek nu se mai întreba de mult cine se ascunde sub numele lui. Acum, zâmbea de fiecare dată când auzea vreun camarad vorbind cu ton grav despre cel care-i conducea, despre isprăvile lui legendare.

— Se pare că noaptea trecută a bombardat din nou Berlinul: n-a mai rămas piatră pe piatră.

Trăgeau mulțumiți din pipe.

— În Iugoslavia, i-a înnebunit de cap pe nemți. Adevărul e că, la munții pe care-i au acolo, e mult mai ușor decât aici, la șes.

— A făcut treabă bună și aici.

— Acum nu mai încapе îndoială: el se află în fruntea evreilor, la Varșovia. Se pare că ghetoul s-a răzvrătit și se bat ca niște lei.

— Ne-a venit ideea cu aproximativ doi ani în urmă, a explicat Dobranski, în timp ce mășăluiam cu Janek, noaptea. Era o perioadă deosebit de grea: aproape toți comandanții noștri fuseseră răpuși în luptă sau fuseseră arestați de nemți. Ca să ne recăpătăm curajul și să-i zăpăcim pe dușmani, l-am inventat pe Partizantul Nadejda - un comandant nemuritor, invincibil, pe care nici un

vrăjmaș nu putea să pună mâna și care era de neoprit. În felul ăsta, am născocit un mit, așa cum cânti noaptea ca să-ți dai curaj, dar a venit repede ziua când mitul a căpătat brusc existență reală și fizică, când a început să fie cu adevărat prezent printre noi. Toți părea că ascultăm de ordinele unei făpturi nemuritoare, pe care nici o poliție, nici o armată de ocupație, nici o putere materială n-o putea atinge și zdruncina.

Și, de fiecare dată când Janek asculta muzică sau când Dobranski, deschizându-și caietul de elev, le citea una dintre poveștile lui în care se făcea auzit ecoul cutezanței umane, îl cuprindea un soi de veselie, de nepăsare aproape, de parcă ar fi fost mângâiat de adierea veșniciei. Când o ținea în brațe pe Zosia și-și lipea obrazul de al ei, atunci când făcea de pază în pădurea acoperită de zăpadă și aștepta zorii, singur, tremurând, înspăimântat, cu o grenadă în mână și noaptea pe umeri, legendarul partizan se ivea deodată lângă el, îi cuprindea umerii cu brațele, și Janek simțea lângă el prezența unei certitudini absolute – cea a invincibilității omenеști. Știa acum că tatăl lui nu îl mințise și că nimic din ce era important nu putea vreodată să moară.

Nemții înșiși ajunseseră să priceapă cine era acest dușman imposibil de biruit, pe care nu izbuteau nicicând să pună mâna; știau unde se ascunde și cât de zadarnice erau eforturile de a-l smulge din milioanele de inimi pe care le însuflețea. De la Berlin, Hitler în persoană a dat ordine stricte – ordine citate mai târziu în procesul de la Nürnberg – către toate statele-majore ale Gestapoului din Polonia: orice tentativă de identificare și de arestare ale așa-numitului Partizan Nadejda trebuia să înceteze imediat, „pentru că nu există nici un agent dușman cu acest nume”. În corespondența oficială, nu mai putea fi făcută nici o trimitere la „acest personaj mitic, inventat de

dușman din nevoi propagandistice și de război psihologic”. Frații Zborowski au putut obține o copie a acestor ordine datorită unui agent dublu care încerca, în momentul acela, să intre în grațiile partizanilor, iar Dobranski le-a citit cu voce tare, traducând circulara pagină cu pagină, printre hohote de râs și zeflemele: li se părea nespus de hazliu să vadă strădaniile birocrăției din poliție, obsedată să nege existența a ceva ce palpita atât de puternic în ei, care le umplea plămânii și cânta în fiecare moleculă a sângelui lor.

Cu toate astea, în timp ce asista la lectură împreună cu ceilalți partizani și îi asculta bătându-și joc de încercările caraghioase ale opresorilor de a face imposibilul posibil, Janek s-a simțit dintr-odată cuprins de tristețe și în pragul disperării: pentru întâia oară, își dădea seama cu certitudine că tatăl său murise. Zosia i-a deslușit pe chip umbra acestei dureri și l-a strâns timid de mână, iar Janek i-a zis, cu o voce a cărei amărăciune nu mai avea vârstă, care purta semnele educației lui precoce și ale unei experiențe umane care îi conferise o maturitate de unde iluziile fuseseră alungate:

— S-ar cuveni ca Dobranski să adauge câteva cuvinte la traducerea lui. Atunci când se afirmă că nimic din ceea ce e important nu moare, asta înseamnă doar că un om a murit sau e pe cale să fie ucis.

— Ești furios. Nu e cazul.

— Nu sunt furios, Zosia, atât doar că până la urmă m-am dumirit, am învățat. Ne-au dat la școala potrivită, iar eu am fost mereu un elev conștiincios. Am primit o educație de primă mână. Îți amintești de Tadek Chmura? El o numea „educația noastră europeană”. Pe vremea aceea, n-am înțeles: eram prea tânăr. Iar el știa că o să moară, așa că strecura peste tot un grăunte de ironie. Acum însă m-am luminat. Avea dreptate. Această educație

europăeană de care vorbea atât de batjocoritor e atunci când îți împușcă tatăl sau când tu însuși ucizi pe cineva în numele unui lucru important, sau când mori de foame, sau când devastezi un oraș. Ascultă la mine, am fost amândoi la școala potrivită, am fost educați cum nu se putea mai bine.

Zosia își retrase încet mâna.

— Nu mă mai iubești.

— Cum poți să spui asta? De ce?

— Pentru că ești nefericit. Când iubești pe cineva, nimic nu te poate face nefericit. Vezi, am învățat și eu câte ceva.

Janek împlinise cincisprezece ani. Când mergea împreună cu „verzii” prin pădurea înghițită de zăpadă, cu mitraliera în mână, sau când purta în cârcă, în drumul spre vreun avanpost, tuburi de dinamită ascunse printre crengi, atunci când privea gânditor pastila de cianură pe care o ținea dosită precum toți ceilalți partizani, simțea că nu-i va rămâne decât foarte puțin de învățat și că, în ciuda vârstei lui fragede, era un bărbat educat. Aștepta cu nesaț un prilej ca să demonstreze că-și învățase lecția și că era egalul celor cu care-și împărțea viața și primejdiile, dar care continuau să-l privească uneori cu oarecare superioritate, de parcă ar fi fost încă un copil. Iar pulsul libertății, acel freamăt subteran care urca, din ce în ce mai puternic, din ce în ce mai perceptibil, din toate colțurile Europei și ale cărui ecouri ajungeau până și în această pădure pierdută, îl îndemna să viseze la fapte de vitejie, la isprăvi pline bărbăție menite să-l facă pe Partizanul Nadejda să fie mândru de cel mai tânăr dintre recruții săi.

Un detașament alcătuit din zece *feldgraus* se instalase într-o cabană pe malul râului Wilejka; era unul dintre numeroasele posturi de control și observație amplasate de dușman în jurul pădurii, în zadarnicul său efort de a-i bloca pe partizani și de a-i izola de lumea dinafară. Fluviul era

acoperit cu un strat gros de gheață de pe care nemții dăduseră zăpada, făcând un patinoar unde puteau fi văzuți adesea hârjonindu-se bucuroși, printre hohote de râs și strigăte de voioșie.

Janek și-a croit meticulos planul, fără să le pomenească nimic partizanilor. A început să traverseze râul de mai multe ori pe săptămână, ducând în spate legături de vreascuri. Ieșea pe ascuns din pădure, la un kilometru în aval de post, urca pe râu, se prezenta la control ca și cum ar fi venit din Wierki și cerea permisiunea să adune lemne de foc de pe malul celălalt, unde începea pădurea. Puțin mai târziu, trecea din nou fluviul, cocârjat sub povara vreascurilor, pe care le lăsa uneori jos, la marginea patinoarului, vrând parcă să-și tragă sufletul, și privea cu un aer pizmaș înghionteala sportivă a acelor *feldgraus*. Până la urmă, soldații l-au poftit pe băiat să vină să se distreze cu ei. l-au împrumutat patine și s-au dovedit foarte amabili, invitându-l înăuntrul postului, oferindu-i cafea și ciocolată.

Cei zece *feldgraus* se simțeau rupți de lume și lehametiți; curând, l-au adoptat pe tânărul polonez, care nu dădea nici un semn de ostilitate și care se lăsa ușor domesticit. Îi arătau fotografii ale soțiilor lor, ale copiilor, ale logodnicelor sau căinilor. Uneori, când se afla printre ei, ascultându-le râsetele, privindu-le fețele tinere și mâncându-le din provizii, Janek se simțea cuprins de remușcări și i se strângea inima; așa că îi trebuia un efort de imaginație ca să-și aducă în minte faptul că tinerii aceia erau niște dușmani de moarte.

Într-o zi, a strecurat niște tuburi de dinamită printre crengi, a luat lemnele în cârcă și-a apucat-o pe râul înghețat. Era ger, cei din grupul de *feldgraus* stăteau înăuntrul postului de control, ghemuiți fără îndoială în jurul focului; hornul fumega voios. Pe gheață se afla un singur

soldat, care învăța să patineze. Nu prea izbutea, cădea mereu în mijlocul cercului de gheață și râdea din toată inima de propria stângăcie.

Soldații l-au întâmpinat pe Janek ca pe un vechi prieten, în timp ce beau ceai, jucau cărți, moțăiau. A aruncat calabalâcul într-un colț, a băut cana de cafea fierbinte pe care i-o oferiseră, a mâncat o tabletă de ciocolată, apoi a luat de la ei o pereche de patine. Nu-i era frică, inima îi bătea doar un pic mai repede ca de obicei. Era preocupat mai ales de gândul că toate lucrurile bune pe care le vedea aveau să dispară de-a valma, laolaltă cu restul: tabletele de ciocolată, cafeaua, zahărul, cutiile de conserve. Ce mult și-ar fi dorit să recupereze acele provizii și să i le ofere Zosiei, mai cu seamă ciocolata.

A declanșat detonatorul din buzunar, l-a strecurat printre vreascuri și printre tuburile de dinamită, și a plecat să patineze. S-a străduit să se îndepărteze cât mai mult de post, dar gheața dimprejurul patinoarului era neomogenă, plină de hopuri, așa încât a trebuit să rămână periculos de aproape de cabana al cărei horn continua să fumege alene. Soldatul făcea mari eforturi ca să rămână în picioare, dar, de fiecare dată când se mișca, cădea pe loc, înjurând printre râsete. Nu erau, probabil, mai mult de cincizeci de metri între ei și cabană. Timpul înainta greu și Janek începuse deja să creadă că mecanismul nu funcționase, dar, chiar atunci, explozia s-a produs. A fost lovit în piept și aruncat în spate, dar s-a ridicat imediat.

Soldatul fusese și el răsturnat de suflu și acum stătea în șezut pe gheață, cu gura căscată, cu ochii holbați și încremeniți, privind complet năuc dărâmăturile din care se ridicau nori de fum negru. Era un băiat voinic, cu trup athletic, foarte blond, cu obraji roz și ochi albaștri. A încercat să se ridice, dar n-a reușit și a picat de două ori de-a bușilea înainte să izbutească să se ridice drept, pe

patine. Cu mișcări de înecat, s-a străduit să patineze către mal, s-a prăbușit și s-a mai ridicat o dată și de-abia atunci a zărit revolverul din mână lui Janek. A rămas împietrit, cu fața chinuită de expresii contradictorii, în care refuzul de a crede ce-i vedeau ochii a fost treptat înlocuit de groaza și de disperarea unei jivine încolțite; și-a luat privirea de pe armă și a încercat să fugă, dar a căzut îndată. Janek se simțea în largul lui pe patine; a făcut un cerc mare în jurul soldatului, ținând în mână revolverul pe care i-l dăduse tatăl său. Era un Browning de calibru mic, așadar trebuia să se apropie mult ca să nimerească. Din fericire, tânărul *feldgrau* nu era în măsură să se apere sau să fugă; în timp ce Janek se rotea încet în jurul lui, apropiindu-se cu fiecare cerc, el a rămas pe jos, învârtindu-se pe șezut, ca să încerce să-l privească frontal. A mai făcut un efort ca să se ridice și să fugă, dar a căzut pe spate, cu brațele în cruce și picioarele răsfirate, ca o gânganie răsturnată. După aceea, a părut că se resemnează, s-a ridicat de șale și a rămas așezat, așteptând focul de armă, privind trist spre revolverul din mână lui Janek. Când Janek a încheiat ultimul cerc și a ajuns la nici doi metri de el, tânărul soldat și-a plecat pur și simplu capul și a așteptat. N-avea pe el vestonul militar, ci doar un pulover gros și un fular în culori vesele; nu arăta deloc a soldat, așa cum stătea în fund, cu fruntea plecată, cu părul foarte blond în lumină, cu mâinile împreunate în jurul genunchilor. Când Janek s-a oprit, în cele din urmă, și a ridicat arma, a avut dintr-odată impresia că avea să ucidă un simplu sportiv aflat la ananghie pe un patinoar. Cu toate astea, a făcut-o fără să șovăie.

Apoi, s-a repezit pe patine până la mal, le-a scos și a început să scormone printre ruinele cabanei. Cerul a fost mărinimos cu el: a găsit toată ciocolata intactă – o sută de tablete –, un sac de zahăr. A putut să recupereze și niște

cafea și aproape toate cutiile de conserve, mai ales pe cele cu pește afumat. A traversat fluviul de câteva ori, îngropând în zăpadă, sub copacii de la lizieră, tot ce nu putea căra cu el. Apoi, și-a zvârlit în spate un sac plin și s-a pierdut prin desișurile pădurii albe și tăcute, din care se ridica, din când în când, doar croncănitul corbilor. A simțit în sfârșit că încetase să mai fie copil; că devenise cu adevărat bărbat, un partizan destoinic și sigur pe el, care știa să ducă la bun sfârșit o îndatorire patriotică și să ucidă precum cel mai iscusit dintre luptătorii pentru libertate. Dar sentimentul de exaltare și de bucurie virilă n-a durat mult.

I-au trebuit cinci ore de mers ca să ajungă la locul unde se ascundeau, în smârcuri, grupurile lui Krylenko, Dobranski și Hromada. După ce le-a povestit partizanilor în amănunțime isprava și le-a aruncat sacul cu provizii la picioare, ceva s-a rupt în el dintr-odată, din pricina oboselii sau, pur și simplu, prin reacție la tensiunea nervoasă. În loc să răspundă întrebărilor înflăcărate, să se bucure de bătaile amicale pe umăr și de semnele admirative din cap, a izbucnit în plâns, pentru prima oară de când li se alăturase: i-a privit țintă printre lacrimi, iar ochii aproape că i se umpluseră de răutate. Ascultând întrebările lor uimite, nu a fost în stare decât să clatine din cap, iar atunci când în sfârșit au tăcut și l-au lăsat în pace, a luat-o pe Zosia de mână și a scos-o afară.

Au mers încet pe podețul de lemn de deasupra mlaștinii înghețate și s-au oprit în preajma bărcii prinse în gheață printre trestiile împietrite și, din tot ce ar fi vrut să spună, din tot ce ar fi dorit să strige, din toată mânia care-l sufoca, n-a rămas decât această frază, rostită cu voce tremurătoare, de copil:

— Vreau să devin muzician, un mare compozitor. Aș vrea să interpretez și să ascult muzică toată viața – toată viața mea...

A privit lumea înghețată din jurul lui, unde nimic nu se clintea și unde totul părea condamnat să rămână neschimbat, fără să înflorească, fără să ia viața de la capăt, fără să înmugurească, fără să renască, până la sfârșitul timpurilor; unde totul era osândit să rămână ca în ziua celei dintâi crime, osândit să ucidă și să moară; unde orizontul era un trecut mereu repetat; unde viitorul nu era decât o nouă armă; unde victoriile nu însemnau decât noi lupte; unde dragostea nu era decât o iluzie; unde ura cuprindea inimile așa cum gheața strângea în chingi acea bărcuță cu vâslele răsfirate ca niște brațe lipsite de vlagă; iar mâna plăpândă a Zosiei în mâna lui nu mai era decât o așchie minusculă și înghețată din sloiul întregului univers. Ea și-a așezat brațele pe după gâtul lui, s-a lipit de el și-a început să plângă, nu pentru că vreo tristețe lumească fără leac i-ar fi năpădit inima, ci pentru că Janek părea nespus de abătut și de rătăcit, iar ea nu știa cum să-l ajute.

Doar Dobranski înțelegea ce se întâmplă în sufletul adolescentului. A doua zi dimineață, când mergeau împreună printre trestii ca să-i schimbe pe partizanii care făcuseră de pază la marginea smârcurilor, i-a spus:

— Se va isprăvi curând. Poate la primăvară. Și după aceea, îți jur, gata cu ura, gata cu omorurile. O să vezi. Pacea, construirea unei lumi noi... O să vezi.

— Stătea așezat pe gheață, a zis Janek, cu patinele și fularul acela atât de vesel în jurul gâtului – îi fusese tricotat cu siguranță de logodnică sau de mama lui –, nu era mai în vârstă decât tine. Nici măcar nu m-a privit. Încuviința. Își plecase pur și simplu capul și aștepta glonțul. Am țintit atent, am tras.

— Nu era altă cale, Janek. E vina lor. Ei au pornit aceste grozăvii.

— Întotdeauna e cineva care le pornește, a zis Janek furios. Tadek Chmura avea dreptate. Avem, în Europa, cele mai vechi catedrale, cele mai vechi și mai cunoscute universități, cele mai mari librării; aici se primește cea mai bună educație – vin aici, se pare, oameni din toate colțurile lumii să învețe. Dar, până la urmă, această faimoasă educație europeană nu te învață decât să găsești curajul și motivele întemeiate, acceptabile, sănătoase, ca să ucizi un om care nu ți-a făcut nimic și care stă așezat acolo, pe gheață, încălțat cu patinele, plecându-și fruntea și așteptându-și soarta.

— Ai învățat o groază de lucruri, îi spuse Dobranski trist.

Apoi, s-a oprit în zăpada care le ajungea până la genunchi și, ridicând capul, a început să vorbească. A început să vorbească despre libertate și prietenie, despre progres, despre pace și fraternitate, despre iubirea universală; a vorbit despre popoarele unite prin muncă și prin strădania unanimă de a găsi, în sfârșit, înțelesul și secretul lumii; a vorbit despre cultură, despre artă și muzică, despre școli, universități, catedrale și cărți, despre frumusețe... De fapt, dintr-odată, lui Janek i s-a părut că Dobranski nu vorbea, ci cânta. Stătea acolo drept, în zăpadă, cu haina de piele neagră întredeschisă peste scurta militară, cu centironul lui și umerii înguști, iar ochii îi răspândeau atâta speranță și atâta bucurie, încât îi iluminau toată frumusețea de pe chip; cu brațele ridicate, gesticulând fără încetare, cu un asemenea elan, încât, prin contrast, lui Janek i se părea că încremenirea nepăsătoare a arborilor înghețați dimprejur are ceva batjocoritor și ostil. Nu vorbea, cânta. Cânta și întreaga forță, și întreaga frumusețe din cânturile nemuritoare ale omenirii îi vibrau în vocea profetică. Nu va mai exista niciodată război,

americanii și rușii aveau să-și unească frățeste eforturile ca să ridice o lume nouă și fericită, o lume din care neliniștea și spaima aveau să fie definitiv alungate. Toată Europa va fi liberă și unită; va avea loc o renaștere spirituală mai rodnică și mai constructivă decât au năzuit vreodată oamenii, în clipele lor cele mai entuziaste...

Câte astfel de privighetori, gândea Janek, au mai cântat așa de-a lungul vremurilor, la ceas de noapte? Câte privighetori umane, încrezătoare și iluminate, au murit cu acest etern și vrăjit cânt pe buze? Și câte altele vor mai muri, în frig și în suferință, în mijlocul disprețului, urii și singurătății, înainte ca promisiunea vocii lor fermecătoare să fie în sfârșit împlinită? Câte secole vor mai trece? Câte rugăciuni și visuri, câte privighetori? Câte lacrimi și cântece, câte voci în noapte? Câte privighetori?

Janek nu avea decât cincisprezece ani, cu zece mai puțini decât prietenul său, dar s-a simțit dintr-odată cuprins de un elan cald, protector, aproape patern față de student; a încercat însă grijuliu să nu pară ironic, să nu-și ia un aer superior și atotștiutor. S-a străduit să nu zâmbească, să nu ridice din umeri, să nu întrebe amar: câte privighetori?

Și-a pus mâna pe umărul studentului și i-a spus blând:

— Vino. Ne-așteaptă, probabil că sunt îngrijorați.

Epilog

Sublocotenentul Twardowski, din armata poloneză, îi face semn șoferului:

— Oprește aici. O să continui drumul pe jos.

Pădurea se clatină și murmură în lumină. E greu să te aperi de amintiri, să nu cauți în foșnetul frunzelor semnul vreunei tulburări tainice, să nu te simți recunoscut și întâmpinat cu bucurie. Vocea celui mai mare dintre frații Zborowski se ridică deodată deasupra zvonului. „Libertatea e fiica pădurilor. Aici se ascunde mereu când e la ananghie.”

— Să vă aștept aici, domnule locotenent?

— Nu. O să dureze ceva vreme. Du-te să iei masa și întoarce-te peste două ore.

Pentru Janek, sunt ultimele zile petrecute în uniformă: peste o lună, trebuie să-și înceapă studiile la Academia de muzică din Varșovia. E plăcut să auzi cum un soldat polonez îți spune: „Domnule locotenent”, e plăcut să poți merge fără să te tupilezi pe un drum de pe care urmele de pași ale vrăjmașului au dispărut de mult. Și, mai ales, e plăcut să simți în buzunar cartea aceea mică, neprețuită, ca pe o promisiune împlinită. Copacii sunt toți la locul lor: nu mor prea lesne; Janek recunoaște fiecare brad, fiecare tufiș; pe scoarța lor aspră sunt încrustate ridurile de pe chipul prietenilor care au îmbătrânit. Iată și stejarul cel mare, cu crengile lui părintești și trunchiul robust de care se lipea un adolescent înspăimântat. Nu s-a schimbat nici el, iar crengile șoptesc aceleași cuvinte, pe limba stejarilor. Dar Janek nu mai e îndeajuns de tânăr ca să le priceapă. Stejarii au și ei, de bună seamă, legendele lor eroice, cântecele lor armonioase, basmele lor pentru copii, pline de speranțe și de promisiuni poleite cu aur, iar atunci când sunt doborâți, poate cred și ei că mor pentru o cauză înaltă și dreaptă și se gândesc, în cădere, la cine știe ce pădure cu desăvârșire fericită, care se va ridica pe locul

unde s-au prăbușit ei. Dacă inima omenească n-ar exista, pe lume nu ar mai fi deznădejde.

Iată locul unde, la primul bubuit îndepărtat al tunurilor eliberării, atacaseră un post german. Janek grăbește pasul și întoarce capul. Există însă fantome pe care nici măcar lumina zilei nu izbutește să le alunge... Sergentul german rănit în încăierare zace în mijlocul drumului, iar Stanczyck, nebunul, se agită și se vântură în jurul lui, ca o muscă zănatică. Ține un cuțit în mână, și cei trei frați Zborowski își adună toate puterile ca să-l împiedice să-și ducă la bun sfârșit pornirea sinistră.

— Amândouă! Amândouă! urlă prin pădure vocea disperată.

Neamțul își ține mâinile pe rană și chipul lui exprimă doar groază. Imploră cu voce răgușită:

— *Menschenkinder, Menschenkinder! Bitte, lassen Sie ihn nicht... Menschenkinder!*¹⁰⁰

— Amândouă! urlă Stanczyck. Lăsați-mă!

Cuprins de milă, Janek pune mâna pe revolver.

— *Ja, îngaimă neamțul, gut! gut!... schnell, bitte!*¹⁰¹

Avea să-și amintească toată viața de surâsul de ușurare de pe buzele mortului. Pădurea se îndesește, vocea îi devine mai profundă; ramurile îi ating prietenos fața. Poate că pinii se vor da dintr-odată la o parte, și Czerw îi va răsări în față și va clipi din ochi, ori poate va auzi vocea zeflemitoare a bătrânului Krylenko:

— Poți veni cu noi, față-palidă! Fii bine-venit la noi în igloo!

— Wigwam, șoptește fără să vrea locotenentul Jan Twardowski.

— Ai?

---

¹⁰⁰ Oameni buni! Vă rog, nu-l lăsați... oameni buni! (N. a.).

¹⁰¹ Da, e bine, e bine, repede, vă rog! (germ.).

— La pieile-roșii se numește wigwam. Igloo e la eschimoși.

Dar Czerw e mort, iar bătrânul ucrainean s-a întors la Riabinnikovo, unde populația, în frunte cu vechiul său prieten, cazacul Bogoroditza, i-a făcut o primire călduroasă. „Bun venit, tată al învingătorului de la Stalingrad!” scria pe banderolele purtate de copiii din sat și, dacă veți ajunge vreodată în prăvălia cizmarului Savieli Lvovici Krylenko, acesta vă va explica cu bucurie cum, mulțumită sfaturilor sale părintești și îndelungatei lui experiențe, fiul lui, Dimitri, izbutise să elibereze gloriosul oraș...

Janek se oprește. Iată ascunzătoarea. Vede fața gravă a tatălui său și îi aude vocea.

— Ai răbdare, Old Shatterhand. La Stalingrad, pe Volga, niște oameni luptă pentru noi.

— Pentru noi?

— Da, pentru tine, și pentru mine, și pentru milioane de alți oameni.

Prin tufișuri se mișcă ceva. Nu e o decât o veveriță, însă nu-ți trebuie mare lucru ca să pui pe fugă o fantomă.

— Hai noroc, Old Shatterhand, șoptește vocea îndepărtată.

Janek privește ascunzătoarea. Pădurea a avut grijă de ea. Lichenii și buruienile răzlețe au năpădit locul unde i s-a născut fiul. Se gândește la acea noapte caldă de august și aude vaietele Zosiei. Îi vede fața acoperită de nădușeală, ochii ei de animăluț încolțit. Machorka e acolo: cu mânecele suflecate, țăranul trebăluiește în preajma focului, pune apă la încălzit și pregătește cearșaful: e un așternut nou-nouț, pe care Machorka l-a furat dintr-o fermă, riscându-și viața, chiar în dimineața aceea.

— Se-aude tunul, spune el. E semn bun... O să se nască liber!

Janek simte mâna Zosiei cum se frământă într-a lui.

— Du-te, îi poruncește Machorka. Te chem eu când se isprăvește.

Janek iese din ascunzătoare și ascultă tunul prieten cum bubuie în depărtare. Și, dintr-odată, strigătul gătit care urcă de sub pământ, plânsul slab, cel dintâi țipăt... „Așa devreme...” se gândește el, cu o nesfârșită duioșie... Dar toate astea înseamnă trecut, vechea ușă ruginită nu va mai scârțâi niciodată în țâțâni, fiul lui se află la Wilno, împreună cu mama lui, e un băiețel în vârstă de trei ani, bine înfipt pe picioare. Iar groapa e plină, așa cum îi șade bine unui mormânt.

— Hai, Old Shatterhand, nu plânge.

— Nu plâng, spune locotenentul Twardowski, ștergându-și lacrimile. Dar era cel mai bun prieten al meu.

Lacrimile nu alungă nălucile, le cheamă. Janek îl vede pe Dobranski lungit în iarbă pe mal și aude tunul, de cealaltă parte a râului Wilejka.

— Taci. Nu-ți irosi forțele. Au ajuns la zece kilometri de-aici: au doctori, ambulanțe. Te vor salva.

— Janek...

— Nu vorbi, te rog.

— M-au nimerit, ticăloșii.

— Da. Sunt țintași foarte buni. Doare?

— Da.

— Ascultă tunul. O să sosească dintr-o clipă în alta. Te vor îngriji. N-o să te mai doară.

— N-o să mai fiu aici.

— Taci. O să fii aici. Asta ți-e soarta, să fii aici și să-i întâmpini.

— Ba nu. Păcat. Ca și cum ai vedea mâna unui prieten fără să poți s-o strângi.

— N-ar fi trebuit să ieși afară. Nimeni n-a ieșit. Nici frații Zborowski, nici Yankel. Mai erau doar câteva ceasuri de așteptat. După ce așteptaserăm trei ani.

— Nu vorbi, te rog. Nu-ți irosi forțele.

— Sunt... multe... tunuri... care bubuie... Altceva nimic...

— Curând va fi și altceva.

— E adevărat. O să fie muzică, o să fie cărți, pâine pentru toată lumea și căldură frățească. Adio, războaie! Gata cu ura!

— Așa e.

Acum, ochii îi surâdeau. Priveau cerul.

Umerii pe care Janek îi ținea în brațe erau foarte înguști, iar sub amărâta de scurteică inima abia de mai bătea, dar puterea și frumusețea vocii păreau nemărginite. Privighetoarea încă mai cânta:

— Cred că... De data asta va fi altfel... Nu o s-o mai luăm nicidecum de la capăt... Ne îndreptăm spre lumină...

... Câte privighetori? Câte alte cântece, câte alte cântece neasemuite?

Pe deasupra pădurii a trecut țiuind un obuz. Chipul studentului devenise alb cu desăvârșire, dar ochii și buzele încă îi surâdeau.

— Janek...

— Aici sunt.

— Am... învins...

— Exact.

— Nu o să fie... o victorie... ca toate celelalte...

— Desigur.

— Nimic din ce e important nu moare...

— Da, știu, cunosc...

Era să spună: știu melodia asta. A zis însă doar atât:

— Nu e îndeajuns să știi.

— Nimic din ce e important nu moare... Doar... oamenii... și fluturii...

Prin țărână, șiruri lungi de furnici forfotesc printre pietre. Milioane de furnici minuscule și copleșite de treburi... Fiecare crede în măreția misiunii sale, în importanța capitală a firului de iarbă pe care-l târăște din greu...

— Janek.

— Sunt aici. N-am plecat.

— N-am avut timp să-mi termin cartea.

— O s-o termini.

— Ba nu. Te rog pe tine s-o termini în locul meu.

— O s-o termini singur.

— Promite-mi...

— Îți promit.

— Vorbește-le despre foame și despre ger, despre speranță și despre dragoste...

— O să le vorbesc.

— Mi-aș dori să fie mândri de noi și să le fie rușine...

— Vor fi mândri de ei și le va fi rușine de noi.

— Încearcă... Trebuie să știe... Să nu cumva să uite...

Spune-le...

— O să le spun tot.

Locotenentul Twardowski scoate din buzunar volumașul și îl așază pe pământ, în calea furnicilor. E nevoie însă de altceva ca să le silești pe furnici să iasă de pe drumul lor milenar. Se suie peste obstacol și mășcăluiesc, indiferente și grăbite, peste cuvintele amare înscrise pe hârtie cu litere mari și negre: EDUCAȚIE EUROPEANĂ. Târâie cu încăpățănare rămurelele lor caraghioase. Ar trebui altceva decât o carte ca să le scoți de pe Calea lor, de pe Calea pe care milioane de alte furnici o urmaseră înainte de ele, și pe care alte milioane de furnici o făuriseră. Oare de câte mii de ani se chinuiesc astfel, și câte alte mii de ani îi vor trebui acestei stirpe caraghioase, tragice și neobosite? Câte alte noi catedrale vor mai construi ca să-l slăvească pe Dumnezeu care le-a dat niște șale atât de firave și o

povară atât de apăsătoare? La ce bun să te lupti și să te rogi, să speri și să crezi? Lumea în care oamenii suferă și mor este aceeași cu lumea în care suferă și mor furnicile: o lume crudă și de neînțeles, în care singurul lucru care contează este să cari mereu mai departe o rămurea absurdă, un capăt de pai, mereu mai departe, cu sudoarea frunții și cu prețul propriilor lacrimi de sânge, mereu mai departe, fără răgaz, fără să-ți tragi sufletul sau să te întrebi de ce... „Oamenii și fluturii...”